

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**EBEVEYN TUTUMLARININ İLKÖĞRETİM
DÜZEYİNDEKİ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME
BECERİLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAHRA DERVİŞOĞLU

BURSA – 2020

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**EBEVEYN TUTUMLARININ İLKÖĞRETİM
DÜZEYİNDEKİ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME
BECERİLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAHRA DERVİŞOĞLU

**Danışman:
DOÇ. DR. İBRAHİM KESKİN**

BURSA – 2020

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim / Ana sanat Dalı Sosyoloji Bilim Dalı'nda 701544008 numaralı Sahra DERVİŞOĞLU'nun hazırladığı "Ebeveyn Tutumlarının İlköğretim Düzeyindeki Çocukların Sosyalleşme Becerilerine Etkisi " konulu Yüksek Lisans (Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi / Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 11/02/ 2020 günü 10:00 - 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının **başarılı** (başarılı / başarısız) olduğuna **oybirliği** (oybirliği / oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu)

Doç. Dr. İbrahim Keskin

Bursa Uludağ Üniversitesi

Doç. Dr. Celalettin Yanık

Bandırma, 17 Eylül Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Enes Battal Keskin

Bursa Uludağ Üniversitesi

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10326691
Yazar Adı / Soyadı	SAHRA DERVİŞOĞLU
T.C.Kimlik No	31210661156
Telefon	5319596408
E-Posta	sahraa-melek@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	EBEVEYN TUTUMLARININ İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDEKİ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME BECERİLERİNE ETKİSİ
Tezin Tercümesi	THE EFFECT OF PARENTAL ATTITUDES ON CHILDREN'S SOCIALIZING SKILLS AT PRIMARY LEVEL
Konu	Sosyoloji = Sociology
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyoloji Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Sosyoloji Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2020
Sayfa	108
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. İBRAHİM KESKİN
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

17.02.2020

İmza:.....

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Ebeveyn Tutumlarının İlköğretim Düzeyindeki Çocukların Sosyalleşme Becerilerine Etkisi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Ocak 2020

Adı Soyadı: Sahra Dervişoğlu
Öğrenci No: 701544008
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12.02.2020

Tez Başlığı / Konusu: EBEVEYN TUTUMLARININ İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDEKİ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME BECERİLERİNE ETKİSİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin, 10/01/2020 tarihinde şahsım tarafından *turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)' aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12.02.2020

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Sahra DERVİŞOĞLU
Öğrenci No: 701544008
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Sosyoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Doç. Dr. İbrahim KESKİN

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Sahra Dervişoğlu
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Sosyoloji
Bilim Dalı	: Sosyoloji
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: VII + 98
Mezuniyet Tarihi	: 11 / 2 / 2020
Tez Danışman(lar)ı	: Doç. Dr. İbrahim Keskin

EBEVEYN TUTUMLARININ İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDEKİ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME BECERİLERİNE ETKİSİ

Bir öteki üzerinden kendini inşa eden insanın, fizyolojik ve zihinsel gelişiminde olduğu gibi sosyal gelişiminde de çok önemli bir rol oynayan aile, sosyalleşme sürecinde temel birimdir. Toplumsal bir kurum olarak ailenin önemli işlevlerinden birisi olan çocuk yetiştirmek, çocuğa sağladıkları bakım, sevgi ve eğitimi kapsar. Çocuk, üyesi olduğu toplumdaki rollerini, benlik algısını, davranış örüntülerini ve alışkanlıklarını, toplumsal kuralları, başkalarıyla birlikte yaşama olgusunu aileden öğrenir. Ebeveynleri ile olan olumlu-olumsuz ilişkisi kendisi ile olan ilişkisini de etkiler. Böylece içinde bulunduğu yapıya göre kişilik oluşmaya başlar. Ebeveynlerin, çocukla kurdukları iletişim ve ilişki biçimleri, sahip oldukları eğitim ve bilgi düzeyleri, kendi çocukluklarındaki deneyimler etkilemektedir. Araştırmada, otoriter ve demokratik ebeveyn tutumlarının çocukların yalnızlık ve saldırgan davranışı üzerindeki etkileri anket çalışması üzerinden analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, demokratik ebeveyn tutumunun, çocukların sosyalleşme becerileri üzerinde olumlu anlamda etkisi olduğu tespit edilmiştir. Demokratik ebeveyn tutumuna sahip ebeveynlerin çocukları, saldırgan davranış yerine tepkisel amaca uygun davranmakta, sosyal ilişkilerde doyumsuzluk/yalnızlık duygusu yaşamamaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Anne-baba tutumları, Çocuk, Çocuk yetiştirme, Sosyalleşme

ABSTRACT

Name and Surname : Sahra Dervisoglu
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Sociology
Branch : Sociology
Degree Awarded : Master
Page Number : VII + 98
Degree Date : 11 / 2 / 2020
Supervisor (s) : Assoc. Prof. Dr. İbrahim Keskin

THE EFFECT OF PARENTAL ATTITUDES ON CHILDREN'S SOCIALIZING SKILLS AT PRIMARY LEVEL

The family, who plays a very important role in the social development as well as in the physiological and mental development. Also manages the basis of socialization at the basic level. As a social institution, raising children, one of the important functions of the family, includes care, love and education that they provide to the child. The child learns his / her following abilities from family, roles in society, self-perception, behavioral patterns and habits, social rules, and the concept of living together with others. The positive-negative relationship with the parents also affects his relationship with himself. Thus, according to the structure which he is living in, he builds his personality. The way of communication and the relationship that parents have with their children, their level of education and knowledge affect the relationship with their childhood. In this study, the effects of authoritarian and democratic parental attitudes on children's loneliness and aggressive behavior were analyzed through the survey study. According to the results of the study, it was determined that democratic parental attitudes have a positive effect on children's socialization skills. Children of parents with democratic parental attitudes when they behave unresponsively their children feel lonely / grasping in social relations.

Keywords:

Parental attitudes, Child, Child rearing, Socializing

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
İNİTİHAL BELGESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1. AİLE VE SOSYALLEŞME.....	9
1.1. Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile.....	11
1.1.1 Ailenin İşlevleri.....	17
1.1.2. Aile Yapıları.....	18
1.2. Sosyalleşmenin Tanımı ve Süreci.....	23
1.2.1. Sosyalleşme Araçları.....	26
2. ÇOCUĞA BAKIŞ.....	32
2.1. Çocuk Kavramının Kısa Tarihi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM: EBEVEYN TUTUMLARI

1. EBEVEYN TUTUMLARI.....	37
1.1. Demokratik Ebeveyn Tutumu.....	41
1.2. Otoriter Ebeveyn Tutumu.....	42
2. EBEVEYN TUTUMLARI VE ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

1. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	49
1.1. Verilerin Toplanması.....	49
1.2. Verilerin Analizi.....	49
2. BULGULAR.....	50
2.1. Örneklemin Demografik Dağılımına İlişkin Sonuçlar.....	50
2.2. Ölçek Güvenirliklerini Ölçmek İçin Yapılan Analizler.....	54
2.3. Ölçek Puanları ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Korelasyon Analizleri Yoluyla İncelenmesi.....	57
2.4. Değişkenler Arasında Yapılan Grup Karşılaştırmaları, T-Test ve Varyans Analizi Sonuçları.....	60
3. YORUMLAR.....	67
SONUÇ.....	70
KAYNAKLAR.....	75
EKLER.....	82

TABLÖLAR

Tablo 1. Çocukların demografik özelliklerine göre dağılımı.....	51
Tablo 2. Annelerin demografik özelliklerine göre dağılımları.....	52
Tablo 3. Babaların demografik özelliklerine göre dağılımlarını.....	53
Tablo 4. Ölçeklerden alınan toplam puanlar ve alt ölçek puanları.....	57
Tablo 5. Demografik özellikler ve ölçek puanları arasındaki ilişkilerin korelasyonel analizlerle karşılaştırılması.....	59
Tablo 6. Çocuğun cinsiyeti bağımsız değişkenine göre ebeveynlerin ölçek puanlarındaki farklılaşmalar.....	60
Tablo 7. Çocuğun yaşı bağımsız değişkenine göre ebeveynlerin ölçek puanlarındaki farklılaşmalar.....	61
Tablo 8. Annenin eğitimi bağımsız değişkenine göre ölçek puanlarındaki farklılaşmalar.....	62
Tablo 9. Babanın eğitimi bağımsız değişkenine göre ölçek puanlarındaki farklılaşmalar.....	64
Tablo 10. Ailenin gelir düzeyi bağımsız değişkenine göre ölçek puanlarındaki farklılaşmalar.....	65
Tablo 11. Çocuğun sosyal davranışlarının demografik özellikler tarafından yordanması.....	67

GİRİŞ

Toplumun en köklü unsurlarından olan aile kurumu; bireyin hayat boyu gelişiminde, kimlik yapısında ve var oluş biçiminde önemli bir yer almaktadır. Aile hem toplumsal yaşamın ana unsuru hem de ebeveynler, çocuklar ve akrabaları içeren ekonomik ve toplumsal bir yapıdır. Günümüzde kabul gören kuramlara göre, kişilik oluşumunda genetik özellikler ve çevre ile kurulan ilişkiler beraber rol almaktadırlar. Aile üyeleri ise hem genetik aktarımın temeli hem de çocuğun ilk anlarından itibaren gelişimine tanık ve sebep olan kişiler olarak çocuğun kişiliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadırlar. Bireyin doğduğu andan yaşamının sonuçlandığı ana kadar süren etkileriyle aile kurumu, sadece genetik ve fizyolojik yönleriyle değil ekonomik, kültürel ve toplumsal özellikleriyle de kişilerin gelişimi ve davranışları üzerinde etki sahibidir. Bu nedenle aile kurumu çocuğun gelişim döneminde en etkili toplumsal yapı olarak görülmektedir. Bireylerin hayatı boyunca içinde buldukları kültürün kabul edilen değer yargılarını, inanç ve davranış kalıplarını edinme sürecine sosyalleşme denilmektedir (Karabulut-Demir ve Şendil, 2008; Mussen, Conger, Kagan ve Huston, 1984). Anne ve babalar, bu sürecin tek belirleyicileri olmamakla beraber çocuklarının sosyalleşme süreçlerinde, kültür ve değerler aktarımını gerçekleştiren en önemli bireylerdir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Çocuk doğanın bir ürünü iken çocukluk toplumsal bir tasarı, yaratımdır. Toplumun en küçük birimi olan aile, çocuğa sosyal becerileri, kişilik özellikleri ve sosyal uyum ya da uyumsuzlukları kazandırması açısından ilk ve en önemli etkileşim alanıdır. Konu ile ilgili yazılarda kabul gören gelişim kuram ve yaklaşımları da çocuğun fiziksel ve sosyal çevresinin belirlenmesinde ebeveynlerin rolünü vurgulamaktadır (Maccoby, 2002). Her toplumda ebeveynler kendi kültürlerinin değerler sistemini çocuklarına aktarmak amacıyla günlük davranışlarına yansıyan tutumlar geliştirirler ve bu tutumlar kültürel mirasın aktarılmasına ve sürdürülmesine yardımcı olduğu gibi toplumsal düzene de katkı sağlar (Kağıtçıbaşı, 2007: 104). Sosyalleşme bu açıdan, toplumun anne-baba aracılığıyla çocuğa aktardığı talep ve beklentiler ile çocuğun bunlara verdiği tepkiler arasındaki ilişkiyi açıklayan bir kavram olarak görülebilir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Literatüre bakıldığında, anne-baba tutumlarının, çocukların sosyalleşme becerisi ve sosyal yanlı davranışlar ortaya koyması gibi toplumsal olgularla ilişkili olarak incelendiği

çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Hâlbuki çocuğun sosyal beceri gelişimi önce aileden etkilenmektedir. Aile, çocuğun ilişkilerinde sevecen, paylaşımcı ve saygılı bir yaklaşım kazandığı, toplumda kabul gören iyi ve doğru davranışları benimsediği ve göstermeye başladığı ilk ve en uzun süreli doğal sosyalleşme alanıdır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010). Ailenin yapısı, çocuğun davranışlarında kalıcı izler bırakmaktadır.

Farklı aile türlerinde büyüyen çocukların davranış, karakter ve beceriler konusunda farklılaştıkları bilinmektedir (Şengönül, 2017). Sosyalleşme sürecinde görülen benzerliklerin ve farklılıkların, farklı aile yapılarının hangi özellikleri sebebiyle ortaya çıktığını anlayabilmek, çocukların sağlıklı bir sosyalleşme süreci geçirebilmeleri için bir adım olabilir. Bu açıdan aile dinamiklerinin incelenmesi önem kazanmaktadır. Yapılan çalışmalar, olumlu sosyalleşme süreci için gerekli bazı kaynakların ve iletişim yöntemlerinin olduğunu ortaya koymuştur (Lamb, 2012). Buna göre, öncelikli olarak ailelerin yeterli finansal kaynağa sahip olmaları, çocuklarına besin sağlayabilmeleri ve barınacak yerlerinin olması gerekmektedir. Düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen çocukların, kendilerine kıyasla daha iyi imkanlara sahip yaşlılarından fazla uyum sorunları yaşadıkları ve problemleri davranışlar sergiledikleri görülmüştür (Conger ve ark., 2010). Başka araştırmalar da bu çocukların daha çok kronik stres yaşadıklarını rapor etmiştir (Evans ve ark. 2013). Bu temel ihtiyacın tatmin edildiği durumlarda ortaya çıkan ikinci önemli faktör ise ebeveyn-çocuk arasında kurulan ilişkinin kalitesidir. Aile içinde dengenin sağlanması, ilişkilerin belli bir düzende ilerlemesi, iniş ve çıkışların çok olmaması çocukların olumlu bir sosyalleşme süreci geçirmelerinde önemli faktörlerdendir. Ebeveyn tutumlarının önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bağlanma teorisi, ebeveyn-çocuk ilişkisinde duyarlı ve ulaşılabilir ebeveynin önemini vurgulamaktadır (Baumrind, 1966). Araştırmalar, olumlu ebeveyn tutumlarına sahip ebeveynlerce yetiştirilen çocukların daha iyi geliştiğini göstermektedirler (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010). Bu bulgulara bağlı olarak, ikinci bölümde farklı ebeveyn tutumlarının neler olduğundan ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

Çocukluk yıllarında edinilen becerilerin, yetişkinlikte de bireylerin duygusal, bilişsel, sosyal ve akademik başarıları üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir (Choi ve Kim, 2003). Bu açıdan, anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarının

incelenmesi, bireysel ve toplumsal sonuçların izlenmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu amaçtan yola çıkılarak araştırmanın konusu oluşturulmuştur.

Aile, çocuk, sosyalleşme ve ebeveyn tutumlarına yönelik yukarıda özetlemeye çalıştığımız yaklaşımları esas alarak çalışmamızda, ilköğretim düzeyindeki çocukların sosyalleşme becerileri ile ebeveynlerinin tutumları arasındaki olası ilişkilerin araştırılması amaçlanmıştır. Konu hakkında yapılan kısıtlı sayıdaki araştırmanın okul öncesi dönem ya da lise ve sonrası döneme odaklandığı görülmüştür. İlköğretim, çocuğun aileden sonra en uzun süre belli sorumluluklara sahip olarak zaman geçirdiği sosyal ortam olarak önemli bir dönemi kapsamaktadır. Çocuk aile dışında farklılaşan sosyalleşmeye ilkokulda çevresinden başlar. Bu açıdan, sosyalleşme becerisinin bu dönemde incelenmesi gereklilik kazanmaktadır.

Ailenin çok yönlü yapısını ve işlevselliğini araştıran yaklaşımlardan olan Sembolik Etkileşim ve Aile Ekolojisi Kuramları, çalışmamızda esas aldığımız yaklaşımla benzeşme göstermektedir. Buna göre Mead tarafından 1934'te ortaya koyulan Sembolik Etkileşim Kuramı, insanı diğer canlılardan ayıran düşünebilme kapasitesinin sosyal etkileşimlerden etkilendiğini ileri sürmektedir. Bu kuram, kişinin benlik duygusunun da başkalarıyla iletişim ve sosyal etkileşim yoluyla geliştiğini ileri sürmektedir. Aile Ekolojisi Kuramı ise Bronfenbrenner tarafından 1976 yılında ortaya konmuştur. Buna göre, çocuk sosyal bir düzende doğar ve büyür. Sosyal düzeni oluşturan farklı yapıların her biri birbirini etkileme özelliğine sahiptir.

Bahsedilen iki teori de sosyalleşme sürecinin ailede başlaması nedeniyle aileyi merkezde bulundurmaktadır. Ailenin etkileme ve belirleme gücünden dolayı, merkezde yer alması, aileyi hem psikologların hem biyologların hem de antropologların araştırdığı önemli bir kurum haline getirmektedir. Pek çok farklı alanda bu konunun bu kadar merkez alınarak değerlendirilmesi, aile kurumunun ayrıntılı incelenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışma özelinde, ailenin ve aileyi var etme yolunda bir araya gelen anne ve babanın çocuk yetiştirmede benimsedikleri farklı tutumların çocukların sosyalleşme becerileri üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

Ebeveyn tutumları ile sosyalleşme becerileri arasındaki ilişkileri araştıran çalışmaların çoğunlukla okul öncesi döneme odaklandıkları görülmektedir. Bu

çalışmada, ebeveyn tutumlarının ilköğretim düzeyindeki çocukların sosyalleşme becerileri ve sosyal uyum davranışlarını ne derece yordadığı araştırılacaktır. Okul, çocukların aileden sonra en fazla zaman geçirdiği ve aile dışında kesin bir bağ ile bağlı olmadıkları diğer insanlarla iletişim kurmaya başladıkları en önemli yerdir. Okula ve ilişkilere uyumun uzun vadedeki olumlu sonuçları incelendiğinde, okula uyum ve sosyal ilişki kurma sürecinde etkili olabilecek değişkenlerin incelenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada kullanılacak olan Olumlu Sosyal Davranışlar ve Saldırganlık ile Sosyal Doyum ölçeklerinden alınacak puanların, çocukların sosyalleşme becerileri hakkında çıkarım yapılmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Önceki bölümlerde açıklanan ve ebeveynlik tutumları ile çocukların sosyo-duygusal gelişimleri arasında ilişkiler kuran araştırma sonuçlarına dayanarak bu çalışmada farklı hipotezler ortaya konmuştur. Bu hipotezler, sıfır hipotezi (H_0) ve araştırma hipotezi (H_1) ayrı ayrı olacak şekilde aşağıda sıralanmıştır.

Bu araştırma kapsamında öncelikle örneklemin demografik özellikleri ile ölçek alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki ilişkiler incelenecektir. Bunun için örnekleme oluşturan farklı gruplardan gelen çocukların ve/veya ebeveynlerinin ölçek alt-boyutlarından aldıkları puan ortalamaları arasında fark olup olmadığına bakılacaktır.

Hipotez 1: Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ile çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı ilişkiler vardır.

- H_0 : Ailelerin çocuklarına yönelik yetiştirme tutumlarını ölçen ölçekten alınan puanlar çocuğun erkek ya da kız olmasına göre değişiklik göstermemektedir.
- H_1 : Ailelerin çocuklarına yönelik yetiştirme tutumlarını ölçen ölçekten alınan puanlar çocuğun erkek ya da kız olmasına göre değişiklik göstermektedir.

Hipotez 2: Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ile çocuğun yaşı arasında anlamlı ilişkiler vardır.

- H_0 : Ailelerin çocuklarına yönelik yetiştirme tutumlarını ölçen ölçekten alınan puanlar çocuğun yaşına göre değişiklik göstermemektedir.

- H_1 : Ailelerin çocuklarına yönelik yetiştirme tutumlarını ölçen ölçeklerden alınan puanlar çocuğun yaşına göre değişmektedir. Farklı yaşta çocuklara aileler farklı davranmaktadır.

Hipotez 3: Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ile annenin eğitim durumu arasında anlamlı ilişkiler vardır.

- H_0 : Ailelerin yetiştirme tutumları annenin eğitim düzeyine göre farklılık göstermemektedir.
- H_1 : Ailelerin yetiştirme tutumları annenin eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Hipotez 4: Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ile babanın eğitim durumu arasında anlamlı ilişkiler vardır.

- H_0 : Ailelerin yetiştirme tutumları babanın eğitim düzeyine göre farklılık göstermemektedir.
- H_1 : Ailelerin yetiştirme tutumları babanın eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Hipotez 5: Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ile ailenin gelir durumu arasında anlamlı ilişkiler vardır.

- H_0 : Ailelerin yetiştirme tutumları ailelerin gelir düzeyine göre farklılık göstermemektedir.
- H_1 : Ailelerin yetiştirme tutumları ailelerin gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Hipotez 6: Örneklerimin demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim düzeyi), ailelerin çocuk yetiştirme tutumları ve alt boyutları ve çocukların olumlu ve olumsuz sosyal davranışları arasında anlamlı korelasyonlar olacaktır. Buna göre;

- Otoriter (aşırı kontrolcü ve sıkı disiplin gösteren) ebeveyn tutumu ile çocukların olumlu sosyal davranışları ve sosyal doyumları arasında negatif ilişkiler,

- Demokratik (eşitlikçi) ebeveyn tutumuyla, çocukların olumlu sosyal davranışları ve sosyal doyumları arasında pozitif ilişkiler
- Otoriter (aşırı kontrolcü ve sıkı disiplin gösteren) ebeveyn tutumuyla saldırgan davranışlar arasında pozitif ilişkiler olabileceği hipotezleri oluşturulmuştur.

Hipotez 7: Çocukların olumlu sosyal davranışları, ailelerinin demografik özellikleri ve aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları tarafından yordanacaktır. Buna göre;

- Daha yüksek eğitim ve gelir düzeylerinin çocukların sergilediği olumlu davranışları anlamlı bir şekilde yordayacağı,
- Kısıtlayıcı ve baskı ve disiplin odaklı çocuk yetiştirme tutumlarının ise olumsuz davranışları yordayabileceği hipotez edilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri, araştırma sorusunda etkisi olabilecek ebeveynlerin yaşı, medeni durumu, gelir ve eğitim düzeyi gibi aile özellikleri kontrol edilerek analiz edilmiştir.

Her araştırmanın konu, kapsam ve ulaştığı sonuçlar açısından belli sınırlılıkları vardır. Bu çalışma İstanbul/Gaziosmanpaşa’da ikamet eden 7 – 13 yaşları arası 157 ilköğretim düzeyinde eğitim görmekte olan çocuk ve ebeveyni ile sınırlıdır. Araştırma için veriler, sosyal ortamda ulaşılabilir olan kişilerden olmak üzere yargısal örneklem yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma, elden verilen anketlerin doldurulmasından oluşmaktadır. Anketlerin tamamlanmasının ebeveyn ve çocuklar için ayrı ayrı yaklaşık 10’ar dakika kadar sürmüştür. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olmuştur. Araştırmada kullanılan ölçekler ve açıklamaları aşağıdaki gibidir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Araştırma için gereken ölçeklerin doldurulmasından önce, ebeveynlere araştırmanın amacının kısaca yazılı olduğu bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olduğu ve bilgilerin gizliliği hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Aile Bilgi Anketi

Aile Bilgi Anketi, araştırmaya katılacak olan çocuklar ve onların anne-babaları hakkında tanımlayıcı bilgi edinmek amacıyla araştırmanın sorularıyla uyumlu olarak hazırlanmış sorulardan oluşmaktadır. Sorular çocuğun yaşı, eğitim düzeyi, anne-babanın eğitim durumu ve medeni halleri, gelir düzeyleri gibi değişkenlere yanıt verecektir.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ)

Parental Attitude Research Instrument (PARI) orijinalinde Schaefer ve Bell tarafından 1958'de geliştirilmiştir. Teorik temeli, çocuğun gelişiminde anne baba tutumlarının doğrudan etkisi olduğu yönündedir. Ölçeğin aslı 115 maddeden, kısaltılmış ve sık kullanılan versiyonu ise 60 maddeden oluşmaktadır. Ölçek aşırı kontrol, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme, geçimsizlik (aile içi çatışma) ve sıkı disiplin olmak üzere 5 alt boyutu ölçmektedir. Ölçeğin geçerlik güvenilirlik ve Türkçe'ye uyarlama çalışması Le Compte, Le Compte ve Özer (1978) tarafından tamamlanmıştır. Ölçek maddeleri olumlu ve olumsuz ifadelerden oluşmakta ve 5'li Likert-tipi ölçekle yanıtlanmaktadır. Ölçeğin kısa formunun alfa değeri .81 olarak bulunmuştur. Alt boyutların alfa katsayıları .59 ile .91 arasında değişmektedir.

Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği (OSSDÖ)

Ölçek, Boxer ve arkadaşları tarafından 2004 yılında Agressiveand Prosocial Behavior Questionnaire ismiyle geliştirilmiştir. Toplam 25 maddeden oluşan soru formu, 4'lü Likert tipi ölçek üzerinden yanıtlanmaktadır. Ölçek saldırganlık alt boyutunu amaca yönelik (proactive) ve tepkisel (reactive) saldırganlık olmak üzere iki başlıkta, sosyal davranışı ise özgeci, amaca yönelik ve tepkisel olumlu sosyal davranış olmak üzere üç başlıkta ölçmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları Bayraktar ve arkadaşları tarafından 2010 yılında tamamlanmıştır. Araştırma sonuçları ölçeğin iç tutarlıklarının Cronbach alfa cinsinden .75 ile .90 arasında değiştiğini göstermiştir.

Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeği (SDÖ)

Orijinal adı Loneliness and Social Dissatisfaction Scale olan ölçek 1984 yılında Asher, Hymel ve Renshaw tarafından geliştirilmiştir. Testin geliştirilme çalışmaları 3 –

6. Sınıfa giden öğrencilerle yapılmıştır. Ölçeğin soruları 1985 yılında okul ortamına göre değiştirilmiştir. Ölçek, çocukların yalnızlık ve sosyal doyumsuzluk duygularıyla ilgili toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek puan, yüksek yalnızlık hissine işaret etmektedir. Ölçekteki ifadeler 5'li Likert tipi ölçek kullanılarak cevaplanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Geçerlik güvenilirlik ve Türkçe'ye uyarlama çalışmaları 1996 yılında Tarhan tarafından tamamlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlığı Cronbach alfa cinsinden .89'dur. Aynı şekilde alt boyutların iç tutarlık katsayıları da .89 olarak bulunmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde araştırma konusunun "Aile ve Sosyalleşme" başlığı altında kuramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Aile Sosyolojisi kapsamında ailenin tanımı yapılmış, sosyolojik perspektifte ele alınarak aile kurumunun görevi, işlevleri ve aile yapılarından bahsedilmiş, sosyalleşme kuramı çerçevesinde çocuğun sosyalleşmesi ve sosyalleşmesini sağlayan araçlar açıklanmıştır. Tezin ikinci bölümünü oluşturan "Ebeveyn Tutumları" başlığında ebeveyn tutumları ayrı alt başlıklarda detaylı olarak ele alınmıştır. Ebeveyn tutumlarının çocukların sosyalleşmesi ile ilişkisi literatürde yer alan örnek çalışmalarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümü araştırmanın sahadan alınan verilerinin analiz edildiği "Bulgular ve Yorum" başlığı oluşturmaktadır. İstanbul Gaziosmanpaşa ilçesinden ikamet eden 7 – 13 yaş arası 157 çocuk ve ebeveynlerden yargısal örneklem ile yüz yüze görüşerek uygulanan ölçekler SPSS programı yardımıyla analiz edilmiş, araştırmanın konusu ve hipotezleri kapsamında ortaya çıkan bulgular tespit edilerek anlatılmıştır. Sonuç bölümünde, çalışma içinde ele alınan konuların kısa bir analizi yapılarak, hipotezlerin araştırma sonucu ile arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında kullanılan ölçekler, Gaziosmanpaşa ilçesinin Bağlarbaşı Mahallesi'nde bulunan Armoni Psikolojik Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'ne gelen ailelerle yüz yüze görüşülerek yapıldı. Katılımcı olan her aileye, çalışmaya katılım sağlayabilecek aileler yönlendirilmesi talebinde bulunuldu. Her aile birbiri referansıyla gelerek katılım sağlamıştır. Katılımcılar ilçe sınırları içinde Bağlarbaşı Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Gaziosmanpaşa ilçesine bağlı olarak Bağlarbaşı Mahallesi çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarının genellenebilirliği araştırma örnekleme ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1. AİLE ve SOSYALLEŞME

Genel sosyoloji içinde alt uzmanlık alanlarından birini oluşturan “Aile Sosyolojisi” 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana aile ve aile ile ilişkili tüm konularını incelemektedir. İlk insan topluluklarından itibaren var olduğu bilinen aile, toplumlar için en temel kurumdur. Bu sebeple de pek çok düşünür, gözlemci ve araştırmacı tarafından incelemelere konu olmuş ve olmaktadır. Bakıldığında, aile kavramının sosyolojik olarak incelenmesi ise 20.yüzyıl itibariyle daha bilimsel bir hal almıştır (Turan, 2016). Bu dönemde yaşamış sosyolog ve araştırmacılar, genel hatlarıyla aile ilişkilerini yöneten temel ilkeleri anlamaya çalışmış ve buradan yola çıkarak aile sorunlarını çözmeyi hedeflemişlerdir. Çapraz kültürel araştırmaların yaygınlaşması ve aile üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinin incelenmesinin önemsenmeye başlaması ile birlikte, Charles Horton Cooley ve George Herbert Mead gibi sosyologlar aile yapısı içinde bireylerin gelişimi ve sosyalleşme gibi konulara eğilmeye başlamışlardır.

Türkiye’de ise 50’li yıllardan itibaren, siyasi alanda çok partili döneme geçiş, ekonomi alanında sanayi üretiminin artması ile birlikte kırdan kentlere iç göçün artması, gecekondulaşma, kırsal yapının çözülmesi gibi faktörlerle toplumsal yapıda değişme meydana gelmiştir (Fırat, 2015: 957). Toplumsal değişim sonrası yapılan sosyoloji araştırmalarının büyük çoğunluğunun aile kavramıyla ilişkili olduğu görülmektedir (Kaçmazoğlu, 1994: 10; Turan, 2016). Araştırmanın örneklemini oluşturan Gaziosmanpaşa ilçesi ise 1963 yılında ilçe olan İstanbul’un geç dönem yerleşim merkezlerinde biridir (1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu; 2009: 75). 1950 yıllarda Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gelen göçmenlere, devletin yaptırdığı evlerle yerleşim haline gelen ilçenin son dönemde genel nüfus dinamiğini 2007 verilerine göre yaşanan iç göçler nedeniyle Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi oluşturmaktadır (Güldüler: 2010, 55).

Aile sosyolojisinin amacı aile kurumunu ve sorunlarını sosyolojik bir perspektifte ele almaktır. Aile sosyolojisi, ailenin içinde bulunduğu toplumdaki yeri, aileyi oluşturan iç ve dış toplumsal etkenleri, aile üyelerinin kendi aralarındaki etkileşimlerini, alışkanlıkları, çevre ile iletişim ve etkinliklerini bilimsel yöntemle incelemektedir.

Toplumlar birbirleriyle ilişki içerisinde bulunan farklı unsurlardan oluşmaktadırlar. Bu yapıyı oluşturan her bir parça, kendisine ait özellikleri yerine getirerek bu sistemin düzgün bir şekilde ilerlemesine, bütünlüğüne ve uyumuna fayda sağlar. Bu açıdan bakıldığında, toplumsal yapıyı oluşturan parçaların her biri, sistemin ihtiyaçları ile ilgili gereklilikleri sağlama konusunda önem arz etmektedir.

Aile kavramı, tarihsel açıdan bakıldığında kökenini çok geriden, ilk insan yapılaşmalarından alan en temel kurumdur. Bu sebeple de her zaman pek çok araştırmacı ve bilim insanı tarafından önemle kavranmış ve farklı alanlarca araştırılmıştır. Giddens'e göre aile, "akraba bağlantılarıyla doğrudan bağlanan, yetişkinlerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir topluluktur. Akrabalık, bireyler arasında evlilik yoluyla ya da kan bağlarını bağlayan soy dizileri yoluyla kurulan bağlardır. Evlilik ise iki yetişkin birey arasındaki toplumsal alanda onaylanan cinsel birleşim olarak tanımlanabilir (2000: 148)".

Aile sosyolojisi, sosyolojik bir bakış açısıyla aile ve aile ile ilgili tüm kavramların incelenmesini amaçlayan ve gelişmekte olan bir alt uzmanlık alanıdır. Günümüzde bu başlık altında araştırılan konular giderek çeşitlense de Mayer'in (1981: 21) yaptığı temel sınıflandırmaya göre aile sosyolojisinin incelediği temel konular; *aile yapıları ve çeşitleri*, *aile yapılarının tarihsel süreçte gelişimi ve varlıklarını sürdürme biçimleri*, *ailenin anlam ve işlevleri* gibi konulardır (Canatan ve Yıldırım, 2009: 16). Ailenin anlam ve işlevleri nedir diye bakıldığında, aileyi oluşturan bireyler ve toplumun oluşturduğu farklı taraflar için aile kavramının farklı anlamlara geldiği görülmektedir. Bir diğer ifadeyle aile, aileyi oluşturan bireyler, sosyal gruplar ve toplum için farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu açıdan aile, ilk aşamada sadece kendisini oluşturan bireyler üzerinde etkiliymiş gibi gözükse de işlevleri aile üyeleri ile sınırlı değildir.

Her insan bir aileye mensuptur. Ailenin çoğalmasını sağlayan şey evlilik birlikteliğidir. Aile birliği devamlılığının evlilik ile sağlar (Güçlü, 2011: 31). Bu açılarından

evlilik kavramının da tarihi ve toplumsal bir önemi vardır ve bu haliyle genetik aktarımın, daha genel bir ifadeyle ise soyun devamının sağlanma şartıdır. Evlilik, toplum içinde aile ve akrabalık kavramlarının devamlılığını sağlar. Bir diğer tanımlamaya göre aile “anne-baba-çocuklar ve akrabalarından oluşan ekonomik ve toplumsal bir birliktir” (Gökçe, 1976: 48). Sosyo-ekonomik ve toplumsal bir birlik olan aile, üyeleri arasındaki ilişkiler bakımından grup sayılabileceği gibi sosyal hayatın belirleyici rolüne sahip olduğundan örgüt, sistemleştirilmiş kurullarla hareket etmesinden dolayı kurum olarak sınıflandırılabilir.

Aile toplumsal yapıdan etkilenmekle birlikte kendine has normlarla devamlılık göstermesinden dolayı sosyal bir örgüt olarak da görülebilir. Kendine has bu özelliklere bakmak aileyi anlamak bağlamında açıklayıcı olacaktır. Aile, her ne kadar farklı toplumsal-kültürel yapılarda yapısal farklılıklar gösterse de varlığı ve işlevselliği ile evrensellik gösteren bir kurumdur. Her insan, geniş, küçük, çekirdek, parçalanmış gibi farklı türlerde herhangi bir aileye sahiptir. Yapısal özelliklerle günümüzde küçük olmasında dolayı kapsam olarak sınırlı, sosyal yapılar içinde en küçüğüdür. Aile, bebek ve çocukları yetiştirerek onların yetişkinlik hayatında kimlik oluşumuna etki etmesinden dolayı bireyleri şekillendirme özelliği vardır. Toplumsal yapı, birçok ailenin bir arada ortak bir mekân ve zaman paylaşmasında oluşmaktadır. Aileyi üyelerinin hem aileye hem de içinde yaşadıkları topluma karşı rolleri ve sorumlulukları vardır. Aile, toplumun bir parçası, çekirdeği olmasıyla beraber toplumun yapısını, kurallarını, yaşam biçimini benimsemesinden dolayı toplumsal yapı tarafından kuşatılmıştır. Aile insanın annelik, arkadaşlık, ebeveynlik gibi birincil duyguları hem de sevgi, şefkat gibi ikincil türden duyguların motive edildiği örgütlü bir yapıdır.

1.1. Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile

Kurum, sosyolojik perspektifte günlük yaşamımızın farklı yapısal özelliklerini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Kurum bir kişi, grup, örgütlü yapı ya da organizasyon değildir. Kurum hayat tarzlarının kalıplaşmış biçimidir. Sürekliliği olan birbiriyle ilişkili roller, davranışlar, normlar ve inançlar bütünüdür. Kurumun bir mekanı, yeri yurdu yoktur, soyuttur, davranış kalıplarını esas alır. Her kurumun toplumda birden

fazla fonksiyonu vardır. Kurumlar, toplumda genel olarak bireyi sosyalleştirmeyi, düzeni, istikrarı, sürekliliği sağlar. Normal davranışı ödüllendirir, sapkın anormal davranışı yaptırım uygulayarak denetim sağlayarak toplumsal düzeni korur. İşlevselci görüşe göre, toplum, sürekliliği ve genetik paylaşımı güvenceye bağlamak için gereken özellikleri sağlayan bir kurumlar birlikteliğidir. Daha geniş bir tanımlamayla, bir çıkar birliği meydana getiren bireylerin, bu toplumsal birlikteliği devam ettirmek ve gerekliliklerini yerine getirebilmek için tesis ettikleri veya tesis edilmiş olarak buldukları usuller, kurum olarak adlandırılmaktadır. Sosyal hayatın tanımladığımız bu gayelerine yönelik oluşan ve gelişen örgütlü toplumsal etkileşim ve birlikteliklerine toplumsal kurum denmektedir (Doğan,2008:175).

Kurumların kendilerine özgü karakteristik yapıları ve davranış yönelimleri vardır. Kurumların oluşmasında rol oynayan belli başlı amaçlar ve hedefler ise zamanla değişime ve dönüşüme görebilmekte, toplumsal değişime göre yeni koşullara uyum gösterme yönelimi alabilmektedirler. Bu değişimler, kurumların gelişimine de katkıda bulunma özelliğine sahip olabilmektedirler.

Kurum, gereklilikleri belli bir düzene dayalı yapma halidir. Her düzende belirli davranışların tekrarlanması ve bu tekrarların o davranışları kalıplaştırmasına rastlanır. Bu yolla bu davranışlar o toplumu oluşturan kişilerin ortak hareket biçimi haline gelir. Kurumlar da en geniş anlamıyla; iktisadi, sosyal ve kültürel problemler ve ihtiyaçlarla ilgilenen büyük, yaygın yapılanmalara denmektedir. Buna göre kurum; aile değil evlilik veya ailenin yapısıdır (Sos. Bil. Ans., 420).

İnsanı diğer canlılardan ayıran yalnızca duygusal ve akli donanımı değil, aynı zamanda toplumsal düzende var olma şekilleridir (Kaçmazoğlu, 1994: 10). Toplumsal düzende var olabilmenin ilk ortaya çıkışı ise ailede gerçekleşmektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında, aile toplumsal hayatı oluşturan tüm olguların en küçük temsilidir. Buna göre, toplumsal hayatı oluşturan ekonomi, din, siyaset, eğitim gibi tüm olgular ve bu olgulara bağlı olarak ortaya çıkan davranış şekilleri aile hayatında karşılık bulmaktadır. Nasıl ki toplumsal hayatın devamlılığı için belli değerler ve kuralların benimsenmesi ve uygulanması gerekiyorsa, aile içinde de benzer bir düzenden bahsedilebilir.

Aile kurumuna dair pek çok tanım bulunmakla beraber, Cohen'e (2006: .231, alıntılanan Epik, Çiçek ve Altay, 2016) göre aile, "Doğum, evlilik, evlatlık edinme veya tercih yoluyla bir ilişkisi olan ve bir hanede birlikte yaşayan iki ya da daha fazla kişinin oluşturduğu küme"dir. Sosyolojik açıdan aile, toplumun en küçük kurumu, geçmişi ve geleceği paylaşan, kendilerine ait rolleri olan genetik, evlilik ve/veya sadakat bağı ile bağlanmış kişilerdir (Canatan ve Yıldırım, 2009: 57 – 58). Toplumsal yapının temel bir parçası olan aile, toplum ve toplumların merkezi kuruluşu olarak önemli bir yere sahiptir. Toplumlar bugün de geçmişte olduğu gibi aile birimleri halinde yaşamaktadırlar. Hem sosyolojik hem biyolojik oluşumları kapsayıcı formuyla aile kavramı, üreme, çoğalma, gelişme gibi süreçleri de içererek, uzun süreli toplumsal faaliyetleri içeren bir yapıyı ifade etmektedir (Doğan, 2016: 2). Toplumlar arası değerlendirildiğinde, grup halinde yaşamının çoğunlukla aile çatısı altında meydana geldiği görülmektedir. Buna göre, sosyal toplulukların %95'i ailelerden oluşmaktadır. Sosyolojik açıdan ailenin hem insan hem de toplum için önemi ve gücü büyüktür. Kültürel ve toplumsal destek ile aile kurumu kendi içinde daha güçlü hale gelmektedir. Aile kurumunun bu çoğunluğu oluşturan yapısı, onu ve onun sorunlarını merkezi bir gündem maddesi yapmaktadır. Toplumların, toplumsal değişimi başlatabilmek ve gelişmeyi sürdürebilmek için işe aileden başlayarak, ailenin kültür ve medeniyetler için önemini göz önünde bulundurmaları önemli bulunmaktadır (Crosbie-Burnet ve Klein, 2009: 38).

Aile, kişileri akrabalık bağlarıyla birbirine bağladığı, yetişkinlerin çocukların bakımını üstlendiği, neslin devamını sağladığı, maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bir tür mini devlet olan bir kurumdur. Aile kurumu, ideal davranışı öğreterek bireyin davranış ve düşünce örüntüsünü belirler. Tüm toplumlarda temel bir kurum olarak var olan aile kurumu, toplumdan topluma, zaman çerçevesinde, kendi iç dinamikleri ve kendisine atfedilen anlam değişiklik gösterse de toplumun çekirdeği, toplumun en temel yapı taşıdır. Bu nedenle ailenin tanımı ve toplumdaki belirleyici rolüne daha detaylı bakılması gerekmektedir. Marshall'ın tanımına göre;

"aile kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir gruptur. Aile, zaman içinde ayakta kalmayı ve değişikliklere uyum göstermeyi başarmış, çok esnek bir toplumsal birimdir" (1999: 7)

Aile kurumu içinde gündelik hayat rutinlerinin anlaşılması, adlandırılması ve kategorileştirilmesi ile ilgilenen sosyolojik birçok yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan biri olan *Sembolik Etkileşimcilere* göre aile, etkileşim içindeki kişilerin birliğidir. Bireyler aile içinde rollere göre davranırlar bu nedenle rol analizi yaparak otorite süreçlerini, iletişim süreçlerini, sorun çözme ve karar alma gibi konuları anlaşılır kılmaya çalışmaktadırlar. İnsanlar, fiziksel dünya dışında bir de sembolik dünya içinde yaşarlar. İçinde yaşadıkları semboller dünyasında kendilik duygusu geliştirirler. Kendilik duygusunun oluşmasında aile çok temel ve merkezi bir konumda bulunmaktadır. *Yapısalcı-işlevselci* yaklaşıma göre aile, bireyle daha geniş toplumsal alan arasında hayati bir öneme sahiptir. Toplumsal yapı üzerinde değişme ve bozulmalarda etkileme gücüne sahiptir. *Durumsal* çerçeve, bireyin içinde bulunduğu sosyal yapıyı ve bireyin bu yapı içindeki tutum ve tavrını inceler. Ailesel durumların içeriğini mikro düzeyde ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalışır. *Gelişmeci* çerçeve ise ailenin yaşam döngüleri ve gelişimsel görevleriyle ilgilenir. Aileye yeni üyelerin katılması, üyelerin ayrılması gibi durumlarda ailenin işleyişinin nasıl olduğunu araştırırlar. *Kurumsal* çerçeve yaklaşımında aile, onu oluşturan unsurlar tarafından ayakta tutulan bir organizma olarak ele alınır ve toplum içine yerleştirilir. Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, zaman ve mekâna göre ailenin tarihsel süreç içinde değişimini inceler ve farklı toplumlarla karşılaştırmalar yapar (Güçlü, 2011: 41-44).

Aile, çocuklara ilk deneyimlerini sağlamada fırsat sağlayan, kendilerine güven duymaları konusunda yardımcı olan, sosyalleşme, topluma uygun tutum ve davranışların geliştirilmesini sağlayan kurumdur. Çocukları öncelikle okula, sonrasında da hayata hazırlayacak beceri ve yeteneklerin kazandırılması ailede olmaktadır. Aileyi sınıflandırmanın birçok yolu vardır. Sosyal sınıf, kültür, din, yaş, yaşanılan yer, ailedeki çocuk sayısı, göç durumu gibi farklı değişkenlerin etkilediği çok çeşitli aile yapıları aynı toplumsal düzende yer bulabilmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2009: 90; Turan, 2016). Ailenin çok yönlü yapısı hem kavramın tanımlanmasında hem de işlevsel açıdan sınıflandırılmasında farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Crosbie-Burnet ve Klein (2009: 46 – 50) kuramsal düzeyde ailenin değerlendirmesine yönelik yaklaşımları aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Ailenin, daha geniş bir üst sistemin bir parçası olduğunu ve üst sistemle aile arasındaki etkileşimin birbirlerini değiştirme potansiyeli olduğunu ileri süren Yapısal İşlevsel Kuram (Structural-Functional Theory),
- Ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki rolü üzerinde duran Sembolik Etkileşim Kuramı (Symbolic Interaction Theory),
- Rekabet, çatışma, otorite gibi kavramların aile içerisindeki etkilerini inceleyen Sosyal Çatışma Kuramı (Social Conflict Theory),
- Ailenin, birbirleriyle kesintisiz bir ilişki içinde olan unsurların tutarlı davranışlar sergilemesiyle ortaya çıktığını savunan Aile Sistemleri Kuramı (Family Systems Theory),
- Çocuğun büyümesinde etkili olabilecek unsurlara odaklanan, ailenin çevreden nasıl etkilendiğini ve çevreyi nasıl etkilediğini inceleyen Aile Ekolojisi Kuramı (Ecological Theory of Families),
- Aile içinde cinsiyetler arası ilişkilere odaklı açıklamalara odaklanan Feminist Aile Kuramı (Feminist Family Theory) ve
- Diğer yaklaşımlara bütüncül bir yönelim veren Gelişimsel Aile Kuramı'dır (Family Development Theory).

Çalışmamızda esas aldığımız yaklaşım, Sembolik Etkileşim ve Aile Ekolojisi Kuramları ile benzeşmektedir. Sembolik Etkileşim Kuramı'na göre insanlar, bireyler ve topluluklar halinde iletişim halindedir ve bu iletişim düşünce şekillerinin evrilmesine yol açmaktadır. Bu kuram, kişinin benlik duygusunun da başkalarıyla iletişim ve sosyal etkileşim yoluyla geliştiğini ileri sürmektedir. Ailelerin gündelik hayat rutinleri içerisinde sergiledikleri davranışları anlayabilmek için kullanılan sembollerin ve aile içi rollerin anlaşılması gerektiğini temel alır. Aile Ekolojisi Kuramı'na göre ise çocuk sosyal bir düzende doğar ve büyür. Sosyal düzeni oluşturan farklı yapıların her biri birbirini etkileme özelliğine sahiptir. Her ailenin içinde bulunduğu toplumdan içselleştirdiği değerler haricinde kendi iç sisteminde kullandığı ve sonraki nesle aktardığı değerler sistemi, davranış kalıpları vardır. Ailenin diğer kurumlarla kurduğu ilişkilerin hem ailenin kendi içinde hem de çocuk özelinde büyük etkileri olmaktadır. Buna göre aile içi ilişkiler, kişinin toplumda diğer parçası olduğu gruplardaki davranışlarını etkilemektedir. Ailenin çevreyi nasıl etkilediği ve çevreden nasıl etkilendiği temelinde oluşturulan kurama göre,

çocuğun gelişimi en temelde aileden, sonrasında ise pek çok farklı yapıdan etkilenmektedir.

Toplumsal kurum olarak aile kurumunun temel unsurları, genetik aktarımın devamlılığının getirilmesi ve sağlanması ve yeni nesillerin sosyalleştirilmesi çerçevesinde fizyolojik-psikolojik-eğitsel hedefleri, ekonomik geçerliliği, boş zamanları değerlendirme fonksiyonu ve diğer toplumsal kurumlarla beraber yaşama motivasyonu olan bir yapı oluşturmaktır. Tarihi insanlık tarihi kadar eski bir kurum olan aile, toplumun bir parçasıdır ve bu haliyle toplumun sosyal yapısına, değerlerine ve kurallarına bağlıdır. Bu açılarından aile toplumun bir parçası olarak kalmaz hem toplumdaki kaynakları hem de toplumu yansıtır.

Karşılanması neredeyse kaçınılmaz olan temel insani ihtiyaçların çoğu aile kurumu tarafından karşılanır. Bu ihtiyaçlar tüm aile üyelerinin yani aile sisteminin ihtiyaçlarıdır. Daha geniş anlamda toplumun ihtiyaçlarıdır. Hem bireyin hem de toplumun gereksinimlerinin sağlıklı bir şekilde karşılanması için aile vazgeçilemez temel bir sosyal kurumdur. Kula ve Çakar (2015: 194)'ın ifadesine göre Maslow'ın ihtiyaçlar hiyerarşisi;

- *Fizyolojik İhtiyaçlar:* Yeme, içme, barınma, yaşamı sürdürme gibi ihtiyaçlardır.
- *Güvenlik ihtiyaçları:* Tehlikeli durumlardan kaçınma, sağlığın kaybı ve yaşlanma gibi durumlarda geleceği garantiye almak gibi ihtiyaçlardır.
- *Ait olma ve sevgi ihtiyaçları:* Ait olma, sevgi, şefkat görme gibi ihtiyaçlardır.
- *Değer İhtiyaçları:* Prestij, başarı, saygı gösterme gibi ihtiyaçlardır.
- *Kendini gerçekleştirme ihtiyaçları:* Tam hissetme, başarılı olma, kişisel motivasyon gibi ihtiyaçlardır.

Aile kurumu, bireysel ihtiyaçları sistem içinde gidererek toplumsal düzenin ihtiyaçlarını dolaylı olarak karşılamış olmaktadır. Aile sosyolojisine göre en küçük toplumsal yapı olan aile çok yönlü fonksiyonlara sahiptir. Bir diğer bölümde ailenin işlevleri ve toplumsal yansımaları ele alınacaktır.

1.2. Ailenin İşlevleri

Ailenin birden çok işlevi vardır ancak en temelleri birbirinden farklı davranış ve motivasyonlara sahip üyeleri koruyan ve geliştiren yapısından kaynaklanır. Aile; üreme, çocukların büyütülmesi ve toplumsal değerlerin kazandırılması, sevgi gösterme, statü sağlama gibi fonksiyonları yerine getirmektedir. Aile bireyleri toplumu oluşturan bireyler gibi belli sorumluluk ve rollere sahiptir (Nirun, 1994). Ailenin bireyelerine sağlaması gereken ekonomik, sağlık, güvenlik alanlarında farklı işlevler vardır (Bayer, 2013). Aile, birey için olduğu kadar toplumsal açıdan da önemlidir, bu yüzden de aile kavramının korunması, desteklenmesi ve teşviki için gerekenler yapılmaktadır.

Aile kurumunun en temel görevlerinden biri olan genetik aktarımın sağlanması ve devamının gelmesi, toplumsal kurumlar içerisinde yaşamsal önemi nedeniyle ilk sırada yer alır (Güler, 2008: 29). Aile yaşantısının devamı için aile üyelerinin birbirleriyle iletişiminin kesilmemesi, sağlıklı iletişim için gereken birbirini anlama ve dinleme, ilgi ve sevgi gösterme gibi gerekliliklerin yerine getirilmesi, sorunların beraber çözülmesi, her bir bireyin kendi kapasitesine uygun görev edinmesi gerekmektedir.

Ailenin işlevleri birçok araştırmacı tarafından çeşitli sınıflandırmalar ile ele alınmıştır. Genel anlamda aile kurumunun biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyo-kültürel alanlarda temel görevleri vardır. Biyolojik işlevleri; üreme ile neslin devamını sağlama, barınma, yiyecek, giyecek, tıbbi bakım sağlayarak üyelerin fiziksel ihtiyaçlarını korumak oluşturur. “Aile, aslı insanın genetik kimliğine dayalı olarak tezahür eden, nesli devam ettirme, annelik, arkadaşlık, ebeveynlik vb. gibi birincil duygularla temellenmiş olan, bu birincil duyguların da, ırk gururu, romantik sevgi, şefkat vb. türden ikincil duygularla motive edildiği bir yapıdır” (Güler, 2008: 31).

Psikolojik işlevler arasında; güvenli bir ortam sağlamak, aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak, motivasyon ile beraber başarıda üyelerin ödüllendirilmesi, kabul görmesi, desteklenmesi, duygusal bağın ve ihtiyacın sağlanması, kişisel ya da aile krizlerinde çözüme yardımcı olunması yer alır. Ailenin refahı için gerekli olan fiziksel ve ruhsal çevreyi oluşturarak üyelerin doyum sağlamasını temin etmek, yiyecek, barınma, sağlık ve eğitim gibi aile üyelerinin maddi ihtiyaç ve giderlerini karşılayacak kaynakların oluşturulması ekonomik işlevler arasındadır. Aile üyelerinin

toplumsal yapı içinde statü kazanması, çocukların eğitiminin planlanması, sosyalizasyon sürecine sağlıklı bir şekilde eşlik etmek ve uygun zeminin hazırlanması, çocukların örgütlü yaşama (okul, siyasal-ekonomik sistem vb.) hazırlanması için gerekli normların aktarılması, aile üyelerinin kapasitelerinin geliştirilmesi, boş zaman faaliyetlerinin (eğlenme, dinlenme vs.) planlanması, aile sisteminin içinde iş dağılımının (rol ve sorumluluk paylaşımı, ev işlerinin yürütülmesi vs.) yapılması sosyo-kültürel ihtiyaçlar olarak ailenin işlevleri arasında yer alır.

Sosyalizasyon sürecinin faili olarak aile kurumu toplumsal yapının dinamiklerinden beslendiği gibi toplumsal dinamiklerin oluşturucu görevini de görür. Örneğin; toplumsal alanın normları ve yapısı aile üyesinin kimlik kazanımına etkisi olduğu gibi toplumsal yapının üyelerden oluştuğu düşünüldüğünde üyelerin de toplumsal dinamikleri belirlemede ya da değiştirmede rolü vardır. Toplumsal yapının en temelinde yer alan aile, çekirdek bir kimliğe sahiptir. Aile toplumun bir parçası olarak onun baskısı altında olsa dahi toplumsal kontrolün ana mekanizmasını da aile oluşturmaktadır. Bu nedenle ailenin sosyalleştirme işlevi bu anlamda önem arz etmektedir. Aile kurumu ile toplumsal yapı arasında çift taraflı bir ilişki söz konusudur.

Çok yönlü bir kurum olarak aile, diğer kurumlarla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkisi vardır. Ailedeki bir değişiklik salt sadece ekonomik ya da siyasi kurumla ilgili değildir, birden fazla kurumla ilişkisi vardır. Bu nedenle ailenin toplumsal yapıdaki işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi toplumsal düzen açısından önem kazanmaktadır. Aile kurumunun görevlerini yerine getirme ve işleyişinde sahip olduğu aile yapısı belirleyebilmektedir. Bu nedenle aile yapılarına daha yakından bakmak anlaşılır olacaktır.

1.3. Aile Yapıları

Bir sosyolojik kurum olarak aile tarihsel açıdan da en eski yapılardan biridir. Her ne kadar bu süreç içerisinde değişime uğramış olsa da, aile kavramı her daim varlığını göstermiş ve işlevselliğini yitirmemiştir. Tarihsel dönemde farklı şekillerde tanımlanan aile, geleneksel tanımlamalardan çekirdek aileye ve günümüzde dönüşmüş haliyle (örn.,

tek ebeveynli aile yapıları) ayrıntılı sosyolojik analizlere konu olmakta ve toplumun her kesimini etkileyen yapısı her daim belirtilmektedir.

Aile sosyokültürel bir yapı olarak bir formda ve yapıda değildir. Dolayısıyla aile, toplumsal yaşam içerisinde değişim gösteren toplumsal sorunlardan dolayı farklı sosyal, ekonomik ve kültürel problemlerle karşılaşmaktadır. Aile kurumu, üyelerini eğitme, toplumsallaşma süreciyle, kullandığı iletişim diliyle şekillendirme özelliğine sahiptir.

Aile kurumunun kendi içinde oluşturduğu normlar ve roller kendi iç düzenini oluşturduğu gibi toplumsal düzenin sağlanmasında ve bireyin topluma entegrasyonunu sağlamada köprü görevi görmektedir. Her kültür veya toplum evlilik bağının nasıl olacağını, eş seçiminin normlarını, evlenen çiftlerin nerede yaşayacağını, çocukları kimin, nasıl yetiştireceğini, aile içi üyelerin görevlerini ve rollerini, çeşitli gelenek ve ritüellerle kurumsal hale getirmiştir (Topal, 2012: 20). Bu nedenle farklı toplumlarda, farklı aile yapıları görülmektedir.

Aile yapılarından biri *büyük ailedir*. Bu aile tipi, çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan, ekonomik ve kültürel değerlere bağlı, akrabalık ilişkileri güçlü, üye sayısı da kalabalık olan yapılardır. Büyük ailenin temel özelliği geleneklere bağlı olunması ve geniş veya birleşik/bütünleşik ailelerden oluşmasıdır. *Geniş ailelerde* birden fazla nesil bir arada yaşar ve geliri paylaşırlar. *Birleşik/bütünleşik ailelerde* evlenen tüm erkek çocuklar eş ve çocuklarıyla baba evinde kalır. *Küçük aile*; ana, baba ile henüz evlenmemiş çocuklardan oluşan, çekirdek ya da dar aile diye adlandırılan ailedir. Küçük aile, çekirdek aile ve parçalanmış aile olmak üzere ikiye ayrılır. Bu aileler küçük gruplardan oluşurlar. Genellikle kentlerde görülen aile biçimidir. *Çekirdek aile*; anne baba ve evlenmemiş çocuklarından oluşan, günümüz toplumsal yapısında en çok görülen aile tipidir. *Parçalanmış ya da Tamamlanmamış Aile*; ölüm, boşanma, geçici ve sürekli ayrılıklar gibi sebeplerle birbirinden bağımsız aile üyelerinin oluşturduğu, türü değişen, genelden farklı bir yapıyı ifade etmektedir.

Aile yapıları dışında bir de aile düzenlerine bakmak, aile kurumunun çeşitli dinamiklerle oluşabildiğinin anlaşılması açısından açıklayıcı olacaktır. Buna göre ortaya çıkan ve varlığını dönemsel şartlarda devam ettiren aile düzenlerinden olan anaerkil düzen, aile ve toplum düzeninde annenin veya anne soyundan gelen en yaşlı kadının

hakimiyetine dayalı bir toplum düzenidir. Bu toplumlarda, çocuk anneye ve annenin ailesinin soyuna ait kabul edilir. Genellikle klanlarda görülen bir aile formudur. *Ataerkil* düzen ise özellikle kırsal kesimde yaygın biçimde görülen, evin en yaşlı erkeğinin en çok söz hakkına sahip olduğu bir düzendir. Ataerkil ailede miras hakkı erkeklerin elindedir. Genelde geleneksel büyük ailelerde yaygın olan bu türe bazı çekirdek aile yapılarında da rastlanabilir (Özkalp, 2009: 135-136).

Tarihsel süreç içinde değişim ve dönüşüm geçiren toplumsal yapılar ailenin yapısında da değişimlere neden olmuştur. Aile, üye sayısı, işlevlerine, yer ve zaman unsurlarına göre farklılaşarak sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle çok fazla aile türünden bahsetmek mümkündür. Aile türleri toplumun kültürel kodlarına ve normlarına göre değişir. Araştırmanın temel konusuna göre ilgilenilen ve çalışılan aile, modern çekirdek aile yapısı olduğu için diğer aile türlerinden kısaca bahsedilmiştir.

Toplumun çekirdeği olarak adlandırılan, en küçük toplumsal düzen olan aile kurumu, canlı bir organizma gibi yaşayan bir varlıktır. Organizmacı yaklaşıma göre zamanla değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Toplumsal normlar her ne kadar sonraki nesillere aktarılıp korunmaya çalışılsa da içinde bulunduğu dönemin şartlarından dolayı değişime uğrayabilmektedir.

Günümüz dünyasında yaygın olarak karşılaşılan aile biçimi olan modern çekirdek aile, çalışmanın örnekleme de uygun olması açısından açıklanması gerek görülmüştür. Modern çekirdek aileden bahsedebilmek için öncelikle modern öncesi dönemde karşılaşılan aile türlerinden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Literatür taramaları ve araştırmalara göre eski devirler olarak adlandırılan 5. yüzyıl öncesi zamanlarda geniş aile biçimi yaygın olarak görülmektedir. Geniş aile, aile reisi olan baba kontrolünde, anne, evlenmemiş kız çocukları, evli erkek çocukları ve eşleri ile birlikte aynı ortamda yaşadıkları, akrabalık bağlarının kuvvetli olduğu topluluktur. Bu aile türünde baba, diğer aile üyelerinde mutlak egemenliğe sahiptir. 5. ve 17. yüzyıl olarak adlandırılan Ortaçağ zamanında dar aile biçimi ile karşılaşmaktayız. Özellikle o dönemin büyük şehirlerinde, geniş ataerkil aile yapılanması yerine daha küçük yapılanmanın olduğu görülmektedir. Dar aile, karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan, akrabalarından oluşmaktadır. Bu dönemdeki evlilikler ekonomik etkenlere göre yapılmaktadır. Dar aile yapısında kadının bekar kalması istenmediği gibi evlendiğinde sadece ev işlerinden sorumlu olurdu (Güler

ve Ulutak, 1992: 55-56). 18. yüzyıl sonrası adlandırılan dönemde çekirdek aile biçimi ile karşılaşmaktadır. Tarihsel süreç bakımından modernite dönemine denk geldiği için modern çekirdek aile olarak adlandırılmaktadır.

Coğrafi Keşifler ile başlayan, Endüstriyel Devrimi ile devam eden modernite, öncelikle coğrafi yaşam şekillerini değiştirmiş, sanayileşmenin ivme kazanması ile birlikte kent hayatına göçü bir anlamda zorunlu kılmıştır. Ekonomik değişimle birlikte gelen toplumsal değişim geniş ya da dar aile formlarının küçülmesine bir anlamda dağılmasına neden olarak günümüz çekirdek aile formlarının ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Endüstriyel devrim, büyük şehirlerde fabrikaların kurulmasını sağlayarak iş gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Güler ve Ulutak, 1992: 57). Kentlerdeki yaşam olanaklarının artması, iş gücüne olan talep, kentlere göçe neden olmuştur.

Kent hayatına katılan bireyler, ekonomik bağımsızlığını elde etmesiyle ebeveynlerin kendi üzerlerindeki otoritesini zayıflatmıştır. Zayıflayan otorite geniş ve dar ailelerin dağılmasına neden olarak toplumsal yapının değişmesi, kadının eğitim durumunun yükselmesi ve gelir getiren bir işte çalışması, bireylerin küçük yerleşim yerlerinden şehirlere göç etmesi sonucunda aile yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Kent yaşamı aileyi boyut olarak küçültmeye zorlamakta, başka bir aile formuna dönüştürmüştür. Karı-koca ve bağımlı çocuklardan meydana gelen bu yeni yapılanma, çekirdek aile olarak tanımlanmaktadır. Çekirdek aile daha çok endüstrileşmiş modern toplumlarda ya da kentlerde görülmesi nedeniyle *modern aile* ya da *kent ailesi* olarak da anılmaktadır (Güçlü: 2011: 32)

Batı literatürüne göre geleneksel toplumda aile kurumunu düzenleyen kiliseydi, modern toplumlarda ise devlettir. Geleneksel toplumlarda ailenin fonksiyonları fazladır. Aile kendi kendine yeten bir kurumdur. Endüstrileşme ve kapitalist sistemle birlikte kent yaşamı yaygınlaşmış, bireyselleşme ortaya çıkmış ve geniş ailenin fonksiyonları azalmıştır. Kadının çalışma hayatına atılması, eşlerini özgürce seçebilmeleri, formal eğitimin yaygınlaşması, kadınlara özgürlüklerinin ve daha yakın zamanda cinsel özgürlüğünün verilmesi, eşler arasındaki rol karmaşası, çocuk haklarının genişletilmesi ile aile yeni bir biçimde görünür kazanmıştır.

Yukarıda “Ailenin İşlevleri” adlı bölümde anlatıldığı üzere toplumsal düzende ailenin toplumun ihtiyaçlarını sağlayıcı ve düzeni devam ettirici bir rolü vardır. İşlevselci yaklaşıma göre çekirdek aile, modern toplumda belirli kimi uzmanlaşmış rolleri yerine getirmektedir. Bu yaklaşıma göre çekirdek aile yapısı, endüstrileşmenin ortaya çıkışıyla birlikte, aile ekonomik üretim birimi olarak daha az önemli duruma geldi ve üreme, çocuk yetiştirme ve sosyalleşme ağırlık kazandı (Giddens, 2000: 148).

Çekirdek aile, kent hayatında endüstriyel, ticari, bilgi hizmetleri gibi tarım dışı çalışma ve üretim yapar. Kır yaşamına göre kent yaşamında olan çekirdek ailede bireylerin ekonomik bağımsızlığını kazanma süresi daha uzun olmasından dolayı evlenme yaşı büyüktür, yakınlık ilişkileri zayıftır, boşanma oranları yüksektir, geniş ve dar aile yapısına göre; çekirdek ailede üyelerinin birbirleri üzerindeki toplumsal denetim ve baskıları zayıftır.

Çekirdek ailenin akrabalık ilişkisi daha kopuktur, akrabalık baskısı ortadan kalkmıştır. Çocuklar meslek seçiminde, çiftler eş seçmede özgürdür. Fakat bu aile türünde boşanmalar ve yeniden evlilikler fazladır. Çekirdek aileyi bir arada tutan en önemli unsur ebeveynlerin birbirine bağlılığıdır. Bu aile türünde çocuk belli bir yaşa gelince evden ayrılır. Özellikle endüstri toplumlarında artan akışkanlık büyük aile modelinden çekirdek aileye geçişi kolaylaştırmıştır (Bozkurt, 2011: 263)

Günümüzde kentlerdeki toplumsal yapının neredeyse tamamını çekirdek aileler oluşturmaktadır. Çekirdek aile, eşler ile onlara bağımlı çocuklardan oluşan bir toplumsal birimdir (Marshall 1999: 112). Çekirdek ailenin en temel özelliklerinden bazıları,

- Arkadaşlık temeline dayandırılarak, eş seçme özgürlüğü,
- Evlenen bireylerin kendi kök aileleri dışında özerk bir aile kurmaları,
- Karı-koca arasında eşitliğin benimsenmesi,
- Aile kurumu içinde, her sorunda üyelerle toplanıp görüşerek karara varmalarıdır.

Türk toplumu yılladır çok kültürlü olsa da, son 20 yılda sosyoekonomik, demografik ve kültürel açıdan bir çok değişiklik geçirmiştir. Küreselleşme, insan hak ve özgürlükleri gibi evrensel iyileşmelerin yanında, özellikle genç nüfusun teknolojik değişimler yoluyla daha aktif hâle gelmesi, kadının toplumsal yaşamdaki görünürlüğü,

eğitim seviyesinin artması, uluslararası ekonomik yatırımlar ile kapılar ve ilişkili etkileşimler gibi pek çok faktörün etkisiyle toplumsal alanda değişimler yaşamıştır.

Kentleşme ve modernleşme Türkiye'de büyük ailenin giderek küçülmesine neden olmuştur. Kırsal kesimdeki aileler kentlere göre daha kalabalık hanelerden oluşmaktadır. Değişen toplum, aile yapısını da doğrudan etkilemekte ve değiştirmektedir. 1950'lerden itibaren ivme kazanan kırdan kente göç ve kentleşme, iş gücünün niteliğini değiştirmiş, tarımdan giderek sanayi ve hizmetler sektörüne kaymasına neden olmuştur. Bu sektörlere uygun aile yapısı ise geleneksel aileden ziyade çekirdek ailedir (Güçlü, 2011: 52).

Türkiye'de her ne kadar çekirdek aile yapısı yaygın olarak varlığını devam ettirse de sosyal ilişki bağlamında bazı farklılıklar içermektedir. Özellikle akrabalık ilişkilerinde ileri sanayileşmenin gerçekleştiği Avrupa ülkelerine göre daha yakın bir ilişki görülebilmektedir (Güler, 2008: 35). Sonraki bölümlerde Türkiye'de görülen çekirdek aile yapısının çocuk yetiştirme tarzına dair etkisi incelenecek, ebeveyn tutumlarıyla çocukların sosyalleşmesine etkilerine bakılacaktır.

1.2. Sosyalleşmenin Tanımı ve Süreci

Her insan bir toplum içine doğar, büyür ve gelişir. Bireyin doğduğu toplumu tanıması ve topluma aitlik duygusu ile üyesi olması, belirli bir süreç içinde gerçekleşir. Bireyin, içinde doğduğu toplumda yaşayabilmesi için bazı bilgiler edinip beceriler geliştirmesi gerekmektedir. Bu bilgi ve davranış örüntüleri o toplumun, kültürel kodları, yaşam tarzları, değeri ve inançlarıdır. Birey, sosyal yapıyı içselleştirmek için ilişkiye girer. Toplumdaki diğer üyeler de bireyi sosyal alana kazandırmak için etkileşimde bulunur. Karşılıklı etkileşim süreciyle birey toplumla uyumlanarak, kendine bir kimlik oluşturarak sosyal hale gelir. Marshall'ın tanımına göre,

"Sosyalleşme (Toplumsallaşma), bizlerin gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerimizi (işçi, arkadaş, yurttaş vb. olarak) yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline gelmeyi öğrenme sürecimizdir" (1999: 760).

Bireyler doğdukları andan itibaren içine doğdukları toplumun kültürünü, değerlerini, davranış kalıplarını öğrenmeye başlar. Bu öğrenme sürecine "sosyalleşme"

denilmektedir. Toplumsal mevcudiyetin sağlanması adına en önemli süreçlerden olan sosyalleşme, insanı da sosyal sistemin bir üyesi haline getirmenin ilk aşamasıdır (Koştaş, 1987).

İnsanın biyolojik ihtiyaçları olduğu gibi giderilmesi gereken sosyal ihtiyaçları vardır. İnsan, varlığını idame ettirmek ve anlamlı kılmak için, içinde bulunduğu toplumla uyumlanmaya çalışır. Sosyalleşme tam da bu uyumlanma sürecidir. Bireyin, doğuştan getirdiği mizaç özellikleri dışında kişilik yapılanması, etkili iletişim üslubu geliştirmesi, toplumda rol ve statü kazanması sosyalleşme süreciyle gerçekleşmektedir. Her insan bir aileye mensup doğar, dolayısıyla sosyalleşme insanın dünyaya geldiği ilk anda ailesinde başlar.

Literatüre bakıldığında, ailede olduğu gibi sosyalleşmenin de farklı yaklaşımlarla farklı yönleriyle açıklandığı görülmektedir. Linton'a (1945) göre, sosyalleşme kişinin oldukça bilgisiz geldiği dünyada sosyal bir sistemin işleyen parçası haline gelmesidir. Miller ve Dollard'a (1941) göre ise sosyalleşme, bireyin içine doğduğu toplumun beklentilerine uygun halde davranmayı öğrendiği süreçtir. Genel hatlarıyla sosyalleşme ise bireyin doğduğu andan toplumsal düzene katılmaya hazır hale geldiği süreç içerisinde öğrenme olarak tanımlanabilir (Koştaş, 1987).

Sosyalleşme, toplumsal yapıya uyumlanma anlamında aslında toplumsallaşmadır. Toplumsallaşan birey toplumun bir parçası haline gelir. Giddens'in de tanımladığı üzere toplumsallaşma, kişinin içinde bulunduğu kültür içinde geçerli olan davranış kalıplarını edinerek kendi bilincinde olan, ihtiyaçlarını karşılayan, bilgili bir kişi haline gelme sürecidir (2000: 201). Sosyalleşme ile kişi gündelik rutinlerini, ötekilerle olan etkileşimlerinin nasıl olması gerektiğini öğrenir. Rutinlerin ve etkileşimlerin belirleyici ise içinde bulunduğu yapıdır.

Farklı kuşakları birbirine bağlayan sosyalleşme, bireyin toplumun kültürünü öğrenme ve özümseme sürecidir. Sosyal yapının dinamik olması, zamanla değişebilme özelliği ve bireyin gelişim dönemlerine göre değişkenlik gösteren biyolojik ve bilişsel süreç sosyalizasyonun, Bozkurt'un da ifade ettiği gibi yaşam boyu devam eden kimlik kazanma eğitimidir (2011: 111). Kişi yaşamı boyunca sayısız uyarıcıya, etkileşime maruz

kalması dolayısıyla sosyalleşme, karmaşık bir süreci kapsar. Kişinin bilinç hali ile birlikte tecrübe ettiği karmaşık etkileşimler sonucunda bir kimlik kazanabilmektedir.

Sosyalleşme, bireyin biyolojik potansiyelle, çevre ve toplumsal etkenler arasındaki ilişkiyi içerir. Çocukluktan yetişkinliğe doğru ilerledikçe birey çeşitli kulüpler, gruplar, meslek grupları, siyasi partiler gibi sosyal çevrelere katılarak farklı sosyalleşme kaynakları ile ilişkiye girer. Birey bu sosyalleşme alanlarında, toplumsal değerleri, inanç sistemini, gelenek ve görenekleri gibi toplumun özelliklerini taşıyan kavramları içselleştirerek öğrenir. Sosyalleşmenin amacı da bireyin toplumun değerlerini öğrenmesi ve buna uygun davranışlarını şekillendirmesini sağlamaktır.

Sosyalleşme belirli bir toplum içinde gerçekleşir. Sosyalleşme, toplumsal yapıya göre gerçekleştiğinden dolayı evrensel, tek tip bir sosyalleşme yoktur. Öyle ki aynı toplumsal kültürel yapı içinde bile her ailenin yapısı ve normlarının farklı olmasından dolayı her bireyin sosyalizasyon süreci farklıdır, biriciktir.

Sosyalleşme bireyin içinde bulunduğu örgütlü yaşam biçimi olan toplumda, uyumlu yaşamasını sağlar. Sosyalleşme ile çocuk kendi rollerini ve çevresinde karşılaştığı rollere göre ilişkilerde pozisyon almayı öğrenir. Çocuğun okul öncesi dönemde sosyalleşmesinin neredeyse tek belirleyicisi ailedir. Bu şekilde aile çocuğa okul öncesi dönemde tüm gelişim süreci boyunca bir çatı oluşturur. Çocuk, anne-baba ve varsa kardeşlerle çok sıkı etkileşim halindedir ve aile üyelerinin birbiriyle olan ilişkilerini olumlu-olumsuz olarak gözler, özdeşim kurarak içine sindirir. Çocuk ailede sosyal deneyimi yaşayarak tecrübe eder. Kendine sosyal ve ilişki ağları oluşturur. Bireyin, toplumsal normları içselleştirip davranış örüntüsüne kendi bilinciyle dönüştürmesi ve sosyal yapıda eyleyici olması, toplumsal yapıdaki normları da değiştirme potansiyeli taşıması dolayısıyla sosyalleşme, çift yönlü bir etkileşimi içermektedir (Bayraktutan, 2008: 8).

Sosyalleşme sürecinin bireylerin benlik algısı üzerindeki etkileri sıklıkla ortaya konmaktadır. Buna göre, dünyaya gelen çocuk, sosyal etkiler aracılığı ile bir birey halini alır. Düşünce ve fikirlerin aktarılması yoluyla ise kendisinden beklenenleri öğrenmeye başlar. Sosyalleşme süreci kişinin düşünce yapısını ve beklentilerini şekillendirici bir role sahiptir. Zaman içerisinde birey, toplumun kabul ettiği özellikleri, dili, rolleri ve inançları benimser ve paylaşır hale gelir. Bu açılarından sosyalleşme, çocuğa yalnızca kültürel

değerleri öğretmesiyle değil aynı zamanda bu özellikleri benimsetmesi yoluyla bir benlik algısı oluşturulmasına aracı olur (Şengönül, 2017). Bu süreçte aile en temel ve etkili kurum olmakla beraber, tek belirleyici değildir. Sosyalleşmenin şartı öğretici ve öğrenen tarafların beraber var olmasıdır. Buna göre öğretici, bireyin sosyal düzlemde bir araya geldiği, etkileşime girdiği herkesi kapsamaktadır. Burada aile, çocuğun uyum sağlamasında rol alsa da diğer tüm gruplar ve bireyler sosyalleşme sürecinde öğretici rolü alabilmektedirler (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Her insan biyolojik, fizyolojik, sosyal ve psikolojik değişim evrelerinden geçer. Sosyalleşme bunlardan bağımsız olmaz. Çocuk ilk yıllarını küçük bir sosyal çevrede geçirir. Bu sosyal çevre sosyal alana kıyasla daha karmaşık ilişkiler içerir. Zamanla çocuğun büyümesine, sosyal çevrede eşlik eder, sayısal olarak büyüdüğü gibi ilişki örüntüleri, roller ve sorumluluklarda artarak devam eder. Sosyal çevrenin genişlemesi ile çocuk daha fazla olay, olgu, ritüel ve normla karşılaşır. Süreç içinde bunları özümseyerek diğerleri gibi benzer davranışlar sergiler. Kişi sosyal rollerin farkındalığı ile rolleri benimser. Böylece kişilik gelişimi, toplumsal kültürel kabul ve uyumlanma yaşar. Sosyalleşme, tüm bu gelişmeleri kapsayan ve mümkün kılan süreçtir.

1.2.1. Sosyalleşme Araçları

Karmaşık bir süreç olan sosyalleşme, kişinin hayat boyu sosyal ilişkide bulunduğu, dışarıdan aldığı tüm fiziksel, bilişsel, psikolojik, ekolojik, siyasal, dinsel uyarıcılarla oluşan bir iletişim ağıdır. Canlı bir organizma olan insanın değişim ve gelişimi hayat boyu devam etmesi nedeniyle sosyalizasyonun da nihai bir süresi ya da tamamlanma durumu yoktur. Kişinin hayatı boyunca sayısız sosyal ilişkileri olmaktadır. Bu ilişkilerin sosyalizasyona etkisi nedeniyle sosyalizasyon aracı ya da ajanı olarak adlandırılmaktadır.

Birincil ve ikincil gruplarda gerçekleşen sosyalleşme sürecinde birincil grubu oluşturan aile, bu süreçte oldukça önemli bir işleve sahiptir. Birey, toplumsal yapı ile ilk olarak ailede karşılaşır (Bayraktutan, 2005: 18). Aile ilişkilerini, aile üyeleri olan anne, baba, kardeş gibi rolleri ve bu roller arasında kendi konumunu, cinsiyetini, cinsiyet rollerini, akrabalık ilişkilerini özümser. Aile bir anlamda birey ile toplum arasında aracı kurum görevi üstlenir. Çocuk, birincil gruplarda gördüğü davranışları, taklit ederek

ailenin parçası olmaya çalışır. Daha sonra bu davranış örüntülerini değerlendirir. Sürecinde sosyalleşmenin ikincil grubunu oluşturan okul, iş grubu gibi başka sosyal birimlerle tanışarak kendini o gruplar içinde değerlendirmeye başlar. Sosyal çevre değiştikçe, sosyalleşme alanı genişler.

Çocuk içinde yaşadığı kültüre, aileye, topluma uygun davranış ve tutumları belirli çocuk yetiştirme yöntemleri uygulayan aileler ve eğitim sistemi gibi araçlarla öğrenmektedir. Çocuğun eğitim ve disiplin gibi yollarla kendinden beklenen davranış ve tutumları öğrenme sürecine de sosyalleşme denmektedir (Darling ve Steinberg, 1993). Ailenin verdiği eğitim ve disiplin ile çocuğun içselleştirdiği kısım birbiriyle her zaman tutarlı olmayabilir. Bu açıdan sosyalleşme kavramının bu iki taraf arasındaki dengeyi yansıtan bir mekanizma olduğu da söylenebilir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010). Sosyalleşme becerisi ise en genel tanımıyla çocukların başkaları ile olumlu etkileşimleri başlatabilmek ve sürdürülebilmek için gereken davranışların sergilemeleridir. Gereken davranışlar ise pek çok farklı düşünür tarafından farklı yorumlanmıştır. Örneğin, Merrell (2003)'e göre olumlu ilişkileri başlatabilmek ve sürdürülebilmek için gereken sosyal beceriler; sosyal iş birliği, sosyal etkileşim ve sosyal bağımsızlık kurabilme gibi özelliklerdir. Riggio (1986)'ya göre ise sosyal beceriler “duygusal ifade, duygusal duyarlılık, duygusal kontrol, sosyal ifade, sosyal duyarlılık ve sosyal kontrol gibi özelliklerden oluşmaktadır”.

Sosyalleşme aracı olarak bireyin kimlik ve statü kazanmasında belirleyici rolünden dolayı en temelde aile bulunmaktadır. Aile, hem bireyin hem de toplumsal hayatın şekillenmesinde yapı taşı görevi görmektedir. Her insan, bir aileye mensup doğar. Dolayısıyla ilk ilişki ve etkileşim ailede başlamaktadır. Aile, dünyaya yeni gelen bebeğin fiziksel ihtiyaçlarını karşılarken içinde bulunduğu sosyal yapının da normlarını bekle kurulan ilişki örüntüsü ile gösterir, anlatır. Aile bebeği yetişkin döneme hazırlar, bu amaçla doğru düşünmeyi, başta aile olmak üzere tüm toplumsal kurumlarda nasıl davranması gerektiği, uyumlanabilmesi için öğretilir. Bebek için sosyal hayat doğduğu an ile başlar. Sosyalizasyon, kişinin izleyerek tanık olduğu ve doğrudan iletişime geçtiği ilişkilerle gerçekleşir. Bebekler, tüm fiziksel ihtiyaçları giderildiği ve uyanık olduğu vakitlerde çevresindeki her şeyi gözlemler, izler, içine alır ve sindirir (Stern, 2011). Daha sonra bebek büyüyüp kendi bilincini fark etmeye başlayınca yorumlamaya ve eyleme

geçmeye başlar bu dönemde çevresindeki bakım veren ya da ilişki kuranları taklit eder. Benzer davranışlar göstermeye çalışır.

Bebeğin yaşamının ilk yıllarını sadece ailesi ve yakın akraba ilişkisiyle geçirmesi dolayısıyla aile, sosyalleşme sürecinde belirleyici rodedir. İnsanın sağlıklı hücreye sahip olması onu sağlıklı kılması gibi, toplumun da üyelerinin sağlıklı olması toplumun sağlığını ve sürekliliğini mümkün kılmaktadır. O nedenle bugünün çocuğu olan bireyler sosyalleşerek yarının yetişkinleri olarak toplumsal alanda yer alacaklardır. Burada toplumun geleceğini belirleyen üyeler olarak çocukların, kimlik kazanımı, toplumla uyumu hem de bu çocukların sağlıklı yetişkin olarak konumlanmaları için aile yapıları ve çocuk yetiştirme tarzlarının çok önemli olduğu söylenebilir.

Bireyin en temel sosyalleşme süresini oluşturan doğumdan sonraki birkaç yılda bu işlevi aile görürken, yaklaşık 4 – 5 yaş itibariyle okul ortaya çıkmaktadır. Yeni bir sosyalleşme kaynağı olarak okul, hem öğretmen modeli ile hem de akran ilişkileri ile etkili bir araçtır. Okul bilgi ve beceri ile beraber toplumsal sorumlulukları da çocuğa aktarır (Bayraktutan, 2005: 8). Okul, resmi ve örgütlü sosyalleşme kurumu özelliği taşır. Okul içinde çocuk, okulun kurallarına uymayı, okuldaki ortamın bir parçası olmayı öğrenir. Kendisinden beklenileni yapmaya çalışır. Okul çocuğa, disiplini ve düzeni gösterir. Çocuk, otorite ile karşılaşarak ona karşı pozisyon almayı kendinde şekillendirir. Ayrıca aileden aldığı toplumsal değerleri, okulda uygulayarak deneyimleme şansı elde eder. Bu anlamda okul ortamı sosyalleşme sürecinde etkisinin aile kurumu kadar olmasa da yoğun olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırmalar, anne-babaların çocukları ile kurdukları ilişkinin, çocukların sosyalleşme sürecinde çok belirleyici bir rolleri olduğunu ortaya koymaktadır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010; Şengönül, 2017). Anne-babaların duyarlı ve sevgi dolu yaklaşımlarının ve çocuklarına karşı kendi seçimlerini ve beklentilerini açıklayıcı ve öğretici bir tutumda olmalarının, çocukların ileri yaşlarda empati, sempati ve sosyal yanlı davranış göstermelerinde etkili olduğu görülmüştür (Hardy, Carlo, ve Roesch, 2010). Araştırmacılar, sosyal yanlı kişiliği empati ve sempati gösterebilme, diğerlerine odaklı düşünce, değer ve sosyal eylemleri ortaya koyabilme yeteneği ile tanımlamaktadırlar (Penner ve Finkelstein, 1998). Bu duruşun gelişme sürecinde, ebeveynlerin gösterdiği sıcaklık, sevgi ve yerinde övgünün önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu şekilde

yaklaşılan çocuklar, kendi değerini de bilerek olaylara objektif yaklaşabilmeyi ve eleştiri alabilmeyi öğrenmekte, ilişkilerin tek taraflı bir yapıdan oluşmadığını daha rahat fark edebilmektedirler.

Sosyalleşme araçlarından bir diğer unsurunu oluşturan arkadaş ilişkileri, çocuğun aileden ayrıldığı okul dönemine paralellik gösterir. Akranları ile ilişki kurarak sosyal çevresini genişlettiği gibi onlarla okul ortamındaki yaşamı paylaşır. Akranların davranışlarını gözlemler ve benzer davranışlarda bulunmaya çalışır. Arkadaşlar, çocuğun yaşıtlarına ait özellikleri ve davranışları sergiler çocuk bunları ancak arkadaş grubundan öğrenebilir. Çocuk, arkadaş grubunda hem onlar hem de kendi gibi olmaya çalışır. Aileden öğrendikleri ile akranlarından aldığı davranış örüntüleri arasında sentez yapmaya çalışır. İlköğretim düzeyinde genellikle ailenin değerleri baskın iken ergenlik döneminde genelde akran gruplarının değerleri baskın olmaktadır.

Arkadaş grupları gibi çocuğun kişilik gelişiminde bir o kadar etkili olan ve gittikçe kullanımı yaygınlaşan sosyalleşme aracı ise kitle iletişim araçlarıdır. Son çocukluk dönemine tekabül ede 7-13 yaş arası çocukların sosyalleşmesinde aile ile birlikte okul, arkadaş, kitle iletişim araçları da etkili unsurlar halinde gelmiştir (Yavuzer, 1993: 118). Kitle iletişim araçları günümüzde önemli bir fonksiyona sahiptir. Başta televizyon, radyo, gazete gibi öğelerin oluşturduğu kitle iletişim araçlarına son 20 yıldır internet ile birlikte ortaya çıkan sosyal medya uygulamaları da dahil edilmektedir. Literatüre bakıldığında kitle iletişim araçları sosyalleşmenin kaynaklarından biri olarak sınıflandırılmakta ve etkisinin kimlik oluşumunda daha derin ve sürekli olduğu söylenmektedir (Bayraktutan, 2005: 25). Buna göre kitle iletişim araçları, farklı kültür ve yaşam biçimlerini model ve örneklerle sunarak kişinin dünya görüşünü ve tutumlarını dolaylı olarak da davranışlarını etkilemekte ve değiştirmektedir. Kişinin dahil olduğu gruplar, kişiye bir rol, inanç ve davranış kalıpları sunar. Bu durum kişinin içinde yaşadığı toplumsal alanda uyum davranışını etkileyebilmekte, sosyalleşme sürecini olumsuz ekileme gücüne sahiptir.

Kişi toplum içinde kapsanır ve aynı zamanda kendini toplumun tam karşısında hisseder. Hem toplumun bir organizmasıdır hem de kendi içinde özerk bir varlıktır (Simmel, 2009: 42). İnsan biyolojik varlığı ile birlikte, hem toplumsal hem de psikolojik olarak var olur. Sosyalleşme süreci de o nedenle tek boyutlu değildir. Etki gücüne

değişiklik gösterse de birçok kaynak aracıyla oluşan toplumsallaşma, hayat boyu devam eden, farklı aşamaları barındıran, toplumsal yapıda kişiye bir kimlik ve rol kazandırma sürecidir.

Sosyalleşme hiçbir zaman tam, bitmiş bir süreç olmaz. İnsan, bilinç sahibi olmasıyla çevreden etkilense dahi kendine özgü özellikleri ortaya koyabilmekte; kendisi de çevresini etkileyip değiştirebilmektedir. Her ne kadar bebek ve çocukluk dediğimiz dönemde kişi pasif olarak algılansa da bilişsel ve kendilik bilinci süreci etkileyebilmektedir. Sosyalleşme süreci, aile, arkadaşlık, okul, kitle iletişim araçları, sosyal ve eğitim grupları ile dinamik bir süreçtir. Bireyin beraber bir yaşama hazırlanma sürecidir. Bu anlamda sosyalleşme bir yandan bireye özgünlük, bir kişilik kazandıran, bir yandan da toplumun devamlılığını sağlama işlevi olan bir süreçtir.

Anne babanın ve aile içindeki kardeş, hala, teyze, amca, dede gibi diğer üyelerin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki konumunu belirler. Her aile ortamı bir öğrenme ortamıdır, aile içinde kullanılan etkili ya da etkisiz iletişim sosyalizasyon sürecindeki çocuğun iletişim dilini, kendini ifade etme becerisini ve sosyal ilişkilerini doğrudan etkileyecektir. Yaşam boyu devam eden sosyalleşmenin, nihai bir zamanı yoktur. Çünkü insan sadece çevrenin bir ürünü değil, bilinç sahibi olan bir varlıktır. Bu nedenle çevreden aldığı uyarınları, bilgileri zihninde yorumlar. Ayrıca kendisi de eylemlerini çevresini etkilemektedir. Sosyalleşme bu anlamda durağan değil akışkan bir süreçtir.

Daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere kişinin çevresiyle ilk teması ailede başlar. Bu anlamda ailenin neslin devamını sağlama işlevi dışında temel bir kurum olmasını sağlayan çocuğun toplumsallaşmasında oynadığı roldür. Aile, çocuğun dünyaya getirilmesinde, yetiştirilmesinde, korunmasında ve topluma kabul edilmesinde görev sahibidir (Güler, 2008: 29). Aile sosyal ilişkilerin ilk yapılandığı yerdir o nedenle sosyalleşme sürecinin temeli ailede atılır. Kağıtçıbaşı'nın tanımlamasına göre, çocuğun toplumun üyesi haline gelmesini sağlayan süreç sosyalleşmedir. Böylece aile, akraba, komşu, vatandaşlık gibi rollerin ilişkilerle öğrenilmesini sağlar. Çocuk etkileşimler sonucu tanık olduğu rollere uygun davranışlar geliştirmektedir (2004: 29). Aile çocuğun biyolojik, sosyo-kültürel, bilişsel tüm gelişiminde temel oluşturur. Çünkü aile çocuğa

fizyolojik ihtiyaçlarını gidermesi dışında sağladığı evre ile hem kültürel değerleri aşılar hem de çocuğun kişiliğinin oturabilmesi için gerekli olan şekfat ve güveni sağlar.

Çocuğun yetiştiği aile yapısı, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla duygusal ve toplumsal gelişmesini etkileyecektir. Ailenin ocuğun sosyal hayatında dengeli bir birey olabilmesine, güven içinde olmasına, sosyal kabul görmesini sağlayacak uygun davranış kalıplarını geliştirmesine, toplumsal alışkanlıkların kazanımına, okul ve sosyal çevrede başarılı olması için yetenek ve ilgililerine uygun olanakların sağlanmasına destek olur ve rehberlik eder.

Aile yaşantısı, beklentileri çocuğun benlik algısına doğrudan etki eder. Bu nedenle de en derin etkiye sahip sosyalleşme aracı olarak görülmektedir. ocuk, aile üzerinden kendini, dünyayı, ötekileri görür, tanır, bilir. Aile içinde, ahlaki değerler olan güzel-çirkin, iyi-kötü gibi kavramların içeriğini, ailenin ve toplumsal yapının normlarını, yasaklarını, ödül-ceza sistemini öğrenir. ocuk, dünyayı anlamlandırma, düşünme ve gündelik hayat pratiklerinin yerine getiriliş biçimini aileden alır.

Çalışmanın konusu ve sınırlarına uygunluk açısından sosyalleşme araçlarından sadece aile üzerinde durulmuştur. Aileden sonra sosyalleşmenin diğer kaynakları olan okul, mahalle, kütüphane, kültürel etkinlik ve aktiviteler, siyasi partiler, yazılı, sözlü ve görsel medya, dini sosyal gruplar ve ortamların etkileşimi ile kişi etkilenmekte ve değişmektedir. Tüm bu etkenler ile kişi toplum içinde bir ye olarak var olur. Sosyalleşme ile birey toplumda yaşamasını mümkün kılan düşünce ve davranış kalıplarını öğrenir.

Aile, okul, kitle iletişim araçları gibi farklı araçlar vasıtasıyla gerçekleşen sosyalleşme sürecinin toplumsal gerçeklik alanına farklı yansımaları olmaktadır. Literatürde sosyalleşme olarak olumlu-olumsuz, başarılı-başarısız olarak adlandırılmaktadır. Buna göre; toplumda uyum sağlamada sorun yaşamayan, kendine güvenen ve etkin iletişim kurabilen kişilerin sosyalleşme süreci başarılı sosyalleşme olarak açıklanırken, ceza, sert eleştiri ve öfke kişide negatif sosyalleşmeye yol açarak çevresiyle uyumsuz birey olmasına neden olduğundan başarısız sosyalleşme olarak tanımlanmaktadır (Okumuş, 2014: 441). Kişinin içinde bulunduğu toplumun kültürünü, davranış modellerini içselleştirerek uygun bir biçimde kullanması sosyalleşmesini başarılı bir diğer tanımlamaya göre olumlu şekilde gerçekleştirmiş olduğunu gösterirken,

olumsuz sosyalleşme bireyin toplumun taleplerine uygun hareket edememesinden dolayı başarısız olarak açıklanmaktadır. Bazı kuramcılara göre toplumun kurallarının kişiye çok fazla dayatılması, kişinin kendini önemsememesine yol açmaktadır. Aşırı sosyalleşme olarak tanımlanan bu durumda kişinin çevrenin tamamen beklentilerine göre yaşaması, kara vermesi, kendi tercihlerinin ve isteklerini göz ardı etmesi bireyselliğini yitirmesine sebep olmaktadır (Cüceloğlu; 2002: 76). Aşırı sosyelleşmede kişi başkalarıyla kurduğu iletişimde karşı tarafın beklentilerine göre davranma, bulunduğu ortama göre çok uyumlu hareket etme, kendi düşünce ve isteklerini baskılama tutumunda olmaktadır (Cüceloğlu; 2002: 77). Bu durum kişinin kendisine yabancılaşmasına, özünden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

2. ÇOCUĞA BAKIŞ

Çocukluk, evrensel bir olgu olmasıyla beraber, sosyal alanda algılanma biçimi kültürel değişiklik gösterir. Çocuk, insanın soyunun devam etmesini sağladığı gibi toplumun sürekliliğini mümkün kılmaktadır. Toplumun, kendi dinamiklerini ve varlığını muhafaza etmesini sağlayan şey çocuktur. Bu anlamda çocuğun toplumsal alandaki konumu önem arz etmektedir.

Canlılar arasında, bakıma muhtaç, bebeklik süresi en uzun varlık insandır. Freud'a göre bu dönem başka hiçbir türde görülmeyen uzunlukta ve yapıda bir bağımlılık dönemidir (2016: 16). Bu açıdan çocukluk dönemi insanın dünyaya geldikten sonra birey olma sürecini tamamlayana kadar uzun bir süreci kapsar. Marshall'a göre de çocuk "toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış kişidir" (1999: 120). İnsanın gelişmesi, çocukluk süresi içinde kuracağı sosyal ilişkilere bağlıdır. Çocukluk, biyolojik açıdan doğal ve zorunlu bir dönem olduğu gibi ayrıca sosyo-kültürel bir kavramdır. Çocukluk, diğer toplumsal kavramlarda olduğu gibi norm ve değerlere göre belirlenir. Bu nedenle farklı toplumlarda farklı çocukluk kavramı ile karşılaşılmaktadır.

Çocuk sosyolojisi, çocukluk kavramı ve çocuklukla ilgili kuramlar; çocukluğun tarihi, toplumdaki yeri, sosyalleşmesi ve ilişkileri, toplumsal sorunlar açısından çocukluk, çocuk hakları; çocuk ve diğer kurumlarla ilişkisi konuları üzerinde çalışan sosyolojinin

alt dallarından biridir (Şen, 2011: 3). Sosyolojik perspektifte toplum ve aile üzerine araştırmalar yapılmış, çocuk üzerinde yoğunlaşmış araştırmalar yakın zamana kadar yapılmamıştır. Çoğu sosyolog kuramlarında çocuk kavramında bahsetmemiştir. 20. yuzyıl itibariyle literatürde yaygın olarak ağdaş dönem olarak adlandırılan dönemde çocuğun sosyal ve biyolojik anlamda yetişkinlikten farklı olduğu anlaşılarak, ikisi arasında ayırım yapılmıştır.

Klasik sosyolojide uzun dönem ihmal edilen bir alan çocukluk kavramı, modernist sosyoloji çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda çocukluk ile yetişkinlik arasında bir farklılık olduğunun anlaşılması, çocukluğun farklı bir hayat evresi olduğu kabulüne dayanır. Böylece ocuk yetişkinlikten farklı olarak ele alınıp, incelenmeye ve analiz edilerek anlaşılır kılınmaya başlanmış.

Bu bağlamda ocuk sosyolojisinin yeni dönem konuları arasında, çocukluk deneyiminin aynı olmadığı göz önünde bulundurularak g, savaş, açlık, ebeveyn yokluğu, cinsel istismar, sağlık sorunları, eğitim olanakları, fiziksel istismar ya da engellilik durumu gibi konular çalışma konusu haline gelmiştir (Gürdal, 2013: 13). ocukluğun toplumsal bir gerçek olduğu ve çocukların ayrı ayrı gerçeklikleri olduğu fikri çalışmalara hakim olmaya başlamıştır.

ocuk sosyolojisi, çocukluğun sosyal bir yapı olduğu, ikincisi ise çocukların toplumdaki sosyal aktörler olduğu düşüncesi üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte ocuk, sosyal yapıda etkilenen ve etki edebilen aktör olarak ortaya çıkmış oldu. Bir sonraki bölümde ocuk sosyolojisi araştırma konularından olan ocuk kavramının tarihsel imgelerine bakılacaktır.

2.1. ocuk Kavramının Kısa Tarihi

Çocukluk nedir, yetişkinlikten farklı bir süreç midir, biyolojik bir süreç midir, yoksa toplumsal bir fenomen midir? gibi birçok soruyu ocuk sosyolojisi üzerine çalışan araştırmacılar sorarak, çocuğun ne anlam ifade ettiği üzerine araştırmalar yapmışlardır. Modern toplumların anlayışına göre çocukluk hayatın, bebeklik dönemi ile ergenlik döneminde kalan süreçtir. Çocukluk, yaşamın açık olduğu bir aşamadır. Çocukluk

kavramı, son iki üç yüzyılda ortaya çıkmış, kültürel kodlara göre algılanması farklılık göstermiştir. Daha eski toplumlarda bebeklik döneminden sonra çocuklar çalışma hayatına giriyorlardır, günümüzde yaygın çocukluk algısı ve kavramı o dönemlerde bulunmamaktaydı (Giddens, 2000: 215).

Tarihsel olarak baskın olan çocuk imgeleri, egemen olan siyasal, toplumsal ve dinsel karakterlerden türetilmekteydi. Tarihsel dönemlere bakıldığında Antik çağda çocuk, bir kavram olarak bulunmamaktadır. Toplumun kültürü içinde eğitilmesi gereken küçük yurttaş olarak görülmekteydi. Ortaçağ ve sömürgecilik dönemlerinde de çocuk kavramı yoktu, çocuk daha çok kölelik ideolojisi içinde taşınan bir mülk parçası ve ticari kazanç sağlayabilecek işçi olarak görülürdü. Erken yaşta yetişkin dünyası normlarına dahil edilirdi. Endüstri devrimiyle birlikte çocuklar ucuz fabrika işçisi olarak görülmeye başlandı. Daha sonra gerçekleşen sosyal reformlar çocuk imgesini ucuz işçiden ziyade fabrikada çalışmaya hazırlanmaları için okula gönderme anlayışını getirdi (Elkind, 1999: 35 – 37).

Rönesans fikri ile ortaya çıkan çocukluk kavramı, matbaanın bulunması ve öğretmen sınıfının oluşması ile birlikte modern dünyada görünüm kazanmıştır. Yetişkinlikten farklı olduğu anlaşılan çocuk, kültürlerin özümseme biçimlerine göre farklı anlamlar ve toplumsal alanda konum kazanmıştır. Kültürlerin, çocukluk imgeleri içinde buldukları ekonomik, dini, siyasi ve entelektüel ortamına göre oluşmaktadır. Bu durumlar ihmal edilmiş, zenginleştirilen, yozlaştırılmış, mükemmelleştirilmiş gibi farklı çocuk fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şen, 2011: 9). 20. yüzyılın başlarına kadar, pek çok batı ülkesinde çocuklar, şimdi çok erken diye düşünülen bir yaşta çalıştırılmaktaydılar. Bugün hala dünyada, çocukların genellikle fiziksel bakımdan güç koşullar altında çalıştırıldıkları birçok ülke bulunmaktadır.

Çocukların kendilerine özgü hakları olduğu ve çocukluk döneminin uzun, bakıma ihtiyaç olduğu düşüncesi, iş gücü olarak kullanımının ahlaki bakımdan uygun olamadığı düşüncesi çok yeni gelişmelerdir. Nihayetinde çocuk, toplumsal bir yapım olduğu anlaşılmaktadır. Evrensel, tüm toplumlarda geçerli olan bir çocukluk imgesi yerine farklı çocukluk kavramları toplumlarda görünüm kazanmıştır. Çocuklar önceki dönemlerde görüldüğü üzere sosyal alanda pasif değil aktif bir eyleyicidir. Çocuklar biyolojik

özellikleri ve ihtiyaçları bakımından evrensel özellikler gösterirler. Çocukluk ise, toplumsal yaşamın biçimlendirdiği sosyo-kültürel bir inşadır.

21. yüzyılda karşımıza çıkan yaygın çocukluk anlayışı, yetişkinlikle ortak olduğu gibi farklı özellikler taşıyan, aile içinde sosyalleşme sürecinden geçen, eğitim kurumu ile sosyal yapıda rol ve statü kazanması için hazırlanan yetişkinlik öncesi aşama olarak görülmektedir. Bu dönemin anlayışına göre çocukluk, bakıma muhtaç, savunmasız, masum ve yetiştirilmesi gereken bir geçici bir süreçtir. Çocuklar sosyal yapıyı muhafaza etmek için yetişkinler tarafından kontrol edilmesi ve yetiştirilmesi gereken edilgen bireyler olarak görülür. Bu düşünce, bugünün çocuklarının geleceğin yetişkinleri olduğu kabulünü doğrulamaktadır (Erbil, 2016: 112). Oluşturulan çocuk imgesi, ebeveynlere sorumluluk nosyonunu yüklemektedir.

Modern çocuk imgesi, genelde bilimsel kökenli olduğu iddia edilmektedir. Fakat literatüre bakıldığında bilimsel kökenli olduğu iddia edilen imgelerin, dinsel, siyasal ve kültürel izler taşıdığı görülmektedir (Elkind 1999: 40). Modern çekirdek ailedeki çocuk masum ve yetişkin korumasına gereksinimi olan biri olarak algılanır. Bu algılama devlet, medya ve okullar tarafından pekiştirilir. Bu kurumlar çocuğun yetişkinliğe doğru giden büyüme sürecinde koruma ile birlikte toplumsal yapıya uygun şekillendirme görevi görürler.

20. yüzyılın egemen çocuk imgesinin dayandığı varsayımlar; çocukların büyüklerden farklı olduğu bu açıdan da özel bir biyolojik süreci ifade ettiği gibi. Buna göre, çocukların sonraki dönemlere, yani yetişkinliğe hazırlanması sorumluluğu yetişkinlere aittir. Toplumsal alanda çocuk kavramının değişmesi, aile yapılanmasını da dolaylı olarak etkilemektedir. Geleneksel çocuk eğitiminde baba evin maddi gereksinimlerini giderilmesinde, anne ise çocuğun eğitiminde rol alırdı. Günümüzde iki ebeveynin çalışması geleneksel anlayıştan uzaklaşmaya neden olmaktadır.

Gelişim sürecinde çocuk, duygularını, dürtü ve eğilimlerini kontrol altına alarak toplumsal gerçeklere uygun davranmayı öğrenir. Aile, bu süreçte çok belirleyici ve etkilidir. Çocuk bağımlılıktan bağımsızlığa, genelden özele, yalınlıktan karmaşıklığa doğru gelişim gösterir. Duygusal tepkilerini dengeli bir şekilde yansıtmayı öğrenir. Davranışlarında benmerkezcilikten sıyrılıp işbirliğine açık hale gelir. Yetenekleri

genelden özele, basitten karmaşığa doğru şekillenir. Oyundan, öğrenme sürecine geçiş yapar. Somut düşünme tarzı yerini soyut ve mantıklı düşünmeye bırakır. Çevresi anne baba ve kardeş ilişkilerinden başlayarak toplumsal ilişkilere doğru genişler (Yörükoğlu, 1998: 29). Gelişim dönemlerine ebeveynlerin eşlik etme tarzı çocuğun sosyalizasyon sürecini, kişilik oluşumunu ve sosyal alandaki konumunu belirlemede etkilidir.

Günümüzde çocuk merkezli ailenin yaygınlaşmasıyla birlikte çocukluk, masumiyetin ve saflığın bir tezahürü olarak görülmeye başlanmıştır. Günümüzde çocukların bakımı, eğitimi ve geleceği her zamankinden çok önemsenmektedir. Aile ilişkilerde de çocukların görüşleri dinlenmekte, dikkate alınmaktadır (Ercan, 2014: 381). Modernlikle gelen yeni evrensel çocukluk tanımı, ulusal ve kültürel farklılıklar nedeniyle değişime uğramakta, günümüzde yeniden tanımlama ihtiyacı oluşturmaktadır. Buna sebep olan temel etken çocukların sahip olduğu farklı sosyalizasyon süreçleridir.

İKİNCİ BÖLÜM: EBEVEYN TUTUMLARI

1. EBEVEYN TUTUMLARI

İlk bölümde anlatıldığı üzere toplumsal bir kurum olan aile toplumsal alanda, neslin devamını, sosyalizasyon, cinsel, ekonomik ve duygusal ihtiyaçların giderilmesini sağlar. Neslin devamının sağlanması sonrasında en temelde duran çocuk yetiştirme işlevinde anne ve babanın sahip olduğu çocuk yetiştirme bilgisi ve kendi kök ailelerinden öğrendikleri çocuk yetiştirme uygulamaları, buldukları toplumsal-kültürel gerçekliğin yapısı ve bu yapıda ailenin mevcut sosyo-ekonomik durumu çocuk yetiştirmedeki tutumlarını belirlemektedir. Tüm bunlar anne-babanın çocukların gelişimleri için uygun ortamları hazırlamasında etki eder.

Bireyin içinde yer aldığı grup ya da toplumun kurallarını öğrenme süreci olan sosyalleşme uzun bir süreçte gerçekleşmekte ve bu uzun sürecin sonunda da çocuk, toplumun yetişkin bir üyesi konumuna gelmektedir. Bu süreç içinde bireyin tecrübe ettiği sosyal yapının dinamikleri önceki bölümlerde de görüldüğü önem kazanmaktadır. Bebekler dünyaya geldiği ilk an itibariyle, sosyal hayat içinde yer alan bütün davranış kalıplarını görerek, duyarak, rol-model alarak, taklit ederek davranışlarına yansıtarak kısacası eyleyerek öğrenirler. Bu bağlamda çocuk yetiştirme tarz ve yöntemleri çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Kişiliğin gelişmesi birçok tercihin geliştirilmesiyle olanaklıdır. Bu şekilde kişilik yapılanması da gelişir. Tercihle bulunabilmesini sağlayan ailenin koşullandırmasıdır (Yavuzer, 1993: 136). Bu bağlamda ailenin yapısı, kültürel ve ekonomik düzeyi, çocuğun sosyal deneyimlerini ve toplumsallaşma sürecini etkileyecektir.

Annenin çocukla ilişkisinin en önemli evresi, doğumdan hemen önce başlayıp, doğumdan sonraki aylarda süregelen ilişkidir. Burada annenin başta eşinin desteği olmak üzere aile yakınlarından ya da arkadaşlarından destek ve yardıma ihtiyacı vardır. Anne çocuk etkileşimi, çocuğun gelişiminde yaşamsal önem taşıyan, uzun süreli bir etkileşimdir. Annenin, çocuğun kişilik özellikleri, akademik başarısı, davranışları ve empati becerisi üzerindeki etkileri gerek araştırmalardan gerekse sosyal ilişki gruplarından yaygın olarak bilinmektedir. Yakın zamana kadar çocuk bakımın ve

yetiştirilmesinden sorumlu olan ebeveyn anne iken son 20 yıldır değişen yaşam koşulları ve buna bağlı yapılan araştırmaların etkisi ile baba da rol almaya başlamıştır. Erkek ve kadının toplum içinde değişen rolleri nedeniyle anne ve babalık görevlerini de kesin sınırlarla ayırmak artık mümkün olmamaktadır. Artık babalar da anneler gibi çocuğun eğitimine ve gelişimine katkıda bulunmak durumundadırlar. Söz konusu durum babaların da anneler kadar ocuk bakımı ve eğitiminde bilgi ve beceri kazanmasını gerektirmektedir.

Ebeveyn tutumları, anne-babanın çocuğunu yetiştirirken kullandığı tutum, davranış ve yöntemlerin bütünüdür. Benimsenen tutum ve davranışlar çocuğun sosyal ve psikolojik gelişimi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Her anne-babanın çocuğa karşı tutumları farklı olabilmektedir. Aynı aile içinde farklı çocuklara dahi farklı tutumlar gösterilmektedir. Bazı ocuklara daha fazla sevgi ve şefkat gösterilirken, bazı çocuklara baskı yapılmakta, bazı çocuklar daha fazla hoş görülürken bazı çocuklar istenmeyen ocuk olabilmektedir. Bu farklı tutumlar çocuğun sosyalleşmesi ve kimlik kazanımında farklı biçimler kazanmasına neden olmaktadır (Yavuzer, 1993: 137). Ebeveyn tutumları, çocukla ilişkisini belirler. Anne ve babanın zihinlerinde nasıl bir ocuk istedikleri ve doğumdan sonra çocuğun anne babanın beklentilerine uygun olup olmaması, ilgili, şefkatli, sevgi veren ya da reddedici tavrı geliştirir. Toplumsal yapının çocuğa bakış açısı, anne-babanın birbiri ile olan ilişki biçimi, ebeveynlerin sosyo-ekonomik, eğitim, ocuk yetiştirme konusundaki bilgi düzeyi, ebeveynlerin planlı ve isteyerek ocuk sahibi olma durumları ve ebeveynlerin kendi çocukluk deneyimlerindeki iletişim ve tutumlar ocuk yetiştirme tarzını belirlemektedir. Anne-baba rolüne hazırlanan ve yeterli bilgi ve donanıma sahip ebeveynler ile ocuk sahibi olma konusunda bilgisiz olan ebeveynlerin ocuk dünyaya geldikten sonra tutumları birbirinden farklı olmaktadır.

nceki bölümlerde anlatıldığı üzere çocuğun sosyal gelişiminde ailenin en etkin işlevi, çocuğa güven duygusunu aşılması, sosyalleşmesini sağlayarak sosyal ortamlarda kabul görmesini sağlamak, sosyalizasyon sürecinde çocuğa rol model olarak davranış kalıplarının zmsenmesini sağlamak ve bu süreçte rehberlik etmek, karşılaşılan problemlerde yapıcı çözümleri bularak çocuğa yardım etmesi ve çocuğu ilgi ve yeteneklerine göre desteklemektir. Bu işlevleri yapabilmesinde ebeveynin sahip olduğu

tutum bağlayıcı ve belirleyicidir. Bu bağlamda ebeveyn tutumları, özelde ailenin genelde ise toplumsal düzenin devamlılığı ve refahında önemli bir rol üstlenmektedir.

Anne-baba tutumlarının tanımlanması ve ayrıştırılması uzun yıllardır farklı alandan araştırmalara konu olmuştur. İlk dönem çalışmalarda ebeveyn tutumları, anne ve babalar tarafından çocuklar üzerinde uygulanan tek taraflı davranış kalıpları (Demir, 2008; Mussen, 1984) olarak tanımlansa da son dönemlerde yapılan çalışmalarda ebeveyn tutumlarının, çocuk ve ebeveynleri arasında karşılıklı bir etkileşimi ifade ettiği ortaya konmaya başlanmıştır (Erdoğan ve ark. 2017). Gelişim teorilerinin bulunduğu ortak nokta, okul öncesi dönemden itibaren çocuğun sosyal becerilerinin ve kişiliğinin gelişmeye başladığı, bu dönemden başlayarak kurulan ilişkilerin türünün çocuğun uzun vadeli davranışları, düşünceleri ve beklentileri üzerinde etkileri olduğudur (Sak ve ark. 2015). Çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde en büyük rol ailelere aittir (Jabeen ve Anis-ul-Haque, 2013). Aileler, çocukları hakkındaki idealleri yoluyla ve bu ideallere ulaşabilmek amacıyla bazı davranış ve tutumlar geliştirirler (Mussen, 1984). Yapılan araştırmalar, ebeveyn tutumlarının kültürel unsurlara bağlı olarak farklılık gösterebileceğini, ebeveynin cinsiyeti, eğitim düzeyi, yaşadığı bölge, öğrenim durumu, sahip olduğu çocuk sayısı gibi değişkenlerin bu tutumları etkileyebileceğini ama neticede oluşan durumun çocuğun gelişimi ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Alabay, 2017; Demir ve Şendil, 2008).

Ebeveyn tutumlarının sınıflandırılması konusunda farklı yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Bunlardan en çok kabul gören yaklaşımlardan olan Maccoby ve Martin'in (1983: 20) sınıflandırmasına göre, ebeveyn tutumları talepkârlık ve duyarlılık değişkenlerinin düzeyi temel alınarak incelenebilir. Bu yaklaşıma göre talepkârlık, çocuğun fikirlerinin önemsendiği ve ailenin bir üyesi olarak kabul edildiği bir ortamda sağlanan kontrolü ifade etmektedir. Duyarlılık ise çocuğun ihtiyaçlarının karşılandığı, bununla beraber bireyselliğinin desteklendiği kabul durumudur. Bu değişkenler birbirini kesen iki eksen üzerinde düşünüldüğünde ortaya 4 farklı ebeveyn tutumu çıkmaktadır. Bunlar; demokratik, otoriter, izin verici ve ihmalkâr ebeveynliktir.

Demokratik ebeveynlik hem kabul hem de talep düzeylerindeki yükseklikle tanımlanır. Çocuklar aileleriyle iletişim kurarken açık olabilirler, sıcak bir ilişki kurabilirler. Otoriter ebeveynler çocuklarına düşük kabul gösterirken, talepleri yüksektir.

Çocuklarla tartışmadan, anlaşmadan, onların istediklerini hiçbir şekilde kabul etmeksizin anne baba tarafından kararlaştırılan kural ve emirlerin çok sıkı uygulanmasıdır. Bu aile yapılanmasında ebeveynler çocuklarından yaş ve kapasitelerinin üstünde beklentilerde bulunmaktadır.

İzin verici ebeveynlikte kabul düzeyi yüksek ancak kontrol düşüktür. İzin verici ebeveynler, çocuklarına fazla özgürlük verirler ve bu yüzden kontrolü kaybedebilirler. Bu ebeveynlik ihmale varan bir hoşgörü ile tanımlanabilir (Karabulut-Demir ve Şendil, 2008). İzin verici ailelerde, çocuğun davranışlarını düzenlemek için sorumluluk almak yerine, çocuğun tüm istekleri karşılanmaktadır. Çocuk ihtiyaçlarını ifade ettiğinde genelde ebeveynlerin yüzleşmekten kaçındıkları görülür. Çocuğun ne kurallara uyması teşvik edilir ne de sorumluluk alması. Yapılan çalışmalar, bu türden olumsuz anne-baba tutumlarının çocukların endişe düzeylerini arttırdığını, özgüvenlerini zedelediğini, içselleştirme problemlerine sebep olduğunu göstermiştir (Durmuşoğlu-Saltalı ve Arslan, 2012). Yine başka bir araştırmaya göre, izin verici ebeveyn tutumu 8-9 yaş grubu çocuklarında dürtü kontrolünün azalmasına, benmerkezciliğe ve başarı elde etmeye dair motivasyonda düşüslere sebep olmaktadır (Grolnick ve ark., 2009). Bu açıdan, bu tür olumsuz sonuçların izin verici ebeveyn tutumunun hangi uygulamasından kaynaklandığının araştırılması önem kazanmaktadır.

İhmalkâr ebeveynlikte ise hem kabul hem kontrol düşüktür. Bu aile yapısında bakiverenlerin çocuğu reddeder düzeyde olduklarını görürüz. Anne-baba çocuğun ihtiyaçlarından habersizdir. Çocuğuna en az sevgi gösteren ve davranışlarına en az kontrol uygulayan anne-baba tutumudur. Bu ailede büyüyen çocuğun tek amacı birazcık şefkat alabilmek, dikkat çekmek ve varlığını ispatlayabilmektir. Çocuk büyüdükçe evde bulamadığı sevgiyi dışarıda aramaya başlayacaktır. Bu tür ailelerde yetişen çocukların öz denetim becerileri ve dürtü kontrolleri de daha düşük olabilir ve bu tür özellikler saldırgan davranışlara yol açabilmektedir.

Baumrind (1966)'in öne sürdüğü teorinin ilk haline göre ise ebeveyn tutumları demokratik, otoriter ve izin verici olmak üzere üç temel başlık altında toplanabilir. Bu teorinin genişletilmiş halinde bu sınıflandırma da genişletilmiş ve ebeveyn tutumları otoriter, yönlendirici, izin verici, demokratik, yeterince iyi, ilgisiz ve güvenilir olarak 7 alt sınıfta incelenmiştir (Baumrind, Larzalere, ve Owens, 2010). Bu araştırmada,

kullanılacak ölçekler ile bu iki kabul görmüş yaklaşımın ortak noktasını oluşturan ayrıca araştırmada kullanılan ölçekler ve oluşturulan hipotezler bağlamında demokratik tutum ve otoriter tutum biçimlerinin aileler tarafından ne kadar kabul gördüğü ve bu tutumların çocukların sosyalleşme süreci ne türden ilişkileri olduğu incelenecektir.

1.1. Demokratik Ebeveyn Tutumu

Demokratik tutum; anne ve babanın çocuğa karşı hoşgörülü olması, belli sınırlamalar dışında çocuğu arzusuna göre hareket etmesine olanak sağlayan tutumdur. Ebeveynlerin hoşgörü sahibi olmaları çocuğun kendine güvenen birey olmasını sağlamaktadır. Kendine güvenen çocuk, üretken, eylemlerinin sorumluluklarını alabilen, sosyal ortamda kendini ifade edebilen ve sağlıklı ilişkiler kurabilen, yani toplumsal biri olmasını sağlar. Bu aile yapısında anne-baba arasında olduğu gibi ebeveyn ve çocuk arasında sevgi ve şefkat duyguları yakın temas ile görülmektedir. Çocuk, ebeveynlerinden doyum sağlayacak sevgiyi elde eder. Demokratik tutumda ev içinde kabul edilen ve edilmeyen davranış kalıpları bellidir, bu sınırlar içinde çocuk özgürce hareket eder (Yavuzer, 1993: 32). Çocuk, ebeveynleri tarafından yeteri kadar sevgi ve şefkat görür, bu aile ortamında teşvik gördüğünden girişimci bir özelliğe sahip olur. Demokratik ebeveyn tutumunda çocuk söz hakkına sahiptir. Çocuğun özgüven kazanımında söz sahibi olmasının yarar sağlayabilmektedir.

Demokratik tutumda ebeveynler, çocuklarına karşı sıcak ve ilgili olmakla beraber, gerekli kuralların uygulanmasını isterler ve çocuklarından olgun davranışlar sergilemelerini beklerler. Bu tür ailelerde disiplin kadar çocuğun özerkliğini kazanması da önemlidir. Demokratik anne-babalar, ailede alınacak kararlar konusunda çocuklarının fikirlerini duymaya isteklidirler. Sevgi her koşulda gösterilir ve kurallar çok katı koyulmaz (Kulaksızoğlu, 1998: 85). Bu tutuma sahip ebeveynlerin yetiştirdiği çocukların davranışlarını daha akılcı yürüttüğü söylenebilir.

Yapılan çalışmalar (örn.,Dumas ve LaFreniere, 1993) bu tür ailelerde yetişen çocukların özgüven, başarı, motivasyon ve iletişim becerisi gibi konularda diğerlerine kıyasla daha iyi olduklarını ortaya koymuştur. Bu tür ailelerde çocuklar kaygı duymadan keşfetme meraklarını giderebilir, kendini ifade etmede daha rahat olabilirler (Yavuzer, 1995: 120). Kağıtçıbaşı (2007)'na göre ebeveynlerin bu hoşgörülü ve güven verici duruşu

ile çocuk üzerinde kontrol sahibi olmaları, bu tutumu diğerleri arasında daha olumlu konuma getirmektedir. Bu ebeveynler çocuklarına yol göstermeye hevesli, çocuklarının sorumluluk sahibi ve bağımsız bireyler olması konusunda isteklidirler. Yapılan çalışmalar da bu tutumlar büyütülen çocukların bağımsız, arkadaş canlısı, yaratıcı ve özgüveni yüksek bireylere dönüştüklerini göstermektedirler (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Anne-baba tutumları, çocuğu kişilik yapılanmasında belirleyici bir etken olması nedeniyle önem taşımaktadır. Bu anlamda demokratik tutum literatürde ebeveyn tutumları arasında en başarılı ve sağlıklı olan tutum olarak görülmektedir.

1.2. Otoriter Ebeveyn Tutumu

Otoriter ebeveyn tutumu, genellikle geleneksel aile yapılarında görülen, anne-babanın çocuk üzerinde katı bir disiplin uygulamasıdır. Otoriter ebeveynler, çocuklarını koydukları kurallar ile kontrol etmeye çalışırlar ve kurallara itaat ve koşulsuz uyum beklerler. Bu tür ailelerde, kurallar çocuğun yaşı ve gelişimiyle orantılı verilmemiş olsa bile kuralların ihlali çocuklara ceza verilmesine sebep olabilir. Otoriter ebeveynler, alınacak kararlara çocuklarını çok fazla dâhil etmezler. Çocukların otoritenin değişmesine yönelik çabaları direkt olarak bastırılır (Maccoby ve Martin, 1983: 22). Bu tür ailelerde, çocuğun bireysel eylemleri çok destek almaz ve çocuğun özerkliği desteklenmez. Bu ebeveyn tutumunda korku kültürünün hakim olduğu görülmektedir.

Bu tutuma sahip anne-babalar, kendilerini çocuğun sahibi ve onun üzerinde tam yetkiye sahip olarak görürler. Otoriter anne-baba çocuğu kendi beklentileri ve isteklerine göre yetişmesinde ısrar ederler. Çocuğun bireysel istek ve beklentileri göz ardı edilir, ebeveyn kendi kurallarını çocuğun yaşamının her boyutuna dahil eder. Çocuk ve ebeveynler arasında mutlak bir mesafe vardır, çocuk yeterli sevgiyi alamaz.

Otoriter tutumda çocuk söz sahibi olmadığı için kişiliği hiçe sayılır, bu nedenle de çocuğun kendine olan güveni zedelenmektedir. Otoriter ebeveyn tutumunda çocuğun her kurala uyması beklenir ve bu konuda baskı uygulanır. Çocuk, annesi, babası ya da her iki ebeveyni tarafından baskıya maruz kalabilmektedir. Bunun sonucunda çocuk, nazik, dürüst, çekingen davranmasına karşın kırılğan, kendini ifade etme yetersizliği ve

başkaları tarafından kolayca etkilenebilen bir kişilik yapılanmasına sahip olmaktadır. Suçlayıcı ve cezalandırıcı anne-babaların çocukları sürekli ağlayan ve isyankâr tavırda olmaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalara göre genellikle otoriter ebeveyn tutumuyla büyümüş çocuklarda sosyal ilişkilerde başarısızlık, yetersizlik hissi, uyum ve davranış bozuklukları, kendi başına iş yapma yeteneği gelişmemişlik ortaya çıkmaktadır (Yavuzer, 1993:29).

Kağıtçıbaşı (1990) tarafından yapılan araştırmalarda bu tür aile yapılarının kırsal kesimlerde daha yoğun görüldüğü, nesiller-arası bağımlılığın bu tutumla ilişkili olabileceği öne sürülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde görülen nesiller arası bağımlılık bu tutum sonucu ortaya çıkmaktadır (Yurtsever-Kılıçgün ve Oktay, 2012). Bu tür ailelerde genelde çocuğa karşı sert bir tutum sergilenir, çocuğa sevgi ebeveynler tarafından doğru görülen zamanlarda gösterilir (Güenalp, 2007). Disiplin ve davranışlar konusunda daha sabit düşünceleri olan bu tutuma sahip ebeveynler, kurallara fikir üretmeden uyulmasını tercih ederler (Gerdes ve ark., 2007).

2. EBEVEYN TUTUMLARI VE ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Çocuk dünyaya geldiği an itibariyle, etrafını saran sosyal ve fiziki çevreye uyum sağlamaya çalışır. Bu uyum sürecinde en büyük kaynağı ve desteği anne ve babasından alır. Çocuğun kendisini tanımasını, birey olmasını sağlayan ebeveynleridir. Ebeveynin davranışlarını taklit ederek var olmaya çalışır. Onların yaşam biçimlerini taklit ederek kimlik kazanır. Bu nedenle ebeveyn tutumları, çocuk yetiştirme tarzı ve anne-baba arasındaki ilişki biçimi çocuğun model alması açısından önem taşımaktadır. Çocuğun, anne-babanın davranış kalıplarını benimseyip modellemesi ise anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkiye bağlıdır. Aile bir ilişki ve iletişim biçimidir. Ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliği, davranışları şekillendirmede güçlü belirleyicilerdir. Bu ilişkide sevgi ve saygı birlikte yer almalıdır. Hayat boyu süren öğrenme ve büyüme sürecinde çocuğun en büyük ihtiyacı sevgi ve güvendir.

Araştırmacılar, çocuğun aile içinde sosyalleşmesini birincil sosyalleşme olarak adlandırmakta, aile içi ilişkilerin uzun süreli ve çok boyutlu olduğunu, sözlü kurallarla

düzenlendiğini belirtmektedirler (Şen, 2011: 20). Huzursuz ve sevgisiz aile ortamında büyüyen çocuğun kişilik yapılanması olumsuz etkilenecek, uyum ve davranış bozukluklarına sebep olacaktır. Ebeveynlerin aşırı korumacı olması çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen gösterilmesi, çocuğun bağımlı olmasına ve kendine güvenemeyen biri olmasına yol açmaktadır. Sağlıklı ebeveynlerde sevgi ve saygı olduğu gibi bireylerin birbirlerinin düşüncelerini hoşgörü ile karşılamaları, aile ortamında güven duygusunun olması söz konusudur. Gelişim ve büyüme çağında sağlıklı iletişim kurabilen, sosyal ortamlarda kendini ifade edebilen, sınırlarının farkında olan ve eylemlerinin sorumluluğunu alan çocuklar genellikle iyi aile ilişkileri içinde yetişmiş bireylerdir. Ebeveynlerin aşırı hoşgörü ve düşkünlüğü çocuğu bencil yapmaktadır. Çocuk daima diğerlerinin dikkatini çekme ve kendisine hizmet edilmesini ister. Bu tarz çocuklar sosyal ortamlarda uyum problemi yaşayabilmektedir. Aile içinde gerçekleşen başarılı iletişim ve doğrudan nihayeti olan şeffaflık, yakınlık içeren sağlıklı bir ilişki çocuğun diğer aile dışı ilişkilerinde de bunalım ve depresiften uzak, yapıcı ve mutlu, tatmin sağlayan bir birey olmasının temelini oluşturmaktadır.

Çocuk üzerindeki etkinin olumlu olması, anne-babanın yetiştirme tutumları, eşler arası ilişki, çocukla iletişim gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Ailelerin çocuğa ilk yıllarda sağladığı sosyal deneyimler, değer yargıları ve tutumlar, çocuğa karşı empati içeren ve değer verici tutum, çocuğun sosyal becerilerinin gelişmesinde ve sosyal yanlı davranışları daha çok göstermesinde rol oynamaktadır (Şengönül, 2017).

Ebeveyn tutum ve davranışları, içinde yaşanılan kültürün sosyalleşme türüne göre farklı anlama gelebilmektedir. Kağıtçıbaşı(2007)'na göre, Türk kültürü gibi toplulukçu kültürlerde disiplin ve sıcaklık, Batı kültürlerinde olduğu gibi birbirine zıt değil, tamamlayıcıdır. Koruyuculuk da o kültürlerde olduğu kadar olumsuz içerikte algılanmamaktadır. Bu açılarından, bizim kültürümüzde anne-baba tutumlarının çocukların sosyalleşme sürecinde nasıl etkiler yarattığının incelenmesi önemlidir. Bizim kültürümüzde anne-baba tutumlarının çocukların gelişim süreçlerinin farklı dönemlerinde nasıl sonuçlar ortaya çıkardığını gösteren araştırmaların ve bu konuya ilişkin görgül yaklaşımların azlığı göze çarpmaktadır (Karabulut- Demir ve Şendil, 2008). Anne-baba tutumlarının ne gibi sonuçlar doğuracağını anlaşılmasının, olumsuz sonuçları engellemek için atılabilecek adımlara vesile olacağı düşünülmektedir.

Çocuk yetiştirme davranışları ebeveyn tutumları ve ebeveynlere yönelen toplumsal rollerinden beraber etkilenmektedir. Toplumsal gelişme ve değişimlere paralel olarak kadının toplum içinde değişen konumu ile birlikte, çocuğun yaşamında etkili ebeveyn olma tartışmalarında, babanın 20. yüzyılın büyük bir bölümünde etkin bir ebeveyn rolü olarak değişime uğramıştır. Annelerin iş hayatında daha aktif rol almaları, babaların çocuğun hayatında yeni sorumluluklar almasına, çocukla daha yakınlaşmasına ve çocuğu yetiştirme sorumluluğunu paylaşmasını sağlamaktadır. Böylece çocuğun sosyalizasyon sürecinde babanın etkisi daha fazla ortaya çıkmış, yapılan araştırmalarda sadece anne üzerinden değil baba ve babanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili de analizler yapılmaya başlanmıştır.

Bebeklikten yetişkinliğe giden büyüme ve gelişme sürecinde her dönemin kendine özgür bazı durumları mevcut olmakla beraber, dönemsel şartlara göre bireyin ebeveynlerle ve çevresiyle ilişkisi değişmektedir. Buna bağlı olarak ebeveynlerden özdeşim kurarak taklit etme davranışı değişiklik göstermektedir. Araştırmanın konusu özelinde olan ve anket uygulamasının yapıldığı 7-13 yaş grubu gelişimsel dönemde son çocukluk dönemine denk gelmektedir. Son çocukluk döneminde çocuk bireyselleşmenin adımlarını atarak, toplumsal alanda yer almaya başlar. Her dönemin kendine özgü özellikleri olduğu gibi son çocukluk döneminde de sosyal gelişim açısından kolay etkilenme, karşıt görüşte olma, rekabet ve sorumluluk gibi bazı durumlar mevcuttur.

Son çocukluk döneminde, okul ortamında kabul edilebilirliğini arttırmasından dolayı çocuk arzularının akranları gibi olduğu kanısındadır. Bu evrede akranlarından kolayca etkilenecek onların arzu ve isteklerini kendisinin de sahip olduğunu varsayarak hareket eder. Kendi akranlarının düşüncelerini kolayca kabul etmesine karşın bu dönemde kendisinden büyüklerin görüşlerine karşıt duruş sergiler. Yine bu dönemde ortaya çıkan bir başka durum ise kendi rekabettir. Mensup olduğu grupla başka gruplar arasında, grup üyeleri arasında veya kendi grubunun başka sosyal kurumlar arasında ortaya çıkan çatışmadır. Bu durumların her biri çocuğun sosyalizasyon sürecini farklı şekilde etkiler.

Aile yapısına göre kalabalık ailede yetişen çocuklar zorunluluktan dolayı bu dönemde sorumluluk kazanmakta olup bu durum onların sosyal hayatta uyum göstermekte başarılı olmasını sağlamaktadır. (Yavuzer, 1993: 118). Son çocukluk

döneminin sosyal gelişim aşamalarının sağlıklı ve tutarlı olarak geçirmesini ve umutlu, kendi kendine yetinebilen biri olmasını sağlayacak en temel belirleyici unsur ebeveynlerin çocuk yetiştirmede sahip oldukları tutumdur. Bu aşamaları sağlıklı bir şekilde atlatan çocuk, ergenlik dönemini diğer ebeveyn tutumlarında büyüyen çocuklara nazaran daha sakin, kendisiyle barışık ve çevresiyle daha uyumlu olarak geçirebilmektedir. Buna göre aşağıda sağlıklı aile olarak tanımlanan demokratik ebeveyn tutumunu benimseyen aile yapıları ile çocukların sosyalleşme becerilerine dair ilişkisinden bahsedilecektir.

Sağlıklı ya da sağlıksız aile tanımları, ailenin ekonomik düzeyi, genetik yapısı, aile ilişkileri gibi farklı özellikler göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Sağlıklı bir aile yapısında, bireyler arasında saygı, yardımlaşma ve aileye, çocuklara, toplumun diğer bireyelerine duyarlı davranışlar gösterilmesi beklenir. Bu yapıda anne ve baba arasındaki ilişkinin iyiliği de göz önünde bulundurulur. Sağlıklı anne-baba ilişkisi, sevgiye dayalı, kişilerin birbirlerinin düşüncelerini saygıyla karşıladıkları ilişki türüdür, güven içerir. Sağlıklı evliliklerde eşler birbirlerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundururlar. Uyumlu ve mutlu bir evliliklerde çocukların da kabul edildiği, sevecen tutumlar sergilendiği görülmektedir. Çocukları ile iyi ilişki ve diyalog içine girebilirler. Çocuklarına karşı ebeveynler tutarlı tutum sergilerler. Evliliklerinde mutsuz olan çiftler, böyle bir ilişki kurmada güçlük çekerler. Ebeveynler arasındaki herhangi bir uyumsuzluk, anlaşmazlık, sevgi yetersizliği gibi tüm olumsuzluklar çocuğa karşı tavrı baskıcı, reddedici ya da aşırı koruyucu olarak belirlemekte ve etkilemektedir. Buna karşın ebeveynlerin arasındaki uyum ve sıcak ilişki olumlu bir etki olarak yakınlık, hoşgörü biçiminde çocuğa yansır.

Sağlıklı ilişkiye sahip ailelerde;

- Çocukların kendilerine özgü davranışları kabul edilir,
- Ebeveynler, çocuklar için yol gösterici ve destekleyici rehberdir,
- Çocuklar kişilik özellikleri doğrultusunda desteklenir,
- Ev içinde iş bölümü vardır, her üye kendi görevlerini yerine getirir,
- Ailenin işleyişi esneklik gösterebilir,
- Aile üyeleri birbirleriyle iyi iletişim kurarlar,
- Aileyi ilgilendiren konular çocuklarla paylaşılır,
- Aile üyeleri arasında yakınlık vardır,

- Bir çatışma durumunda taraf tutulmaz, yapıcı çözümler aranır,
- Aile içinde koşulsuz sevgi ve empatik bir anlayış vardır.

Sağlıklı ailelerde, bu türden olumlu ilişkiler kişilerin birbirlerine sıcak ve yakın tepkiler vermesine vesile olur, ortaya çıkan sorunlar da bu yolla daha kolay çözümlenebilir. Karşılıklı ilişkiler olumlu olmakta, başkalarının hakkına saygı gösterilmekte, sorumluluk duygusu gelişmektedir. Ortak amaç ve değerlere sahiptirler. Sağlıklı aile, aile üyelerinin ihtiyaçlarının karşılandığı, kendilerini mutlu hissettikleri bir toplumsal kurum özelliği taşır. Bu aile yapısında yetişen çocuklar, kendini değerli ve kişisel hakları olan bir birey olarak algılar. Böylece özerklik duygusu ve olumlu benlik algısı gelişir (Aktürk, 2015: 114). İşlevlerini bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getiremeyen sağlıklı aile yapılarında, iyi ve açık bir iletişim ve etkileşimin olmaması, aile üyelerinin kişisel gelişimi ve manevi tatmin sağlayamamasına neden olmaktadır. Bazı durumlarda aile üyelerinde patolojik sorunlara yol açabilmektedir.

Ebeveynler sahip olduğu bilgi, değer, tutum, rol ve alışkanlıkları çocuklarına aktarır. Aile ortamı, toplumun küçük bir oluşumu olarak insan ilişkilerinin sahnelendiği bir alandır. Çocuk bu alanda insan ilişkilerini tüm boyutuyla gözlemler ve deneyimler. Ailede içindeki ilişki biçimine göre anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu davranışları, anlaşmazlık ve çatışma gibi olumsuz davranışları ailede kazanmaktadır (Yörükoğlu, 1998: 126). Çocuğun ilk tecrübe ettiği yaşantı ebeveynleri olduğu için ebeveynlerin tüm aktarımı çocuğun kişilik yapılanmasını, düşünce ve davranış biçiminin oluşmasına etki edebilmektedir.

Ebeveyn tutumları özelinde bakıldığında ise sosyalleşme sürecinde alınan olumlu sonuçların daha çok demokratik ebeveynlikle ilişkilendirildiği görülmektedir (Maccoby ve Martin, 1983: 30). Bu aileler çocuklarına hem sevgi göstermekte hem de bazı beklentiler ve kurallar ortaya koymaktadırlar. Çocukların bu yolla sorumluluklarını öğrendikleri ama aynı zamanda özgüven sahibi bireyler olarak yetiştikleri düşünülmektedir. Demokratik ebeveyn tutumunda kontrolün daha demokratik uygulanması, kuralların sebepleriyle açıklanması ve belli davranışların neden beklendiğinin çocukça anlaşılabilir olmasının, onların kendi kararlarını ortaya koyarken özgür hissedebilmelerine ve uzun vadede de daha yüksek sorumluluk hissine sahip olmalarına yardımcı olduğu düşünülmektedir (Janssens ve Dekovic, 1997). Şengönül

(2017)'e göre, sosyalleşme sürecinde çocuklarda ve ergenlerde sosyal yanlı davranışların artırılması için ebeveynlerin çocuklara tümevarımsal akıl yürütme ile yaklaşımları ve doğrudan model olmaları gerekmektedir. Sevgi gösterilen, düşüncelerine saygı duyulan ve beklentiler açıkça anlatılan çocuk, ebeveynlerine güvenle bağlanmaktadır. Evde ebeveynlerine güvenli bağlanan çocukların da sosyalleşme mesajlarına daha duyarlı ve açık olmaları beklenmektedir. Bu açıklık uzun vadede empati geliştirebilmeye, ilişki kurmada daha rahat olmaya dönme potansiyeline sahiptir.

Nihayetinde, dünyaya gelen insan yavrusunun ölene kadar geçireceği yaşam döngüsünde sahip olacağı karakter, geliştireceği kimlik ve kişilik ve buna bağlı olarak sosyal statü ve ilişkilerinin belirleyicisi olarak en temelde ebeveynleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ebeveyn tutumları ile çocukların sosyalleşmesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

1. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

1.1. Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verileri, 7 ile 13 yaşları arasındaki ilköğretim düzeyi (1 – 8.sınıflar arası) çocuklar ve ebeveynlerine uygulanan ölçeklerle toplanmıştır. Buna göre; ebeveynler Aile Bilgi Anketi ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ)'deki sorulara yanıt vermişlerdir. Çocuklar ise Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar (OSSD) ile Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeği'ni (SDÖ) doldurmuşlardır.

Araştırma İstanbul/Gaziosmanpaşa ilçesinin Bağlarbaşı Mahallesinde bulunan Armoni Psikolojik Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'ne gelen ailelerle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Her aile birbiri referansıya gelerek katılım sağlamıştır. Elde edilen verilere göre, katılımcılar ilçe sınırları içinde Bağlarbaşı Mahallesinde ikamet etmektedir. 2018 verilerine göre Gaziosmanpaşa ilçesinin nüfusu 487.046 olup Bağlarbaşı Mahallesi ise 27.915 nüfusu ile çalışmanın evrenini oluşturmaktadır (https://www.nufusu.com/ilce/gaziosmanpasa_istanbul-nufusu, Erişim: 10.10.2019).

1.2. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri analiz edilmeden önce ölçekler kontrol edilmiş, ölçeklerde yanıtlanmamış kısımlar, fazla işaretlenen sorular gibi çıkarılması gereken veri var mı değerlendirilmiştir. Bunun ardından, araştırma dahilinde toplanan veriler, kişisel bilgiler saklı kalacak şekilde SPSS'e aktarılmış ve veri analizi IBM SPSS v24 ile tamamlanmıştır. Bu araştırmadaki bağımlı değişkenler; Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği ile ölçülmüş olan çocukların saldırgan davranış, tepkisel ve amaca yönelik davranış, tepkisel olumlu sosyal davranış ve özgeci olumlu sosyal davranış durumları ile Çocuklar için Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği ile ölçülmüş olan sosyal doyum ve yalnızlık boyutudur. Bağımsız değişkenler ise Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği ile ölçülmüş olan aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, kadınlığı reddetme, karı-koca geçimsizliği, baskı-disiplin boyutlarıdır.

Buna ek olarak; ebeveynlerin eğitim durumları, çocuğun cinsiyeti, yaş ve ekonomik durum gibi demografik değişkenler de bağımlı değişkenler ile ilişkili olarak analizlerde incelenmişlerdir. Verilerin istatistiksel analizini yaparken, modeller, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini ölçecek şekilde ortaya konmuştur. Buna göre, analizlerde T-test ve varyans analizleri ile basit doğrusal regresyon yöntemleri kullanılmış, araştırma verileri arasındaki ilişkileri görmek için korelasyon analizleri tamamlanmıştır. Varyans analizleri sonucunda farkın hangi değişken yönünde olduğunu görmek için post-hoc testleri uygulanmıştır. Verilerin analizinde manidarlık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

2. BULGULAR

2.1. Örneklemin Demografik Dağılımına İlişkin Sonuçlar

Örneklem dahilinde 157 çocuk ve ebeveyninden veri toplanmıştır. Çocukların %41,4'ü erkek, %58,6'sı kızdır. Bu çocukların %8,3'ü veri toplandığı sırada ilköğretim 1.sınıf, %19,1'i ilköğretim 2.sınıf, %10,2'si ilköğretim 3.sınıf, %13,4'ü ilköğretim 4.sınıf, %9,6'sı ilköğretim 5.sınıf, %7,0'ı ilköğretim 6.sınıf, %15,3'ü ilköğretim 7.sınıf, %17,2'si ise ilköğretim 8.sınıf öğrencisidir. Buna göre çocukların yaş ortalaması 10,23 (Ss = 2.17) olarak belirlenmiştir.

Örnekleme oluşturan çocukların diğer demografik özellikleri incelendiğinde, çocukların büyük çoğunluğunun kardeşleri olduğu (%81,5), kendi evlerinde yaşadıkları (%72,0) ve büyük oranda kendilerine ait bir odaları olduğu (%75,2) görülmüştür. Çocukların %91,7'sinde bir kronik bir rahatsızlık olmadığı rapor edilmiştir.

Cinsiyet	Kız	92
	Erkek	65
Eğitim	1. sınıf	13
	2. sınıf	30
	3. sınıf	16
	4. sınıf	21
	5. sınıf	15
	6. sınıf	11
	7. sınıf	24
	8. sınıf	27
Kardeşi var mı?	Var	128
	Yok	29
Kendi evi mi?	Evet	113
	Hayır	44
Odası var mı?	Evet	118
	Hayır	39
Kronik rahatsızlığı var mı?	Var	13
	Yok	144

Tablo 1. Çocukların demografik özelliklerine göre dağılımı

Ebeveynler tarafından doldurulan anketlerin çoğunu anneler doldurmuştur. Buna göre 107 çocuğun anketi anneler tarafından, kalan 50 çocuğun anketi ise babalar tarafından doldurulmuştur. Ebeveynlerin özelliklerine bakıldığında şunlar görülmektedir.

Annelerin yaş ortalaması 37,6 (Ss = 5,31), babaların yaş ortalaması 42,19 (Ss = 5,12)'dir. Çalışmaya katılan annelerin çoğunun eğitimi ilköğretim düzeyindedir (%54,8). Bunu %26,8 ile lise mezunu anneler, %10,8 ile üniversite mezunu anneler, %5,7 ile ön lisans mezunu anneler ve %1,9 ile yüksek lisans mezunu anneler takip etmişlerdir. Annelerin mesleki dağılımı şu şekildedir; örnekleme oluşturan annelerin büyük çoğunluğu (%73,9) ev hanımı olduğunu, %3,7'i unvansız memur, %5,7'si ise unvanlı memur olduğunu rapor etmiştir. Geri kalan %16,5'lik kısım işçi ve esnaflardan oluşmuştur.

Yaş (Ort., Ss)	Kişi sayısı	Örnekleme oranı
	37.58 (5.31)	
Eğitim	İlk öğretim	86 %54.8
	Lise	42 %26.8
	Üniversite	17 %10.8
	Önlisans	9 %5.7
	Yüksek Lisans	3 %1.9
Meslek	Ev kadını	116 %73.9
	Ünvanlı memur	6 %3.8
	Ünvanlı memur	9 %5.7
	İşçi	9 %5.7
	Esnaf	3 %1.9
	Serbest meslek	6 %3.8
	Diğer	8 %5.1
Medeni durum	Evli	153 %97.5
	Boşanmış	4 %2.5

Tablo 2. Annelerin demografik özelliklerine göre dağılımları

Babaların eğitim düzeyine bakıldığında oranlar şöyledir; örnekleme oluşturan babaların %45,9'u ilköğretim mezunu, %28'i lise mezunu, %17,8'i üniversite mezunu, %5,7'si ön lisans mezunu ve %2,5'i yüksek lisans mezunudur. Babaların mesleki dağılımı %26,1 ile serbest meslek, %3,8 ile unvanlı memur, %6,4 ile unvanlı memur, %31,8 ile işçi, %2,5 ile esnaf, %15,9 ile zanaatkar ve %13,4 diğer meslek erbaplarından oluşmuştur.

Yaş (Ort., Ss)	Kişi sayısı	Örnekleme oranı
42.19 (5.12)		
Eğitim	İlk öğretim	72 %45.9
	Lise	44 %28.0
	Üniversite	28 %17.8
	Önlisans	9 %5.7
	Yüksek Lisans	4 %2.5
Meslek	Serbest meslek	41 %26.1
	Ünvanlı memur	6 %3.8
	Ünvanlı memur	10 %6.4
	İşçi	50 %31.8
	Esnaf	4 %2.5
	Zanaatkar	25 %15.9
	Diğer	21 %13.4
Medeni durum	Evli	153 %97.5
	Boşanmış	4 %2.5

Tablo 3. Babaların demografik özelliklerine göre dağılımları

Örnekleme oluşturan çiftlerin %97,5'i hala evlilik içerisinde, %2,5'i boşanmıştır. Ailelerin %7'si evde bakmakla yükümlü oldukları birileri olduğunu rapor etmişlerdir. Ailelerin ortalama aylık geliri 3998 TL (ss = 2519) olarak belirtilmiştir; en düşük gelir 1000 TL olarak rapor edilmiş üst sınır 15000 TL olmuştur. Örnekleme oluşturan ailelerin %38,9'u 1000 – 2500 TL aralığında, %43,3'ü 2500 – 5000 TL aralığında, %8,9'u 5000 – 7500 TL aralığında, %6,4'ü 7500 – 10000 TL aralığında ve %0,6'sı 10000 – 15000 aralığında gelir rapor etmişlerdir.

Daha önce de belirtildiği gibi, her araştırmanın konu, kapsam ve ulaştığı sonuçlar açısından belli sınırlılıkları vardır. Bu araştırmanın en temel sınırlılığı ise örneklemin İstanbul/Gaziosmanpaşa'da ikamet eden ilköğretim çocukları ve ebeveynlerinden toplanmış olmasıdır. Bu özelliğiyle bu araştırmanın sonuçlarını okurken genellenebilirliğine dikkatle yaklaşmak gerekmektedir. Örneklemin benzer aile yapılarından ve belirli bir bölgedeki kişilerden oluşması verinin varyansını düşüren bir özelliktir. Araştırma için veriler, Gaziosmanpaşa ilçesinin Bağlarbaşı Mahallesi'nde bulunan Armoni Psikolojik Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'ne gelen ailelerle yüz yüze görüşülerek yargısal örneklem yöntemiyle toplanmıştır. Genel olarak bakıldığında ebeveynlerin eğitim düzeyi ve gelir düzeylerinin düşük-orta seviyede olduğu görülmektedir. Ebeveyn tutumlarının gelir düzeyi, eğitim, yaş gibi demografik

özelliklerden yakından etkilendiği, literatürün özetlendiği kısımlarda da ayrıntılı belirtildiği gibi, geçmiş araştırmalar tarafından rapor edilmiştir. Buna göre, farklı gelir gruplarından ailelerin de dahil oldu veri setleri çocukların sergilediği farklı davranışların arkasındaki sebepleri açıklamada daha fazla bilgi verici olacaktır. Bu açılarından bakıldığında bu araştırmanın geliştirilmesi açısından gelecek çalışmalarda daha geniş örneklerde, farklı gelir, yaş ve eğitim düzeylerinden çocuklar ve ebeveynleri ile veri toplanması literatüre yapılacak katkı açısından önem kazanmaktadır.

2.2. Ölçek Güvenirliklerini Ölçmek İçin Yapılan Analizler

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ)

Le Compte, Le Compte ve Özer (1987) tarafından Türkçe'ye adapte edilmiş bu ölçeğin toplam soru sayısı 60'tır. Yapılan faktör analizleri sonucunda ölçeğin 5 alt boyutu olduğu bilinmektedir. Anket içerisinde her bir alt-boyutu oluşturan maddeler karışık olarak bulunmaktadır. Katılımcılar her bir soru için Likert 5'li ölçek üzerinden yanıt verirler. Yanıtlar 1 – Hiç uygun bulmuyorum ile 5 – Tamamen uygun buluyorum arasında değişmektedirler.

Ölçeğin ilk alt boyutu *Aşırı Annelik* boyutudur. Aşırı kontrol, müdahaleci olma, çocuğa bağımlılık, çocuğun faal ve çalışkan olmasını istemek gibi sorulardan oluşur. Annenin kendini çok özverili algıladığı ile ilgili sorular bulunmaktadır. 16 soru bu alt-boyutta ölçülmektedir. Buna göre bu alt boyutu ölçen sorular sırasıyla: 1, 3, 4, 7, 11, 12, 14, 26, 27, 28, 32, 34, 36, 46, 51 ve 57. sorulardır.

İkinci alt boyut *Demokratik Tutum ve Eşitlik Tanıma* olarak adlandırılır. Çocuğa eşit haklar tanımak, fikirlerin rahatça belirtilebilmesi, çocukla arkadaş olabilmek ve paylaşımında bulunabilmek gibi sorularla ölçülür. 9 soru bu alt boyutu ölçmek amacıyla sorulmaktadır. Bu sorular sırasıyla: 2, 13, 18, 22, 29, 37, 44, 45 ve 59. sorulardır.

Üçüncü alt boyut *Ev Kadınlığını Reddetme Boyutu* olarak adlandırılır. Kadının başkalarına bağımlılığını destekleyici, sinirlilik boyutunu gösteren, çocukla bir arada olmaktan hoşlanmamayı ifade eden sorulardan oluşur. 13 soru bu alt boyutu ölçmektedir.

Bu boyut ebeveynin ev ve çocuklarıyla ilgili memnuniyetsizliğini yansıtır. Buna göre bu sorular şunlardır: 6, 9, 16, 17, 21, 23, 31, 38, 41, 42, 49, 52, 55.

Dördüncü alt boyut *Karı-Koca Geçimsizliği* boyutudur. Eşler arasındaki geçimsizliğin çocuk yetiştirme üzerindeki etkisi, kocanın düşüncesizliği, anneye yardımcı olunmayışını yansıtan sorulardan oluşur. 6 soru bu alt boyutu ölçmektedir. Buna göre bu sorular: 8, 19, 33, 40, 48 ve 54 numaralı sorulardır.

Beşinci alt boyut *Baskı ve Disiplin* alt boyutudur. Diğer alt boyutlarla belirgin korelasyon göstermeyen soruların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir alt boyuttur. Cezalandırma, disiplin, baskıya çocuğun verdiği yanıtlar gibi özellikleri ölçen sorulardan oluşur. Bu sorular: 5, 10, 15, 20, 24, 25, 30, 35, 39, 43, 47, 50, 53, 56, 58 ve 60 numaralı sorulardır.

Ölçekte ters kodlanan sorular 2, 29 ve 44 numaralı sorulardır. Ölçek güvenilirliğine bakmadan önce ölçeğin her bir alt boyutu için ayrı ayrı ve toplam ölçek için ayrı puanlar hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach alpha (α) *güvenirlilik katsayısı* .89 bulunmuştur. Her bir alt boyut için ölçek güvenirlilik katsayıları sırasıyla şunlardır; *Aşırı Annelik* .82, *Demokratik Tutum ve Eşitlik* .52, *Ev Kadınlığını Reddetme* .78, *Karı Koca Geçimsizliği* .62 ve *Baskı ve Disiplin* .84.

Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği (OSSDÖ)

Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği 25 maddeden oluşmaktadır. 4 alt boyut ölçmektedir. Sorular 4'lü Likert tipi ölçek kullanılarak 1 – Beni hiç anlatmıyor ile 4 – Beni tamamen anlatıyor seçenekleri arasında değişen seçeneklerden birini seçerek yanıtlanmaktadır. *Saldırgan Davranış* alt boyutu, agresif ve saldırgan tepkileri ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Kişinin istediğini almak için kullandığı yöntemleri değerlendiren bu sorular sırasıyla 4, 5, 7, 10, 12, 15, 17, 19, 22, 24 numaralı sorulardır. *Tepkisel ve Amaca Yönelik Olma* alt boyutu, bir istek karşısında takınılan tavırla ilgili sorulardan oluşmakta ve daha olumlu paylaşımcı yaklaşımı ifade etmektedir. Sorular sırasıyla 8, 11, 23 ve 25 numaralı sorulardır. *Tepkisel Olumlu Sosyal Davranış* alt boyutu paylaşma, iltifat edebilme, yardımcı olabilme gibi özellikleri ölçmektedir. Ölçekte 2, 3, 6, 13, 18 ve 21 numaralı sorularla ölçülmektedir. *Özgeci Olumlu Sosyal Davranış* alt boyutu ise yine paylaşımcı olabilmekle ilgili sorular içermekte ve 1, 9, 14, 16 ve 20

numaralı sorularla ölçülmektedir. Ölçekte ters kodlanması gereken soru bulunmamaktadır. Ölçeğin alt boyutları için ve toplamı için ayrı ayrı puan hesaplanmıştır. Bütün ölçeğin Cronbach alpha (α) *güvenirlilik katsayısı* .83'tür. *Sırasıyla alt boyutlar için katsayılar ise Saldırgan Davranış için .81, Tepkisel ve Amaca Yönelik Olma için .71, Tepkisel Olumlu Sosyal Davranış için .84 ve Özgeci Olumlu Sosyal Davranış için .81'dir.*

Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeği (YSD)

Çocuklar için Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeği, çocukların algıladıkları yalnızlık boyutunu ölçme amacıyla sorulmuş sorular ve dolgu maddelerden oluşmaktadır. Dolgu sorular, ölçek amacının çocuklar tarafından anlaşılmasını sağlamak amacıyla koyulmuş ve yine gündelik hayat ve okula dair bilgiler içeren sorulardır. Ölçek 5'li Likert tipi cevaplandırma ile cevaplandırılmaktadır. 1 – hiç doğru değil ile 5 – her zaman doğru yargıları arasındaki değerlerin seçilebildiği sorular, sosyal davranışlar ve sosyal ilişki algısı hakkında yargılar içermektedir. Ölçekte 2, 5, 7, 11, 13, 15, 19 ve 23 numaralı sorular dolgu sorulardır. Ters kodlanan sorular ise 1, 4, 8, 10, 16 ve 22 numaralı sorulardır. Ölçek tek bir şeyi ölçmektedir, alt boyutları yoktur. Anket puanı hesaplanırken dolgu sorular dikkate alınmaz. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 80'dir ve alınan puanın artması sosyal ilişki ve doyumda azalmalara işaret etmektedir. Ölçeğin Cronbach alpha *katsayısı* .76 olarak bulunmuştur.

		Ort.	Ss.
Aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu ölçeği (AHÇYTÖ)	Aşırı annelik	53,93	11,75
	Demokratik tutum	23,94	3,68
	Ev kadınlığını reddetme	34,75	9,54
	Karı-koca geçimsizliği	18,01	5,2
	Baskı-disiplin	45,14	11,93
Olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ölçeği (OSSDÖ)	Saldırgan davranış	14,25	4,52
	Amaca yönelik davranış	13,67	2,38
	Tepkisel olumlu davranış	14,81	4,73
	Olumlu sosyal davranış	14,56	3,68
Yalnızlık ve Sosyal Doyum (YSD)		72,18	8,44

Tablo 4. Ölçeklerden alınan toplam puanlar ve alt ölçek puanları

2.3. Ölçek Puanları ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Korelasyon Analizleri Yoluyla İncelenmesi

Grup karşılaştırmaları ve varyans analizlerinden önce ölçek alt-boyutlarından alınan toplam puanlar ile demografik özellikler arasında olası ilişkilerin görülmesi amacıyla yapılan korelasyon analizleri çok sayıda anlamlı ilişkiye işaret eden sonuçlar ortaya koymuştur (ayrıntılar için bkz. Tablo 2).

Buna göre ayrıntılı bakıldığında; anne ve babanın eğitim düzeyleri ile ailenin gelir düzeyi arasında pozitif yönde korelasyonlar olduğu, sırasıyla $r = .54$ ve $r = .53$; annenin eğitim düzeyi arttıkça, aşırı kontrol ve müdahaleci olma gibi özellikleri ölçen *Aşırı Annelik* alt-boyutundan alınan puanların azaldığı, $r = - .44$; *Aşırı Annelik* alt boyutu ile ailenin geliri arasında da benzer şekilde negatif yönde anlamlı ilişkinin olduğu görülmüştür, $r = .38$. *Demokratik Tutum* alt-boyutu ile ilişkili görülen tek demografik özellik babanın eğitimi olmuştur, arada pozitif ilişki bulunmuştur, $r = .22$. *Ev Kadınlığını Reddetme* boyutunun en yüksek korelasyon gösterdiği değişken *Aşırı Annelik* boyutudur.

Aynı ölçeğin ölçtüğü bu iki alt boyut arasında pozitif yönde .56 düzeyinde korelasyon görülmüştür. *Karı-Koca Geçimsizliği* alt boyutu ile en yüksek ilişki *Ev Kadınlığını Reddetme* alt boyutu arasında olmuş, ilişki pozitif yönde .57 düzeyinde görülmüştür. *Baskı-Disiplin* alt-boyutu ile *Aşırı-Annelik* alt boyutu arasında anlamlı pozitif ilişkiler vardır, $r = .76$. *Tepkisel Amaca Yönelik Davranış* alt boyutu ile *Demokratik Tutum* alt boyutu arasında .21 düzeyinde pozitif yönde ilişki; *Tepkisel Olumlu Davranış* ile ailenin gelir düzeyi arasında negatif yönde -.24 düzeyinde anlamlı ilişki; *Özgecil Olumlu Sosyal Davranış* ile *Demokratik Tutum* arasında .22 düzeyinde pozitif anlamlı ilişki; *Yalnızlık ve Sosyal Doyum* düzeyi ile *Saldırgan Davranışlar* arasında yine pozitif yönde -.23 düzeyinde ilişki bulunmuştur. Bu kısımda sadece her bir değişkenin en yüksek düzeyde anlamlı ilişki gösterdiği sonuçlar yazılmış olup, tüm korelasyon değerleri Tablo 2’de özetlenmiştir.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Yaş	1															
2. Eğitim	.974**	1														
3. Annenin yaşı	.579**	.574**	1													
4. Annenin eğitimi	-.155	-.155	-.038	1												
5. Babanın yaşı	.574**	.560**	.774**	-.078	1											
6. Babanın eğitimi	-.028	-.033	.003	.635**	.037	1										
7. Ailenin aylık geliri	-.092	-.112	-.003	.540**	.015	.536**	1									
8. Aşırı Annelik	.071	.116	.060	-.44**	.179*	-.37**	-.38**	1								
9. Demokratik Tutum	-.063	-.052	.003	.11	.046	.22**	.064	.156	1							
10. Ev Kadınlığını Reddetme	.127	.131	.204*	-.32**	.268**	-.20*	-.31**	.565**	.128	1						
11. Karı-Koca Geçimsizlik	.012	.033	-.032	-.149	-.009	-.088	-.118	.408**	.227**	.566**	1					
12. Baskı-Disiplin	.005	.035	.149	-.44**	.142	-.33**	-.35**	.762**	-.086	.600**	.332**	1				
13. Saldırgan Davranışlar	-.137	-.126	-.121	-.18*	-.118	-.21**	-.048	.092	-.151	.157*	.289**	.133	1			
14. Tepkisel Amaca Yön. Dav.	-.114	-.077	-.107	.019	-.19*	-.076	.093	.081	.212**	-.036	.019	-.01	-.17*	1		
15. Tepkisel Olumlu Dav.	-.144	-.155	-.26**	-.125	-.114	-.30**	-.27**	.248**	-.031	.057	-.032	.075	.088	.31**	1	
16. Özgeçil Olumlu Sosyal Dav.	-.19*	-.18*	-.24**	.006	-.18*	-.025	.086	.041	.22**	.036	.005	-.02	-.088	.592**	.559**	1
17. Yalnızlık ve Sosyal Doyum	-.22**	-.21**	-.067	-.033	-.057	.041	-.138	.018	.049	.169*	.121	.147	.275**	-.23**	-.040	-.11

*. Korelasyon 0.05'te anlamlı (çift-yönlü).

** . Korelasyon 0.01'de anlamlı (çift-yönlü).

Tablo 5. Demografik özellikler ve ölçek puanları arasındaki ilişkilerin korelasyonel analizlerle karşılaştırılması

2.4. Değişkenler Arasında Yapılan Grup Karşılaştırmaları, T-Test ve Varyans Analizi Sonuçları

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği, Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği ve Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeğinden alınan puanların Çocuğun Cinsiyetine göre Değişip Değişmediğinin incelenmesi

Araştırma dahilinde uygulanan tüm ölçekler için hesaplanan alt boyut puanlarının çocuğun cinsiyetine göre değişiklik gösterip göstermediğinin incelenmesi amacıyla Tek-Yönlü Varyans analizleri (One-Way ANOVA) yürütülmüştür. Bu analizlerde cinsiyet bağımsız değişken, ölçek alt boyutlarından alınan puanlar bağımlı değişken olarak alınmıştır. Analiz sonuçları, Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ölçeğinin *Baskı-Disiplin* alt boyutunda *cinsiyete* göre anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir, $F(1, 155) = 5.930, p < .05$. Buna göre; erkek çocuğu ebeveynleri ($Ort. = 47.86, Ss = 12.03$), kız çocuğu ebeveynlerine kıyasla ($Ort. = 43.23, Ss = 11.54$) daha çok Baskı-Disiplin uyguladıklarını rapor etmişlerdir. Diğer analizler, çocuğunun cinsiyetinin diğer değişkenler üzerinde farklılaştırıcı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Yapılan T-test analizi sonuçları diğer değişkenler için anlamlılık düzeyinin üstündedir, $p > .05$.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği				
Baskı-Disiplin alt boyutu	Erkek çocuğu olanlar	Kız çocuğu olanlar	<i>F</i>	<i>p</i> <
	47.86 (12.03)	43.23 (11.54)	5.930	.05

Tablo 6. Çocuğun cinsiyeti bağımsız değişkenine göre ebeveynlerin ölçek puanlarındaki farklılaşmalar

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği, Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği ve Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeğinden alınan puanların Çocuğun Yaşına göre Değişip Değişmediğinin İncelenmesi

Benzer şekilde, araştırma dâhilinde uygulanan tüm ölçekler için hesaplanan alt boyut puanlarının çocuğun yaşına göre değişiklik gösterip göstermediğinin incelenmesi amacıyla Tek-Yönlü Varyans analizleri yürütülmüştür. Bu analizlerde yaş bağımsız değişken, ölçek alt boyutlarından alınan puanlar bağımlı değişken olarak alınmıştır.

Analiz sonuçları, çocuğun yaşına bağlı olarak *Ev Kadınlığını Reddetme* alt boyutundan, $F(6,150) = 3.029, p < .05$; Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış ölçeğinden, $F(6,150) = 2.573, p < .05$; *Amaca Yönelik Davranış* alt boyutundan, $F(6,150) = 2.273, p < .05$; *Olumlu Sosyal Davranış* alt boyutundan, $F(6,150) = 2.219, p < .05$; ve *Yalnızlık ve Sosyal Doyum* ölçeğinden alınan puanların değiştiğini göstermiştir, $F(6,150) = 2.332, p < .05$. Post-hoc karşılaştırmaları, *Ev Kadınlığını Reddetme* alt boyutundan alınan puanların 7 ve 9 yaşlarında çocukları olan ebeveynler tarafından farklı puanlandığını göstermiştir. Buna göre, 9 yaşında çocuğu olan ebeveynlerin bu alt boyuttan aldıkları puanlar (Ort. = 40.56, Ss = 6.57), 7 yaşında çocuğu olan ebeveynlerin bu alt boyuttan aldıkları puanlara göre (Ort. = 30.84, Ss = 10.26) daha yüksektir. *Amaca Yönelik Davranış* alt boyutundan alınan puanlar, 7 yaş ve 11 yaş çocukları arasında farklılık göstermiştir. Buna göre, 7 yaş grubundan çocuklar *Amaca Yönelik Davranış* alt boyutundan daha yüksek puan alırken (Ort. = 14.26, Ss = 4.52), 11 yaş grubu çocukların bu boyuttan aldıkları puan daha düşük olmuştur (Ort. = 11.46, Ss = 2.98). *Yalnızlık ve Sosyal Doyum* ölçeğinden alınan puanlara bakıldığında da 7 yaş grubu çocuklar ile 12 ve 13 yaş grubu çocuklar arasında anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Buna göre 7 yaş grubu çocukların bu ölçekten aldıkları puanlar (Ort. = 32.38, Ss = 6.83), 12 (Ort. = 28.22, Ss = 7.78) ve 13 yaş (Ort. = 26.9, Ss = 6.38) grubu çocuklarına kıyasla daha yüksek olmuştur.

			<i>F</i>	<i>p</i> <
Ev Kadınlığını Reddetme	7 yaşında çocuğu olanlar 30.84 (10.26)	9 yaşında çocuğu olanlar 40.56 (6.57)	3.029	.05
Amaca Yönelik Davranış	7 yaşında çocuğu olanlar 14.26 (4.52)	11 yaşında çocuğu olanlar 11.46 (2.98)	2.273	.05
Yalnızlık ve Sosyal Doyum	7 yaşında çocuğu olanlar 32.38 (6.83)	12 yaşında çocuğu olanlar 28.22 (7.78)	2.332	.05

Tablo 7. Çocuğun yaşı bağımsız değişkenine göre ebeveynlerin ölçek puanlarındaki farklılaşmalar

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği, Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği ve Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeğinden alınan puanların Annenin Eğitim Düzeyine göre Değişip Değişmediğinin İncelenmesi

Ölçek alt boyutlarından alınan puanların annenin eğitim düzeyine göre değişip değişmediğinin incelenmesi amacıyla Tek-Yönlü varyans analizleri yapılmıştır. Buna göre, *Aşırı-Annelik*, $F(4,152) = 8.803$, $p < .05$, *Ev-Kadınlığını Reddetme*, $F(4,152) = 4.797$, $p < .05$, *Baskı-Disiplin*, $F(4,152) = 9.784$, $p < .05$, alt boyutlarında anlamlı farklılara rastlanmıştır, sonuçlar *çocuk yetiştirme tutumlarının annenin eğitim düzeyine bağlı olarak değiştiğini* göstermiştir. Post-hoc karşılaştırmaları, *Aşırı-Annelik* boyutunda ilk öğretim, ön lisans ve üniversite mezunu annelerin farklı puanlar aldığını, *Ev-Kadınlığını Reddetmenin* ilk öğretim ve ön lisans mezunu anneler arasında anlamlı farklar gösterdiğini, *Baskı ve Disiplin* alt boyutundan alınan puanlarda ilk öğretim, ön lisans ve üniversite mezunu anneler arasında farklar olduğunu göstermiştir. *Aşırı-Annelik* alt boyutunda ilköğretim mezunu annelerin aldığı puan (Ort. = 52.28, Ss = 10.83), ön lisans (Ort. = 38.89, Ss = 12.16) ve üniversite mezunu (Ort. = 46.76, Ss = 8.29) annelere göre daha fazladır. *Ev-Kadınlığını Reddetme* boyutundan ilköğretim mezunu anneler (Ort. = 36.67, Ss = 8.36), ön lisans mezunu annelere kıyasla (Ort. = 26.11, Ss = 5.97) daha yüksek puanlar almışlardır. *Baskı ve Disiplin* alt boyutundan alınan puanlara bakıldığında da ilköğretim mezunu annelerin (Ort. = 48.78, Ort. = 12.17), ön lisans (Ort. = 29.78, Ss = 7.08) ve üniversite (Ort. = 37.76, Ss = 11.80) mezunu annelere göre fazla baskı ve disiplin uyguladıklarını rapor ettikleri görülmüştür.

	İlk-öğretim	Ön-lisans	Üniversite	F	p <
Aşırı-annelik	52.28 (10.83)	38.89 (12.16)	46.76 (8.29)	8.803	0.5
Ev kadınlığını reddetme	36.67 (8.36)	26.11 (5.97)		4.797	.05
Baskı-Disiplin	48.78 (12.17)	37.76 (11.80)		9.784	.05

Tablo 8. Annenin eğitimi bağımsız değişkenine göre ölçek puanlarındaki farklılaşmalar

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği, Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği ve Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeğinden alınan puanların Babanın Eğitim Düzeyine göre Değişip Değişmediğinin İncelenmesi

Ölçek alt boyutlarından alınan puanların annenin eğitim düzeyine göre değişip değişmediğinin incelenmesi amacıyla Tek-Yönlü varyans analizleri yapılmıştır. Sonuçlar, *babanın eğitim düzeyiyle* Aile Hayatı ve Çocuk yetiştirme ölçeğinin alt boyutlarından *Aşırı-Annelik, Demokratik Tutum, Baskı-Disiplin*; Sosyal-Saldırgan Davranış ölçeğinin alt boyutlarından *Saldırgan Davranış, Tepkisel Olumlu Davranış ve Özgecil Olumlu Sosyal Davranış* alt boyutlarının anlamlı ilişkileri olduğunu göstermiştir. Buna göre *Aşırı-Annelik* alt boyutunda ilköğretim ($Ort. = 58.0, Ss = 9.71$) ve üniversite mezunu babaların ($Ort. = 46.54, Ss = 12.91$) bulunduğu evlerde farklı puanlar elde edilmiştir, $F(4,152) = 7.080, p < .05$. *Demokratik Tutum* alt boyutundan alınan puanlar da babanın eğitim düzeyine göre farklılık göstermiş, ilköğretim mezunu babalar ($Ort. = 22.96, Ss = 4.19$) ve üniversite mezunu babalar ($Ort. = 24.56, Ss = 1.51$) arasında farklar görülmüştür, $F(4,152) = 2.608, p < .05$. *Baskı-Disiplin* alt boyutunda da benzer şekilde ilköğretim düzeyinde babaların ($Ort. = 48.52, Ss = 10.22$) olduğu evlerde, üniversite mezunu babaların ($Ort. = 40.46, Ss = 11.58$) olduğu babalara göre daha yüksek puanlar alınmıştır, $F(4,152) = 4.745, p < .05$. Saldırgan Davranış alt boyutunda fark ilköğretim düzeyinde eğitim almış babalar ($Ort. = 15.36, Ss = 4.92$) ile yüksek lisans düzeyinde eğitim almış babaların ($Ort. = 11.0, Ss = 1.15$) bulunduğu evlerdeki çocuklar arasındadır, $F(4,152) = 4.175, p < .05$. *Tepkisel Olumlu Davranış* alt boyutunda ilköğretim ($Ort. = 15.94, Ss = 4.44$) ve üniversite mezunu babaların ($Ort. = 12.04, Ss = 3.91$) bulunduğu evlerden gelen çocuklardan farklı puanlar elde edilmiştir, $F(4,152) = 5.070, p < .05$. *Özgecil Olumlu Sosyal Davranış* alt boyutunda ilköğretim düzeyinde eğitim almış olmak ($Ort. = 14.31, Ss = 3.69$) ile ön lisans mezunu ($Ort. = 13.0, Ss = 2.65$) olmak arasında çocukların sosyal doyum düzeyleri açısından etkiler olduğu görülmüştür, $F(4,152) = 2.603, p < .05$.

<i>Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Ölçeği</i>	İlk-öğretim	Üniversite	<i>F</i>	<i>p <</i>
Aşırı-annelik	58.00 (9.71)	46.54 (12.91)	7.080	.05
Demokratik Tutum	22.96 (4.19)	25.56 (1.51)	2.608	.05
Baskı-Disiplin	48.52 (10.22)	40.46 (11.58)	4.745	.05
<i>Sosyal-Saldırgan Davranış Ölçeği</i>	İlk-öğretim	Üniversite		
Saldırgan davranış	15.36 (4.92)	11.00 (1.15) (YL)	4.175	.05
Tepkisel olumlu davranış	15.94 (4.44)	12.04 (3.91) (ÖL)	5.070	.05
Özgecil olumlu davranış	14.31 (3.69)	13.00 (2.65)	2.603	.05

Tablo 9. Babanın eğitimi bağımsız değişkenine göre ölçek puanlarındaki farklılaşmalar

*YL - yüksek-lisans; ÖL - ön-lisans

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği, Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği ve Yalnızlık ve Sosyal Doyum Ölçeğinden alınan puanların Ailenin Gelir Düzeyine göre Değişip Değişmediğinin İncelenmesi

Ölçeklerin alt boyutlarından alınan puanların ailenin gelir düzeyine göre değişik değişmediğini incelemek amacıyla Tek-Yönlü yapılan varyans analizlerinin sonuçları anlamlı ilişkiler ortaya koymuştur. Buna göre *Aşırı-Annelik*, *Ev-Kadınlığını Reddetme* ve *Baskı-Disiplin* tutumlarından alınan puanlar *gelir düzeyine* göre farklılaşmıştır. *Gelir düzeyi ile Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar* ölçeğinin alt boyutları ve *Yalnızlık ve Sosyal Doyum* ölçeğinden alınan puanlar arasında anlamlı ilişkiler görülmemiştir.

Sonuçlar ailenin gelir düzeyinin, bu araştırma için sadece ailenin çocuk yetiştirme tutumları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıntılı olarak bakıldığında, gelir düzeyi düştükçe *Aşırı-Annelik* alt boyutundan alınan puanların arttığı görülmüştür. Aylık gelir düzeyi 1000 – 2500 TL olan evlerden gelen çocukların ebeveynleri (*Ort.* = 58.41, *Ss* = 11.06) ile aylık gelir düzeyi 5000 – 7500 TL aralığında olan evlerden gelen çocukların ebeveynlerinin aldığı puanlar (*Ort.* = 45.64, *Ss* = 12.07) arasında anlamlı farklılıklar vardır, $F(4,149) = 6.414, p < .05$. *Ev-Kadınlığını Reddetme* alt boyutundan alınan puanlar da düşük gelirli ve yüksek gelirli evler arasında farklılaşmıştır. Buna göre, aylık geliri 1000 – 2500 TL olan evlerde bu alt boyuttan daha yüksek puan alındığı (*Ort.* = 38.23, *Ss* = 9.48), daha yüksek gelirli evlerde (5000 – 7500 TL; *Ort.* = 29.92, *Ss* = 7.28) daha düşük puanlar alındığı görülmüştür, $F(4,149) = 4.635, p < .05$. *Baskı ve Disiplin* alt boyutundan alınan puanlarda da benzer bir örüntü gözlenmiştir. Buna göre, düşük gelirli evlerde daha fazla baskı ve disiplin rapor edilmiş, gelir düzeyi arttıkça puanlar düşmüştür (1000 – 2500

TL: $Ort. = 48.79, Ss = 10.70$; 5000 – 7500 TL: $Ort. = 41.8, Ss = 11.96$), $F(4,149) = 6.251$, $p < .05$.

	1000-2500 tl	5000 - 7500 tl	<i>F</i>	<i>p</i> <
Aşırı-annelik	58.41 (11.06)	45.64 (12.07)	6.414	.05
Ev-kadınlığını reddetme	38.23 (9.48)	29.92 (7.28)	4.635	.05
Baskı ve disiplin	48.79 (.10.70)	41.80 (11.96)	6.251	.05

Tablo 10. Ailenin gelir düzeyi bağımsız değişkenine göre ölçek puanlarındaki farklılaşmalar

Çocukların Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlar ve Yalnızlık ve Doyum Ölçeğinden Aldıkları Puanların, Demografik Özellikler ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Tarafından Yordayıp, Yordanmadığının Anlaşılması Amacıyla Yapılan Regresyon Analizleri

Annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi gibi demografik özelliklerin çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyi ile saldırgan davranışlar göstermesi, tepkisel olumlu davranışları, tepkisel amaca yönelik davranışları ve özgecil olumlu davranışlarını yordayıp, yordamadığını ölçmek için ayrı ayrı basit regresyon analizleri yapılmıştır. Aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumlarından *Aşırı-Annelik, Demokratik Tutum, Ev-Kadınlığını Reddetme, Baskı-Disiplin ve Karı-Koca Geçimsizliği* alt boyutlarının çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyini ve olumlu sosyal ve saldırgan davranışlarını yordama düzeyini görmek için ayrıca başka basit doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır. Bu analizlerde, demografik özellikler (örn., annenin ve babanın eğitimi, gelir düzeyi) ile ölçeklerden alınan puanlar bağımsız değişken, çocukların sosyal ve saldırganlık düzeyleri ile yalnızlık ve sosyal doyum puanları bağımlı değişkenler olarak analizlere sokulmuştur.

Araştırma sonuçları, anne ve baba eğitiminin çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyi üzerinde yordayıcı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Demografik özelliklerden yalnızca ailenin geliri, çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyiyle ilişkili bulunmuştur. Buna göre, ailenin aylık gelir düzeyi çocuğun yalnızlık ve sosyal doyumunu %13

düzeyinde yordamaktadır, $b = -.138$, $t(155) = -1.729$, $p < .05$. Bu sonuç, ailenin gelir düzeyi arttıkça çocuktaki sosyal doyum düzeyinin arttığını göstermektedir. Ayrıca yapılan regresyon analizlerinde ise *Aşırı-Annelik* ve *Baskı-Disiplin* tutumlarının çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyini anlamlı olarak yordadığı ortaya çıkmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı bir regresyon denklemi elde edilmiştir, $F(5,151) = 2.354$, $p < .05$, $R^2 = .42$. *Aşırı-Annelik* tutumu, çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyinin %32'sini açıklamaktadır, $b = .328$, $t(151) = 2.497$, $p < .05$. *Baskı ve disiplin* boyutunun ise çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyini %3 oranında açıkladığı görülmüştür, $b = .31$, $t(151) = 2.291$, $p < .05$.

Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği ile ölçülen *Saldırgan Davranış* alt boyutunun demografik özellikler ve çocuk yetiştirme tutumlarından etkilenip etkilenmediğini anlamak için de benzer basit doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır. Sonuçlar, çocuğun saldırgan davranışlarının *Demokratik Tutum* ve *Karı-Koca Geçimsizliği* alt boyutlarından alınan puanlardan anlamlı olarak yordanabileceğini göstermiştir. İstatistiksel olarak anlamlı bir regresyon denklemi elde edilmiştir, $F(5,151) = 4.654$, $p < .05$, $R^2 = .134$. *Aşırı-Annelik* boyutunun çocuktaki saldırganlığın .03'ünü açıkladığı görülmüştür, $b = -.033$, $t(151) = -.258$, $p < .05$. *Karı-Koca Geçimsizliği* boyutunun da çocuktaki saldırganlığın %35'ini yordadığı görülmüştür, $b = .35$, $t(151) = 3.702$, $p < .05$. Bu sonuçlara göre *Aşırı-Annelik* ve *Karı-Koca Geçimsizliği* gibi özelliklerin çocukların saldırgan davranışlarının artmasında rolü olduğu görülmektedir.

Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranış Ölçeği ile ölçülen *Tepkisel Olumlu Davranış* alt boyutunun demografik özellikler ve çocuk yetiştirme tutumlarından etkilenip etkilenmediğini anlamak için de basit doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır. Sonuçlar, *Aşırı-Annelik* alt boyutunun *Tepkisel Olumlu Davranışların* ortaya çıkışını %12 düzeyinde açıkladığını göstermiştir, $b = -.12$, $t(151) = -1.448$, $p < .05$. İstatistiksel olarak anlamlı regresyon denklemi ortaya çıkmıştır, $F(5,151) = 4.311$, $p < .05$, $R^2 = .13$. Bu sonuç, *Aşırı-Annelik* arttıkça çocukların *Tepkisel Olumlu Davranışlarında* bir azalma olduğuna işaret etmektedir.

<i>Çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyi</i>	<i>b</i>	<i>t(151)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>R²</i>
Ailenin geliri	.138	1.729	<.05	2.354	.42
Aşırı-annelik	.328	2.497	<.05		
Baskı-disiplin	.31	2.291	<.05		
<i>Çocuğun saldırgan davranışları</i>				<i>F</i>	<i>R²</i>
Aşırı-annelik	-0,033	.258	<.05	4.654	.134
Karı-koca geçimsizliği	.35	3.702	<.05		
<i>Tepkisel olumlu davranış</i>				<i>F</i>	<i>R²</i>
Aşırı-annelik	-0,12	-1,448	<.05	4.311	.13

Tablo 11. Çocuğun sosyal davranışlarının demografik özellikler tarafından yordanması

Yapılan çalışmalar, demokratik ebeveynliğin öz yeterlik algısının artması, sorumluluk duygusunun gelişmesi, özsaygının oluşması gibi sonuçlarla ilişkili olduğunu; otoriter tarzın ise davranış problemleri ve içselleştirme sorunlarına sebep olabileceğini göstermiştir (örn., Durmuşoğlu ve ark., 2012; Ogelman ve ark., 2013; Spera, 2005; Yılmaz-Bolat, 2018). Demokratik ve otoriter tutumda yüksek düzeyde olduğu düşünülen disiplin (kontrol) düzeyinin de bazı davranışsal problemlere yol açabileceği görülmüştür (örn., Sümer ve ark., 2010; Öztürk, Kındap ve Sayıl, 2006).

3. YORUMLAR

Araştırma sonuçları, *Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları* ölçeğiyle ölçülen çocuk yetiştirme tutumları, *Sosyal ve Saldırgan Davranış* ölçeğiyle ölçülen değişik türden sosyal ve saldırgan davranış türleri, *Yalnızlık ve Sosyal Doyum* ölçeği ile ölçülen çocukların yalnızlık düzeyleri gibi değişkenler ile ebeveynlerin yaşı, çocuğun cinsiyeti, ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve ailenin aylık geliri gibi özellikler arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Demografik özellikler açısından araştırma örneklemini, 7-13 yaş arası ilköğretim çağı çocukları ve ebeveynlerinden oluşmuştur. 157 çocuk ve ebeveyninden toplanan veri, ebeveynlerin doldurduğu anketlerin çoğunlukla anneler tarafından tamamlandığını göstermiştir. Örneklem özelinde bakıldığında, anne ve babaların büyük çoğunluğunun eğitiminin orta düzey olduğu, yine aylık gelirin orta-alt düzeyde dağılmış olduğu görülmüştür.

Yapılan analizlerde göze çarpan en temel sonuçlar şunlardır:

- Annenin eğitim düzeyinin artması aşırı kontrol ve müdahaleci olma gibi özelliklerle ölçülen Aşırı-Annelik alt boyutuna eğilimi azaltmıştır. Ayrıca, annenin eğitim düzeyi ile Baskı-Disiplin tutumu arasında da negatif yönde ilişki olduğu görülmüştür. Annenin eğitim düzeyi arttıkça, baskı ve disiplin azalmıştır.
- Babanın eğitim düzeyinin artması ile Demokratik yetiştirme tutumu arasında anlamlı pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür. Babanın eğitim düzeyiyle Baskı-Disiplin tutumu arasında da negatif yönde ilişkiler ortaya konmuştur. Bu sonuçlar eğitim düzeyi arttıkça demokratik tutumun arttığını, baskı-disiplin uygulamanın azaldığını göstermektedir.
- Demokratik tutum arttıkça, çocukların tepkisel amaca yönelik davranışlarında artış olduğu gözlemlenmiştir.
- Tepkisel olumlu davranışların ailenin gelir düzeyi arttıkça azaldığı görülmüştür. Aşırı-Annelik, Ev-Kadınlığı Reddetme ve Baskı-Disiplin tutumlarının da ailenin gelir düzeyi ile negatif yönde ilişkiler içerisinde oldukları görülmüştür. Buna göre aile gelir düzeyi arttıkça kontrolcü annelik, ilgisizlik ve baskı-disiplin gösterme yönelimi azalmaktadır.
- Çocukların algıladığı yalnızlık ile saldırgan davranışlarda bulunma eğilimleri arasında pozitif yönde ilişkiler olduğu gözlemlenmiştir. Yalnızlık algısı arttıkça, saldırgan davranışlarda artış görülmüştür.
- Çocukların cinsiyetine göre farklılık gösteren tek tutum Baskı-Disiplin tutumu olmuştur. Erkek çocuk ebeveynleri, çocuklarına daha çok baskı-disiplin uyguladıklarını rapor etmişlerdir.
- Çocukların yaşları arttıkça daha çok yalnızlık rapor ettikleri, çocuğun yaşıyla amaca yönelik davranışların pozitif yönde ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Yaş arttıkça çocuklar amaçlarına uygun davranışlarda daha kolay bulunabiliyor hale gelmişlerdir.
- Demografik özelliklerden yalnızca ailenin aylık gelirinin çocuğun yalnızlık ve sosyal doyum düzeyiyle ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Aylık gelir arttıkça çocuklar daha az yalnızlık rapor etmişlerdir.
- Aşırı-Annelik ve Baskı-Disiplin tutumlarının çocuklarda yalnızlık ve sosyal doyumsuzluk algısını anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür. Kontrolcü ailelerde

büyüyen, çok baskı ve disiplin altında tutulan çocukların daha çok yalnızlık rapor ettikleri gözlemlenmiştir.

- Çocukların saldırgan davranışlarının da benzer şekilde, Demokratik Tutum ve Karı-Koca Geçimsizliği alt boyutlarınca yordandığı fark edilmiştir. Buna göre, ailede demokratik tutumun artması çocukta saldırgan davranışların azalmasıyla, karı-koca geçimsizliği ise çocukta saldırgan davranışların artması ile ilişkilidir.

SONUÇ

İnsan, dünyaya geldikten sonra bir ötekiyle varlığını ortaya koyar, bir ötekinin varlığı ile kendini inşa eder. İnsanın kimlik oluşturma sürecinde eşlik eden öteki, belirleyici olması dolayısıyla bu anlamda önem kazanmaktadır. Her insan bir ailenin mensubu olarak dünyaya gelir, aile bireyin kişiliklerini belirleyen mekanizma görevi görür. Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren yaşamının en önemli dönemlerini aile ortamında geçirir. Çocuk ilk deneyimlerini bu ortamda edinir; ailesiyle kurduğu iletişimle, öncelikle kendini fark eder, tanır. Kendini ailesi üzerinden inşa eder.

Tarihsel süreçte aile, farklı formlarda varlığını korumuştur. Sanayi öncesi toplumlarda ataerkil düzende, kalabalık üye sayısına sahip geniş aile yapıları mevcut iken sanayi devrimi ile beraber kentler gelişmiş, kent hayatında aile küçülerek, daha özerk bir mevcudiyet kazanmış. Modern döneme denk gelen bu aile yapısı çekirdek aile olarak adlandırılmaktadır. Modern çekirdek ailenin günümüzde yaygın aile yapısı olması ve araştırmanın saha alanında uygulama alanında çekirdek aile yapısı ile ilerlenmesi dolayısıyla önceki bölümlerde modern çekirdek aile yapısı incelenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Ailenin bir üyesi olan çocuk, ebeveynlerinden ve sosyal çevresinden, davranış biçimlerini, kültürel kodları, yaşam biçimi ve düşünce sistemini gelişimsel dönemlerine göre, gözlemleyerek, deneyerek, taklit ederek öğrenir ve kendi kişilik oluşumunu sağlar. Dünyaya gelen bebeğin, yetişkin bir birey olma yolunda tüm dünyasını anlamlandırır ve kuşatan hayat boyu devam eden bu süreç sosyalleşmedir. Sosyalleşme bireylere öncelikle benlik algısını ve toplumsal davranış yollarını kazandırır. Sosyalleşme süreci, bireylere rollerini öğretir. Sosyalleşme yoluyla toplumsal yaşam ve bu yaşamda gerekli yetenekler öğrenilir. Toplumsal yapıya göre sosyalleşmenin işlevi, yeni üyelere kültürün aktarılması ve toplumsal ilişkilere katılmaları için bireylerin bir anlamda eğitilmesidir. Nitekim her toplumun kendine özgü kültürü, alışkanlıkları, normları vardır. Sosyalleşmenin aile, okul, arkadaş, kitle iletişim araçları gibi çok fazla aracı olması ile birlikte çocuğun kişilik yapılanmasında en belirleyici rol oynaması ve araştırmanın da konusunu oluşturması dolayısıyla ailenin sosyalleşme sürecine etkisi ele alınmış ve çocuğa yönelik etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Toplumsal bir kurum olarak aile bir ilişki biçimidir. Her ailenin dokusu kendine özgüdür. O nedenle dengesi ve normallığı birbirinden farklı olmaktadır. Anne baba çocuk ilişkisi temelde anne ve babanın tutumuna bağlıdır. Çocuk 3 yaşa kadar sadece anne ya da sadece baba ile ikili ilişki kurmaktadır, çoğunlukla bu dönemde bakım veren kişi olması nedeniyle ikili ilişkide baskın olan ebeveyn anne olmaktadır. 3 yaş itibarıyla çocuk hem anne hem babayla üçlü ilişkiye geçer. Bu dönemden sonra ebeveynlerin tutumu, iletişim biçimi, duygusal yakınlık ve çocuk yetiştirme tarzları önem kazanmaktadır.

Her ebeveynin idealize ettiği bir hayat görüşü bulunmaktadır ve etrafında dönen yaşamı bu görüş çerçevesinde şekillendirmeye çalışır. Bu yaşam içerisinde çocuk yetiştirme en hassas konulardan biridir. Ebeveyn tutumlarını sınırlamak, tanımlamak çok kolay değil çünkü ne kadar çok ebeveyn varsa o kadar çok çocuk yetiştirme biçimi vardır. Bir ebeveyn çocuk yetiştirme sürecinde farklı zamanlarda ya da farklı konularda tutum değişikliği gösterebilir. Ebeveyn tutumları kültürel görecelik gösterebileceği gibi kişilere, duruma göre de değişiklik gösterebilmektedir. Araştırma kapsamında incelenen ebeveyn tutumları araştırmanın kapsamında ve örneklem çerçevesinde genellenebilirliği açısından sınırlandırılmıştır. Literatürde kabul gören ve çalışmanın konusu dahilinde ebeveyn tutumları demokratik ve otoriter ebeveyn tutumu olarak sınırlandırılarak incelenmiştir. Bu açıdan bakıldığında araştırmada kullanılan ölçeklerin, sınırlandırılması bir hayli zor olan ebeveyn tutumlarını ölçmesi bakımından bir başka araştırma konusu olabileceği söylenebilir. Ölçeklerden elde edilen veriler, araştırmanın incelediği tutum içerikleri çerçevesinde incelenmiştir.

Çocukluk döneminde edinilen deneyimler kişinin yetişkinlikteki tutumunu belirlemektedir. O nedenle ebeveyn tutumları, aile yapıları ve genelde toplumsal yapıyı belirleme ve değiştirme gücüne sahiptir.

Ebeveyn tutumları arasında sağlıklı aile olarak adlandırılan demokratik ebeveyn tutumuna sahip aileler kaynaklarını iyi kullanarak çocuklarına destekleyici bir rehber rolü üstlenirler. Bu durum aileyi beklenen güçlüklerle karşı hazırlıklıdır kılar. Çocuğun daha güvenli, olumlu iletişim tarzına sahip, sorumluluk sahibi, üretici ve problemlerle baş etmeye hazır bir birey haline getirir. Son yıllarda yapılan araştırmalar ailenin çocukla iletişiminin niteliğinin çocuğun kişilik ve sosyal gelişimi açısından önemini vurgulamaktadır. Aile içindeki iletişimin çocuğa model olduğu ve onun daha sonraki

yaşantılarına da önemli ölçüde etkilediğine dikkat çekmektedir. Çağdaş anne-baba ve çocuk iletişimde empatik anlayış önem kazanmıştır. Baskıcı otoriter tutum olarak adlandırılan ebeveyn tutumunda ise kuralcı, esnek olmayan bir tutum söz konusudur. Çocuğun, ebeveynlerin kurallarına sorgusuz itaat etmesi beklenir. Çocuğun evde söz hakkı olmadığından ihtiyaç ve gereksinimleri göz ardı edilir. Böyle bir ortamda büyüyen çocukların, sosyal ilişkileri zayıf, yeterli iletişim kuramadıkları için sinirli ve saldırgan olabilirler. Ayrıca benlik saygıları ve özgüvenleri düşüktür. Anne-babaya itaat davranışı sergilese de içten içe ebeveynlerine karşı düşmanlık duyguları gelişebilir, yetişkinlik döneminde kurallara boyun eğen ya da karşı koyan iki uçlu bir kişilik geliştirebilirler. Bu aile yapısında genelde çiftlerin arasında da bir uyum sorunu yaşanmaktadır. O nedenle çiftlerin arasındaki ilişki ve iletişimin niteliği ailenin işlevlerini ve çocuk yetiştirme tarzını etkilemekte olduğu söylenebilir. Çocukların başkalarına karşı nasıl davranacaklarını, nasıl ilişki kuracaklarını ilk olarak ailedeki ilişkileri gözlemleyerek öğrenmesi beklenir. Bu anlamda iyi örnek oluşturan ebeveynlerin çocuklardaki sosyalleşme sürecini de olumlu yönde etkilediğini görmek şaşırtıcı değildir (Ekşi, 1990; alıntılanan Kuzucu, 2011). Yavuzer (1993: 132)'in araştırmasına göre dengeli, duygusal ve etkileşimin güçlü olduğu aile ortamlarında, çocuklar kendilerine düşen sorumlulukların farkında olarak büyürler. Üzerine fazla düşülen, çok ilgilenilen çocuklar bireyselliklerini çok geliştirememeye tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirler. Bu çocuklar daha edilgen yapılarıyla sosyal ilişki kurmada zorlanabilirler.

Sümer, Aktürk ve Helvacı (2010) tarafından Türkiye'de ebeveynlik tutumları hakkında yapılmış çalışma sonuçlarını derleme niteliğinde yapılan çalışmaya göre, Batı kültürleriyle tutarlı olarak Türk kültüründe de demokratik aile tutumunun daha olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu, otoriter tutumun ise olumsuz sonuçlarla ilişkilendirildiği görülmüştür. Buna göre, demokratik ebeveynler tarafından yetiştirildiğini ifade eden bireylerin kendilerini daha özerk tanımladıkları ve benlik değerlerini daha yüksek değerlendirdikleri, otoriter ebeveynlerle büyüyenlerin ise kaygı, depresyon, madde kullanımı ve saldırganlık gibi başlıklarda daha olumsuz sonuçlar aldıkları görülmüştür. Demokratik ebeveynler ile yetişen çocukların daha güvenli bağlandıkları, daha çok olumlu sosyal davranış sergiledikleri ve akademik olarak da daha başarılı oldukları rapor edilmiştir.

Durmuşoğlu-Saltalı ve Arslan (2012) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise ebeveyn tutumları ile çocukların sosyal uyum davranışları ve ie dönüklükleri arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla demokratik, otoriter ve izin verici ebeveynlik tutumlarının sosyal davranışlar üzerindeki farklılaştırıcı etkileri incelenmiştir. Sonuçlar, demokratik ebeveynliğin sosyal yetkinlikleri yordadığını göstermiştir. Bu ocukların kendilerini daha rahat ifade edebildikleri, daha rahat karar verebildikleri, kararlarının sorumluluğunu alabilme konusunda daha iyi oldukları ve başkalarının haklarına daha saygılı oldukları görülmüştür. Otoriter ebeveynlikle yetiştirilen çocukların ise daha ie dönük oldukları bulunmuştur. Otoriter ailelerde çocuklardan beklentilerin yüksek olduğu ve çocukların ihtiyaçlarının büyük oranda göz ardı edildiği düşünülmektedir (ağdaş ve Seçer, 2005). Bu sonuç, çocuğun bu tür aile ortamında benliğini ortaya koymayı öğrenememesi şeklinde yorumlanmıştır.

Ogelman, nder, Seçer ve Erten (2013) tarafından okul öncesi dönemde çocuklarla yapılan çalışmada, çocukların sosyal becerileri ile okula uyumları arasındaki ilişki ebeveyn tutumları temel alınarak incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, otoriter ve izin verici tutumların sosyal beceriler ile olumsuz yönde ilişki içindeyken, demokratik tutumun olumlu ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur. Otoriter tutuma uygun olarak çocuklara sert davranılıp, ceza verildiğinde, onların duyguları ve istekleri görülmemiş olmakta bu da olumsuz bir sosyal model oluşturmaktadır. Olumsuz bir modelle büyüyen çocuklar da kendileri sosyal ortamda benzer özellikler sergilemektedirler. İzin verici tutumda da kuralların muallak olması, disiplin olmaması yine çocukların sosyal ortamda benzer şekilde uyumsuz, kuralsız ve ilişkileri devam ettiremez bir hal almalarına sebep olabilmektedir. Bu ocukların sosyal açıdan uyumsuz ve düşük zgven sahibi olduğu görülmüştür. Sonuçlar demokratik ebeveynlik için tam tersi olmuş, bu türden evlerde yetişen çocukların daha duyarlı, empatik, yardımcı ve iş birliğine açık tutumda oldukları görülmüştür. Anne-babalar tarafından iyi ifade edilen duygular ve sebepleriyle ortaya konan beklentilerin, çocukların da sosyal durumlar karşısında daha duyarlı, soğukkanlı ve iyimser olmalarına yol açtığı ileri sürülmüştür.

Yılmaz-Bolat (2018) tarafından son dönemde yapılan çalışmada da benzer şekilde demokratik ocuk yetiştirme tutumunun, çocukların sosyal becerileri üzerinde olumlu etkileri olduğu ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak, ebeveyn

tutumlarındaki farklılaşmanın sebeplerinin farklı demografik özellikler göz önüne alınarak ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin gerekliliği ortaya konmuştur.

Anket uygulamasının analizlerinden de anlaşılacağı üzere, demokratik tutum arttıkça çocukların tepkisel amaca yönelik davranışlarında artış olduğu gözlemlenmiştir. Demokratik tutum çocuğun eylemlerinde olumlu anlamda işlev görmektedir. Yine aynı şekilde kontrolcü ve otoriter tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarında yalnızlık ve sosyal doyumsuzluk algısının olduğu analiz edilmiştir. Demokratik tutumun artması ile çocukların saldırganlık davranışlarında azalma olduğu ölçülmüştür.

Sağlıklı ilişkiler kurulursa çocuğun kendi benliğine yönelik algısı da sağlıklı olacaktır. Etkin iletişimle çocuk, çevresindeki insanları tanımaya ve onlara karşı güven oluşturmaya başlar. Bu güvenle devam eden çocuk, yaşadığı toplumun sosyo-kültürel özelliklerini ve kurallarını benimser. Böylece çocuğun toplumsal kültürel gerçeklikte diğer bireylerle kuracağı iletişimin de temelleri atılmış olur. Olumlu ebeveyn tutumu olarak tanımlana demokratik ebeveyn tutumu çocuğun öncelikle kendine, daha sonra da yaşadığı dünyaya faydalı bir birey olmasını sağlayacaktır. Çünkü aile, içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapının bir parçasıdır ve içinde bulunduğu toplumun dinamiklerinden etkilenerek sosyal yapının tüm değerlerini diğer nesillere aktaracaktır.

Tüm bu verilerle birlikte düşünüldüğünde, dünyaya gelen her insanın toplumsal yapı tarafından etrafının sarılı olduğu ve belirleyici unsurların kendisini var ettiği görülmektedir. İnsanın var olabilme süreci, kendilik algısını kazanma ve bununla birlikte başkalarıyla yaşayabilme sürecini oluşturan sosyalizasyon, bireyin toplumsal bir varlık olarak ayakta kalmasını sağlamaktadır. Toplumun en küçük birimini ve çekirdeğini oluşturan ailenin, toplumsal kültürel gerçekliği değiştirme ve varlığını sürdürebilmesini sağlaması dolayısıyla çok önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Toplumun üyelerini yetiştiren ailenin sahip olduğu çocuk yetiştirme bilgisi ve buna yönelik tutumu yarının yetişkinleri olacak çocukların, kişilik yapılanmasında belirleyici bir unsur olarak görev almaktadır. Yetişen çocuklar, yeni bir ebeveyn olarak deneyimledikleriyle çocuk yetiştirme tutumuna sahip olacaktır.

KAYNAKLAR

- AKTÜRK Fatma M., *Çocukları Okul Öncesi Eğitime Devam Eden (5 Yaş Grubu) Ebeveynlerin Ana-Baba Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- ALABAY Erhan. "Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Ebeveynlerin Ebeveynlik Tutumlarının İncelenmesi", *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, Editör: Serap Erdoğan, C.I, 2, Eskişehir: Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Geliştirme Derneği, 2017, ss. 156-174.
- ASHER Steven R., HYMEL Shelley, ve RENSHAW Peter, "Loneliness in Children", *Child Development*, Editör: Cynthia Garcia Coll, No: 55, 4, Washington: Society for Research in Child Development, 1984, ss.1456-1464.
- AYDIN Mustafa. *Sistemik Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2014.
- BARAN Gülen, *Aile Yaşam Dinamiği*, Ankara: Pelikan Yayınevi, 2016.
- BAUMRIND Diana, "Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior", *Child Development*, Editör: Cynthia Garcia Coll, No: 37, 4, New Jersey: Wiley, 1966, ss. 887-907.
- BAUMRIND Diana, LARZELERE Robert E., & QWENS Elizabeth B., "Effects of Preschool Parents Power Assertive Patterns and Practices on Adolescent Development", *Parenting: Science and Practice*, C.X, 3, Abingdon: Routledge, 2010, ss. 157-201.
- BAYER Ali, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Editör: Ahmet Gül, C.IV, 8, Şırnak, 2013, ss. 4-8.
- BAYRAKTAR Fatih, KINDAP Yeliz, KUMRU Asiye, ve SAYIL Melike, "Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği'nin Ergen Örnekleminde Psikometrik Açından İncelenmesi", *Türk Psikoloji Yazıları*, C.XIII, 26, 2010, ss. 1-13.
- BOZKURT Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011
- BOXER Paul, TISAK, Marie S., ve GOLDSTEIN Sara E., "Is It Bad to Be Good? An Exploration of Aggressive And Prosocial Behavior Subtypes in Adolescence", *Journal of Youth and Adolescence*, Editör: Roger J.R. Levesque, No: 33, 2, Indiana: Springer Science and Business Media, 2004, ss. 91-100.
- CHOI Dong H., ve KIM Juhu, "Practicing Social Skills Training For Young Children With Low Peer Acceptance: A Cognitive-social Learning Model", *Early Childhood Education Journal*, Editör: Chief: M. Renck Jalongo; P.A. Crawford, No: 31, 1, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers, 2003, ss. 41-46.
- COHEN Dan B., "Family Constellations: An Innovative Systemic Phenomenological Group Process From Germany", *The Family Journal*, Editör: Editör: Sam Goldstein No: 14, 3, Kaliforniya: SAGE Publications, 2006, ss. 226-233.

- CONGER Rand D., CONGER Katherina J., & Martin Monica J., "Socioeconomic Status, Family Processes And Individual Development", *Journal of Marriage and Family*, Editör: Kristi Williams, No: 72, 3, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2010, ss. 685-704.
- CROSBIE-BURNET Margaret & Klein David M., "The Fascinating Story of Family Theories", *The Wiley- Blackwell Handbook of Faimily Psychology*, Editör: James H. Bray, Mark Stanton, New Jersey: Blackwell Publishing Ltd., 2009, ss: 37-52.
- CÜCELOĞLU Doğan, *İletişim Donanımları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- DARLING Nancy, STEINBERG, Laurence, "Parenting Style As Context: An Integrative Model", *Psychological Bulletin*, Editör: Dolores Albarracin, No: 113, 3, Washington: Print Media, 1993, ss. 487.
- DEMİR Evren K., ŞENDİL Gül, "Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)", *Türk Psikoloji Yazıları*, C.XI, 21, 2008, ss. 15-25.
- DOĞAN İsmail, *Türk Aile Sosyolojisi: Tarih-Gelenek-Modern Zamanlar*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016.
- DUMAS Jean E., ve La Freniere Peter J., "Mother-Child Relation Ships As Sources Of Support Or Stress: A Comparison Of Competent, Average, Aggressive, And Anxious Dyads", *Child Development*, Editör: Cynthia Garcia Coll, No: 64, 6, Washington: Society for Research in Child Development, 1993, ss. 1732-1754.
- DURMUŞOĞLU SALTALI Neslihan, ve Arslan Emel, "Ebeveyn Tutumlarının Ana Sınıfına Devam Eden Çocukların Sosyal Yetkinlik ve İçe Dönüklük Davranışını Yordaması", *İlköğretim Online*, Editör: Sinan Olkun, C.XII, 3, Mersin: Bütüncül Eğitim Danışmanlık & Yayıncılık 2012, ss. 729-737.
- EKŞİ Aysel, *Çocuk, Genç, ve Ana Babalar*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990.
- ELKIND David, *Çocuk ve Toplum: Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler*, Türkçe'ye Çeviren: Demet Öngen, Ankara: Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 1999.
- EPIK Meyem T., ÇİÇEK Özal, ALTAY, Selin, "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, No: 17, 38, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016, ss. 35-58.
- ERARSLAN Levent, *Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi*, Ankara: Vize Yayınları, 2015.
- ERCAN Recep, "Anne Babaların Günümüzde Sahip Olduğu Çocuk İmgeleri", *International Journal of Social Science*, No: 30, Londra, 2014, ss. 377-396.
- ERDOĞAN Nesrin I., YOLERİ Sibel, ve TETİK Gamzegül, "Ebeveyn Tutumlarının Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Mizaç Özellikleri İlişkisinin İncelenmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Editör: Mehmet Ali Çakır, 42, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 2017, ss. 226-239.

- EVANS Gary W., EXNER-CORTENS Deiner, KIM Pilyoung, BARTHOLOMEW Daniel, "Childhood Poverty And Late Adolescents' Blood Pressure Reactivity To And Recovery From An Acute Stressor: The Mediating Role Of Family Conflict", *Psychosomatic Medicine*, Editör: Willem Kop, No: 75, 7, McLean: American Psychosomatic Association, 2013, ss. 691.
- FIRAT Mehmet, "Değişim Sürecinde Türkiye'de Organize Suçluluk Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4, İstanbul, 2015, ss. 946-964
- FREUD Sigmund, *Haz İlkesinin Ötesinde / Ben ve İd*, Türkçe'ye Çeviren: Ali Babaoğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Gaziosmanpaşa Nüfusu, https://www.nufusu.com/ilce/gaziosmanpasa_istanbul-nufusu, (10.10.2019)
- GERDES Alyson C., HOZA Betsy, ARNOLD Eugene L., HINSHAW Stephen P., WELLS Karen C., HECHTMAN Lily, GREENHILL Laurence L., SWANSON James M., PELHAM William E., WIGAL Timothy, "Child and Parent Predictors of Perceptions of Parent-Child Relationship Quality", *Journal of Attention Disorders*, Editör: Sam Goldstein, No: 11, 1, Kaliforniya: SAGE Publications, 2007, ss. 37-48.
- GIDDENS Anthony, *Sosyoloj*, Türkçe'ye Çeviren: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.
- GÖKÇE Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Hacettepe Sosyal Beşeri Dergisi*, 2, Ankara, 1986, ss. 46-67.
- GROLNICK Wendy S., FRIENDLY Rachel W., BELLAS Valeria M., "Parenting and Children's Motivation at School", *Handbook of motivation at School*, Editör: Kathryn R. Wentzel, David B. Miele, New York: Routledge/Taylor & Francis Group, 2009, ss. 279-300.
- GÜÇLÜ Sevinç, *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- GÜLER Seda, *Ailede Çocuğun Sosyalleşmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- GÜNALP Ayşe, *Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi: Aksaray İli Örneği*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- GÜRDAL Ayça D., "Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak", *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Editör: Şenol Baştürk, C.XV, 4, 2013, ss. 1-26.
- HARDY Sam A., CARLO Gustavo, ROESCH Scott C., "Links Between Adolescents' Expected Parental Reactions and Prosocial Behavioral Tendencies: The Mediating Role of Prosocial Values", *Journal of Youth and Adolescence*, Editör: Roger J.R. Levesque, No: 39, 1, Indiana: Springer Science / Business Media 2010, ss. 84-95.

- JABEEN Farah, ANIS-UL- M., RIAZ Muhammed N., “Parenting Styles as Predictors of Emotion Regulation Among Adolescents”, *Pakistan Journal of Psychological Research*, Editör: Anila Kamar, No: 28, 1, Pakistan: Quaid-i-Azam University, 2013, ss. 85-105.
- JANSENS Jan M., DEKOVIC Maja, “Child Rearing, Prosocial Moral Reasoning and Prosocial Behaviour”, *International Journal of Behavioral Development*, Editör: Marcel A. G. van Aken, No: 20, 3, Kaliforniya: SAGE Publications, 1997, ss. 509-527.
- KAÇMAZOĞLU Bayram H., “1960 Sonrasında Türkiye’de Yapılan Sosyoloji Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, *Dünyada ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler: I. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları, 1994, ss. 48-56.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, KAMALCILAR Zeynep, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim Yayınevi, 2014.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, “Family and Socialization in Cross-cultural Perspective: A Model of Change”, *Current Theory and Research in Motivation*, 37. *Nebraska Symposium on Motivation*, Editör: J.J. Berman, Lincoln: Nebraska Üniversitesi, 1990, ss. 135-200.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, *Family, Self, and Human Development Across Cultures*, New York: Routledge, 2007.
- KAYA Ayhan, VURAL Gülperi, AYDIN Aslı, *Değerler Eğitiminde Farklılık ve Katılım Hakkı*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2016.
- KILIÇGÜN, Müge Y., OKTAY, Ayla, Ebeveyn Otorite Ölçeği’ni (EOÖ) Türkçe’ye Uyarlama Çalışması, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Editör: Ferudun Sezgin, C.XIV, 2, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012, ss. 267-288.
- KOŞTAŞ, Münir, Sosyalleşme, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Editör: Mehmet Kalaycı, C. XXIX, 1, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1987, ss. 329-334.
- KULA Sedat, ÇAKAR Bekir, “Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki”, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Editör: Selman Karayılmazlar, C.VI, 12, Bartın, 2015, ss. 191-210.
- KULAKSIZOĞLU Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- KUZUCU Yaşar, “Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Editör: Cengiz Şahin, C.IV, 35, 2011, ss. 79-89.
- LAMB Michael E., “Mothers, Fathers, Families, and Circumstances: Factors Affecting Children's Adjustment”, *Applied Developmental Science*, UK: Psychology Press, No: 16, 2, 2012, ss. 98-111.

- LE COMTE G., LE COMTE A., ÖZER Serap, “Üç Sosyoekonomik Düzeyde Ankaralı Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları: Bir Ölçek Uyarlaması”, *Psikoloji Dergisi*, C.1, 1, 1978, ss. 5-8.
- LINTON Ralph, *The Cultural Background of Personality*, Abingdon: Taylor & Francis, 1945.
- MACCOBY Eleanor E., “Gender and Group Process: A Developmental Perspective”, *Current Directions in Psychological Science*, Editör: Randall Engle, No: 11, 2, Kaliforniya: SAGE Publications, 2002, ss. 54-58.
- MACCOBY Eleanor E., MARIN J. A., MUSSEN P. H., HETHERINGTON E. M., “Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development”, *PH Mussen (Series Ed.)*, 1983, ss. 1-101.
- MARSHALL Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü, Türkçe’ye Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürcü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- MAYER Richard E. “Frequency Norms and Structural Analysis of Algebra Story Problems Into Families, Categories, and Templates”, *Instructional Science*, No: 10, 2, Hollanda: Kluwer Academic Publishers, 1981, ss. 135-175.
- MEAD George H., *Mind, Self, and Society*, Chicago: The University of Chicago Press, 1934.
- MERRELL, K.W., *Preschool and Kindergarten Behavior Scales*, Austin: TX: Proed, 2003.
- MESSER Stanley B., “Reflection-impulsivity: A Review”, *Psychological Bulletin*, Editör: Dolores Albarracin, No: 83, 6, Washington: Print Media, 1976, ss. 1026-1052.
- MILLER Neal E., DOLLARDA John, *Social Learning and Imitation*, New Haven: Yale University 1941.
- MUSSEN Paul H., CONGER John J., *Child Development and Personality*, New York: Harper & Row, 1984.
- NİRUN, Nihat, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1994.
- OGELMAN Hülya G., ÖNDER Alev, SEÇER Zarife, ERTEN Hatice, “Anne Tutumlarının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerini ve Okula Uyumlarının Yordayıcı Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Editör: Sefer Solmaz, 29, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, ss.143-152.
- OKUMUS Ejder, “Din ve Sosyalleşme”, *Turkish Studies Language Literature*, No: 9, 11, 2014, ss. 429-454
- ÖZTÜRK A, KINDAP Y, SAYIL Melike, *Okul Öncesi Dönemde Çocukların Sosyal Bilgi İşleme Becerisi ve Çocukların Davranışsal Tepkileri*, Annelerinin

Sosyalleştirme ve Psikolojik Kontrol Uygulamaları Arasındaki İlişkiler *I. Ulusal Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi'nde Sunulan Bildiri*, İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi, 2007.

- PENNER Louis A., FINKELSREIN Marcia A., “Dispositional and Structural Determinants of Volunteerism”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Editör: Shinobu Kitayama, Kerry Kawakami ve M. Lynne Cooper, No: 74, 2, Washington: American Psychologists Association, 1998, ss. 525-537.
- PETTIT Gregory S., DODGE Kenneth A., BROWN Melissa M., “Early Family Experience, Social Problem Solving Patterns, and Children's Social Competence”, *Child Development*, Editör: Cynthia Garcia Coll, No: 59, 1, Washington: Society for Research in Child Development, 1988, ss. 107-120.
- RIGGIO Renold E., “Assessment of Basic Social Skills”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Editör: Shinobu Kitayama, Kerry Kawakami ve M. Lynne Cooper, No: 51, 3, Washington: American Psychologists Association, 1986, ss. 649-660.
- SAK Ramazan, SAK Şahin İ. T., ATLI Sibel, ŞAHİN Betül K., “Okul Öncesi Dönem: Anne- Baba Tutumları”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.XI, 3, Mersin: Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 2015, ss. 972- 991.
- SCHAEFER Earl S., & Bell, Richard Q., “Development of a Parental Attitude Research Instrument”, *Child Development*, Editör: Cynthia Garcia Coll, No: 29, 3, Washington: Society for Research in Child Development, 1958, ss. 339-361.
- SIMMEL Georg, Bireysellik ve Kültür, Türkçe'ye Çeviren: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- STERN Daniel N., Bir Bebeğin Günlüğü, Türkçe'ye Çeviren: Sandy Kohen, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2011.
- SPERA Christopher, “A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles and Adolescent School Achievement”, *Educational Psychology Review*, Editör: Fred Pass, No: 17, 2, Berlin: Springer, 2005, ss. 125-146.
- SOSYAL BİLİMLER ANSİKLOPEDİSİ, Derleyen: Davut Dursun, C.II, İstanbul: Risale Yayınları, 1990.
- SÜMER Nebi, AKTÜRK, Elçin G., HELVACI Elif., “Anne-Baba Tutum ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış”, *Türk Psikoloji Yazıları*, C.XIII, 25, 2010, ss. 42-59.
- ŞEN, Burcu G. *Çocuk Sosyolojisi Bağlamında Ailelerin Çocuklarına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Elazığ İli Örneği*, (Doktora Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2011.
- ŞENGÖNÜL Turhan, “Annelerin-Babaların Çocuklarda ve Ergenlerde Sosyal Yanlı Gelişme ile İlişkili Sosyalleştirme Süreçlerine Etkisi”, *Kastamonu Eğitim*

Dergisi, Editör: Ahmet Kaçar, H. İbrahim Akyüz, C.XXV, 2, Kastamonu, 2017, ss. 643-658.

TARHAN Nuray, “Ergenlerin Sosyometrik Statüleri, Cinsiyetleri, Akademik Başarıları, Sınıf Düzeyleri ve Devam Ettikleri Okulların Sosyoekonomik Statüsü ile Yalnızlık Duyguları Arasındaki İlişki.” *VII. Eğitim Bilimleri Ulusal Eğitim Kongresi*. Konya, 1998,.

TEZCAN Mahmut, *Çocuk Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.

TOPAL Özlem, *Toplumsal Cinsiyetin İnşası: 7-12 Yaş Grubu Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

TURAN Feryal, “Türk Sosyolojisinde Teori ve Yöntem: Aile Sosyolojisi Örneğinde”, *Sosyoloji Konferansları*, Editör: Nevin Güngör Ergan, No: 53, 1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi, 2016, ss. 83-100.

YAVUZER Haluk, *Ana-Baba Okulu*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1995.

YAVUZER Haluk, *Ana-Baba Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.

YAVUZER Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993

YILDIRIM Ergün, “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, *Aile Sosyolojisi*, Ed: Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, İstanbul: Açılım Kitap, 2009, ss. 149-171

YILMAZ Emine B., “Anne Baba Tutumlarının Çocukların Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Editör: Esma Kadızade, C.II, 2, 2018, ss. 32-38.

YÖRÜKOĞLU Altay, *Çocuk Ruh Sağlığı (Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları)*, İstanbul: Özgür Yayınları, 1998.

EKLER

EK1 – BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Bu araştırma Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Sahra Dervişoğlu tarafından, Doç. Dr. İbrahim Keskin danışmanlığında, anne-baba tutumlarının çocukların ilişki kurma becerileri üzerindeki olası etkilerini araştırmak amacıyla yapılmaktadır. Araştırma ebeveynler ve çocuklar tarafından doldurulacak ölçeklerden oluşmaktadır ve yaklaşık her bir kişi için 10'ar dakika sürmektedir. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Araştırmanın verisi sadece araştırmacıların erişimine açık olacak olmakla beraber, bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırma hakkında sorularınız olursa araştırmayı yürüten Sahra Dervişoğlu'na sahradervisoglu@gmail.com e-mail adresinden ulaşabilirsiniz.

Katkılarınızdan ötürü çok teşekkür ederiz.

Araştırma hakkında verilen kısa bilgilendirme yazısını okudum.

Araştırmaya katılmayı ve çocuğumun katılmasını kabul ediyorum.

Katılımcının İmzası:

Araştırmacının imzası:

Tarih:

EK2- AİLE BİLGİ ANKETİ

Sayın anne ve babalar,

Anne-baba tutumları ile çocukların sosyalleşme davranışları üzerine yaptığımız bu çalışmada, araştırmanın doğru sonuçlanması için soruların içtenlikle yanıtlanması çok önemlidir. Araştırmamıza yaptığınız katkıdan ötürü teşekkür ederiz.

Çocuğun Cinsiyeti: K () E ()

Çocuğun Yaşı:

Çocuğun Eğitim Düzeyi (Sınıfı):

Ölçeği dolduran kişi: Anne () Baba () Bakım veren diğer ()

ANNEYE/BAKIM VEREN KİŞİYE AİT BİLGİLER

Annenin yaşı:

Eğitim durumu:

İlköğretim ()

Lise ()

Ön lisans ()

Üniversite ()

Yüksek lisans/doktora ()

Mesleği:

() Ünvanlı memur (öğretmen, polis, subay, mühendis, doktor, hemşire, şef, müdür v.b.)

() Ünvansız memur (ilk-orta-lise mezunu ve hizmetliler dahil)

() İşçi

() Esnaf / zanaatkâr (üretici, fırıncı, demirci, tamirci v.b.)

() Esnaf / ticaret erbabı (alıp-satan, bakkal v.b.)

() Serbest meslek (doktor / avukat / mimar / mühendis-müteahhit, muhasebeci v.b.)

() Marjinal sektör (sokak satıcıları, ayakkabı boyacısı v.b. geçici işler)

- Ev kadını
 Diğer.....

Medeni durumu:

- Evli ()
Boşanmış ()
Ayrı yaşıyor ()
Diğer.....

BABAYA AİT BİLGİLER

Babanın yaşı:

Eğitim durumu:

- İlköğretim ()
Lise ()
Ön lisans ()
Üniversite ()
Yüksek lisans/doktora ()

Mesleği:

- Ünvanlı memur (öğretmen, polis, subay, mühendis, doktor, hemşire, şef, müdür v.b.)
 Ünvansız memur (ilk-orta-lise mezunu ve hizmetliler dahil)
 İşçi
 Esnaf / zanaatkâr (üretici, fırıncı, demirci, tamirci v.b.)
 Esnaf / ticaret erbabı (alıp-satan, bakkal v.b.)
 Serbest meslek (doktor / avukat / mimar / mühendis-müteahhit, muhasebeci v.b.)
 Marjinal sektör (sokak satıcıları, ayakkabı boyacısı v.b. geçici işler)
 Diğer.....

Medeni durumu:

Evli ()

Boşanmış ()

Ayrı yaşıyor ()

Diğer.....

Ayrı yaşıyorsanız çocuk kiminle yaşıyor?

Ailenin aylık geliri?

Çocuğun başka kardeşleri var mı?

Bakmakla yükümlü olduğunuz başka birileri var mı?

Kendi evinizde mi oturuyorsunuz?

Çocuğunuzun kendine ait bir odası var mı?
.....

Çocuğun kronik bir rahatsızlığı var mı?

EK3- AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU ÖLÇEĞİ(AHÇYTÖ)

Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyarak sizin için en doğru olan seçeneği işaretleyiniz. Bu ifadelerin doğru ya da yanlış yanıtı yoktur, sadece kendi görüşünüzü işaretlemeniz yeterlidir. Araştırma için tüm soruların yanıtlanması çok önemlidir, onun için bazı ifadeler birbirine yakın dahi gelse cevaplandırılması gerekmektedir. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyup, şu şekilde değerlendiriniz:

1	2	3	4	5
Hiç uygun bulmuyorum	Biraz uygun buluyorum	Kararsızım	Oldukça uygun buluyorum	Tamamen uygun buluyorum

1. Çocuk yorucu ve zor işlerden korunmalıdır.	1	2	3	4	5
2. Anne ve babalar, çocuklarını dertlerini anlatmaya teşvik ederler. Fakat bazen çocukların dertlerinin hiç açılmaması gerektiğini anlayamazlar.	1	2	3	4	5
3. Çocuk boşa geçen dakikaların bir daha hiç geri gelmeyeceğini ne kadar çabuk öğrenirse, kendisi için o kadar iyi olur.	1	2	3	4	5
4. Bir anne çocuğunun düş kırıklığına uğramaması için elinden geleni yapmalıdır.	1	2	3	4	5
5. Çocuk ne kadar erken yürümeyi öğrenirse o kadar iyi terbiye edilebilir.	1	2	3	4	5
6. Çocuk yetiştirmek sinir bozucu, yıpratıcı bir iştir.	1	2	3	4	5
7. Çocuğun hayatta öğrenmesi gereken o kadar çok şey vardır ki zamanın boşa geçmesi affedilemez.	1	2	3	4	5

8. Babalar biraz şefkatli olsalar, anneler çocuklarını daha iyi yönetebilirler.	1	2	3	4	5
9. Çocuk yetiştirmenin kötü taraflarından biri de anne ya da babanın istediğini yapabilmesi için yeter derecede özgür olmasıdır.	1	2	3	4	5
10. Sıkı kurallarla yetiştirilen çocuklardan en iyi yetişkinler çıkar.	1	2	3	4	5
11. Bir anne çocuğunun mutluluğu için kendi mutluluğunu feda etmesini bilmelidir.	1	2	3	4	5
12. Daima koşuşturan, hareketli bir çocuk büyük bir olasılıkla mutlu bir kişi olacaktır.	1	2	3	4	5
13. Büyükler çocukların şakalarına güler, onlara eğlendirici öyküler anlatırsa, evdeki düzen daha düzgün, daha akıcı olur.	1	2	3	4	5
14. Çocuğun en gizli düşüncelerini kesinlikle bilmek annenin görevidir.	1	2	3	4	5
15. Anne-babalar çocuklarına sorgusuz sualsiz kendilerine sadık kalmalarını öğretmelidirler.	1	2	3	4	5
16. Bütün genç anneler, bebek bakımında beceriksiz olacaklarından korkarlar.	1	2	3	4	5
17. Eğer bütün gününü çocuklarla geçirmek zorunda kalırsa, hangi anne olursa olsun sonunda çocuklar sinirine dokunur.	1	2	3	4	5
18. Anne ve babalar her zaman çocuklarının kendilerine uymasını beklememeli, biraz da kendileri çocuklarına uymalıdır.	1	2	3	4	5
19. Eğer anneler dileklerinin kabul edileceğini bilselerdi, babaların daha anlayışlı olmalarını dilerlerdi.	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5

20. Bir çocuğa ne olursa olsun dövüşmekten kaçınması gerektiği öğretilmelidir.					
21. Çocuklar bencil olduklarında, hep bir şeyler istediklerinde annenin tepesinin atması çok normaldir.	1	2	3	4	5
22. Eğer çocuklar ailedeki kuralları uygun bulmuyorlarsa, bunu anne babalarına söylemeleri hoş karşılanmalıdır.	1	2	3	4	5
23. Anneler çoğu zaman çocuklarına bir dakika daha dayanamayacakları duygusuna kapılırlar.	1	2	3	4	5
24. Çocuğu sıkı terbiye ederseniz sonra size teşekkür eder.	1	2	3	4	5
25. Küçük bir çocuk cinsiyet konusundan sakınılmalıdır.	1	2	3	4	5
26. Bir annenin çocuğunun hayatı hakkında her şeyi bilmesi hakkıdır çünkü çocuğu onun bir parçasıdır.	1	2	3	4	5
27. Uyanık bir anne baba, çocuğun tüm düşüncelerini öğrenmeye çalışmalıdır.	1	2	3	4	5
28. Çocuklar anne babalarının kendileri için neler feda ettiklerini düşünmelidirler.	1	2	3	4	5
29. Eğer çocukların dertlerini söylemelerine izin verilirse büsbütün şikayetçi olurlar.	1	2	3	4	5
30. Sert terbiye, sağlam ve iyi karakter geliştirir.	1	2	3	4	5
31. Genç bir kadın henüz gençken yapmak istediği pek çok şey olduğu için, anne olunca kendisini tutuklanmış duygusuna kaptırır.	1	2	3	4	5
32. Anneler çocukları için hemen hemen bütün eğlencelerini feda ederler.	1	2	3	4	5

33. Babalar daha az bencil olsalar kendilerine düşen görevi yaparlardı.	1	2	3	4	5
34. İyi bir anne çocuğunu ufak tefek güçlüklerden korumalıdır.	1	2	3	4	5
35. Bir çocuğa, anne ve babasını herkesten üstün görmesi öğretilmelidir.	1	2	3	4	5
36. Çocuk hiçbir zaman ailesinden sır saklamamalıdır.	1	2	3	4	5
37. Çocuklardan sık sık kendilerinden ödün vermelerini, anne-babaya uymalarını istemek doğru değildir.	1	2	3	4	5
38. Çoğu anne bebeklerine bakarken onu inciteceklerinden korkarlar.	1	2	3	4	5
39. Bir çocuğa başı derde girdiğinde dövüşmek yerine büyüklerine başvurması öğretilmelidir.	1	2	3	4	5
40. Anne-baba arasındaki bazı konular hafif bir tartışma ile çözümlenemezler.	1	2	3	4	5
41. Ev bakımında ve idaresinde en kötü şeylerden biri de kişinin kendi evinde tutuklanmış gibi hissetmesidir.	1	2	3	4	5
42. Hiçbir kadından yeni doğmuş bir bebeğe tek başına bakması beklenmemelidir.	1	2	3	4	5
43. Oğlan ve kız çocuklarının birbirlerini soyunurken görmemeleri gerekir.	1	2	3	4	5
44. Çocukların sorunlarına eğilerseniz, sizi oyalamak için birçok masal uydururlar.	1	2	3	4	5
45. Eğer anne-babalar çocukları ile şakalaşıp beraber eğlenirlerse çocuklar onların öğütlerini dinlemeye daha çok yönelirler.	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5

46. Anneleri kendileri yüzünden zorluk çektiği için çocuklar onlara karşı daha anlayışlı olmalıdırlar.					
47. Bir çocuk eninde sonunda anne-babasınkinden daha üstün bir akla sahip olamayacağını öğrenir.	1	2	3	4	5
48. Eğer bir anne çocuklarını iyi yetiştiremiyorsa belki de bu, babanın evde kendine düşen görevi iyi yapmamasından ileri geliyordur.	1	2	3	4	5
49. Genç bir anne için bebeğin bakımı sırasında yalnız kalmaktan daha kötü bir şey olamaz.	1	2	3	4	5
50. Bir çocuğun diğer bir çocuğa vurması hiçbir şekilde hoşgörü ile karşılanamaz.	1	2	3	4	5
51. Anne-babalar çocuklarına hayatta ilerleyebilmeleri için hep bir şeyler yapmaları gerektiğini ve boşa zaman geçirmemelerini öğretmelidirler.	1	2	3	4	5
52. Akıllı bir kadın yeni bir bebeğin doğumundan önce ve sonra yalnız kalmamak için elinden geleni yapar.	1	2	3	4	5
53. Evde olup bitenleri sadece anne bildiği için ev hayatını onun planlaması lazımdır.	1	2	3	4	5
54. Kendi haklarına sahip olabilmesi için, bazen bir kadının kocasını terslemesi gerekir.	1	2	3	4	5
55. Bütün zamanını çocuklarıyla geçirmek, bir kadına kanadı kopmuş kuş duygusunu verir.	1	2	3	4	5
56. Eğer anne kollarını sıvar, bütün yükünü sırtına alırsa, tüm aile rahat eder.	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5

57. Anne-babalar çocuklarını kendine oluşturdukları güveni sarsabilecek bütün güç işlerden sakınmalıdırlar.					
58. Çocuklar aslında sıkı disiplin içinde mutlu olurlar.	1	2	3	4	5
59. Çocukların toplantılarıyla, kız-erkek arkadaşlıklarıyla ve eğlenceleriyle ilgilenen anne-babalar onların iyi yetişmelerini sağlarlar.	1	2	3	4	5
60. Anne ve babaya sadakat her şeyden önce gelir.	1	2	3	4	5

EK4- OLUMLU SOSYAL VE SALDIRGAN DAVRANIŞLAR ÖLÇEĞİ (OSSDÖ)

Sevgili çocuklar,

Aşağıda sizi anlatan ya da anlatmayan bazı ifadeler bulunmaktadır. Her cümlenin yanında da bazı sayılar vardır. Bu sayıların anlamları farklıdır.

1 – cümlenin sizi hiç anlatmadığını,

2 – cümlenin sizi kısmen (yani biraz) anlattığını,

3 – cümlenin sizi oldukça çok anlattığını,

4 – cümlenin kesinlikle sizi anlattığını göstermektedir.

Bu seçeneklerden size uygun olanı dikkatli düşünerek yuvarlak içerisine alabilirsiniz. Tüm soruları yanıtlamanız doğru değerlendirilmeniz için önemlidir.

	Beni hiç anlatmıyor	Beni biraz anlatıyor	Beni oldukça anlatıyor	Beni tamamen anlatıyor
1. Kendiliğimden sık sık sahip olduklarımı paylaşıyorum.	1	2	3	4
2. Genellikle istediğimi elde edebilmek için başkalarına iyilik yaparım.	1	2	3	4
3. Birileri bana uygun bir şekilde hissettirdiğinde genellikle onlara iltifat ederim (güzel şeyler söylerim).	1	2	3	4
4. Genellikle istediğimi elde edebilmek için başkalarına bağırırım.	1	2	3	4
5. Birileri beni sinirlendirdiğinde veya keyfimi kaçırdığında genellikle onlara hakaret ederim.	1	2	3	4
6. Genellikle insanlara istediğimi elde edebilmek için yardım ederim.	1	2	3	4
	1	2	3	4

7. Birileri beni sınırlendirdiğinde veya keyfimi kaçırdığında genellikle onlara vururum.				
8. Birileri benden uygun bir şekilde istediğinde genellikle sahip olduklarımı ödünç veririm.	1	2	3	4
9. Kendiliğimden sık sık başkalarına iyilik yaparım.	1	2	3	4
10. Genellikle istediğimi elde edebilmek için başkalarını itip kakarım.	1	2	3	4
11. Birileri benden uygun bir şekilde istediğinde genellikle bazı şeyleri onlarla paylaşıyorum.	1	2	3	4
12. Genellikle istediğimi elde edebilmek için başkalarına vururum.	1	2	3	4
13. Genellikle istediğimi elde edebilmek için insanlara iltifat ederim (güzel şeyler söylerim).	1	2	3	4
14. Kendiliğimden sık sık başkalarına yardım ederim.	1	2	3	4
15. Birileri beni sınırlendirdiğinde veya keyfimi kaçırdığında genellikle onlara bağırırım.	1	2	3	4
16. Kendiliğimden sık sık başkalarına eşyalarımı ödünç veririm.	1	2	3	4
17. Genellikle istediğimi elde edebilmek için başkalarına hakaret ederim.	1	2	3	4
18. Genellikle istediğimi elde edebilmek için sahip olduklarımı başkalarıyla paylaşıyorum.	1	2	3	4
19. Birileri beni sınırlendirdiğinde veya keyfimi kaçırdığında genellikle onları itip kakarım.	1	2	3	4
20. Kendiliğimden başkalarına iltifat ederim (sık sık güzel şeyler söylerim).	1	2	3	4

21. Genellikle istediğimi elde edebilmek için sahip olduklarımı başkalarına ödünç veririm.	1	2	3	4
22. Birileri beni sınırlendirdiğinde ya da keyfimi kaçırdığında onlara kötü sözler söylerim.	1	2	3	4
23. Birileri benden uygun bir şekilde istediğinde genellikle onlara iyilik yaparım.	1	2	3	4
24. Genellikle istediğimi elde edebilmek için başkalarına kötü sözler söylerim.	1	2	3	4
25. Birileri benden uygun bir şekilde istediğinde genellikle onlara yardım ederim.	1	2	3	4

EK5- YALNIZLIK VE SOSYAL DOYUM ÖLÇEĞİ (SDÖ)

Sevgili çocuklar,

Aşağıda hoşlandığınız faaliyetler ve bazı açılardan okul hayatının size neler hissettirdiğine dair değerlendireceğiniz bazı cümleler bulunuyor. Her cümlenin yanında da bazı sayılar var. Bu sayıların anlamları farklıdır.

1 – cümlenin hiç doğru olmadığını,

2 – cümlenin doğru olmadığını,

3 – cümlenin bazen doğru olduğunu,

4 – cümlenin çoğunlukla doğru olduğunu,

5 – cümlenin her zaman doğru olduğunu göstermektedir.

Bu seçeneklerden size uygun olanı dikkatli düşünerek yuvarlak içerisine alabilirsiniz. Tüm soruları yanıtlamanız doğru değerlendirilmeniz için önemlidir.

	Hiç doğru değil	Doğru değil	Bazen doğru	Çoğunlukla doğru	Her zaman doğru
1. Benim için okulda yeni arkadaşlar edinmek kolaydır.	1	2	3	4	5
2. Okumaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
3. Sınıfta hiç kimseyle konuşmuyorum.	1	2	3	4	5
4. Sınıftaki diğer çocuklarla çalışmada iyiyim.	1	2	3	4	5
5. Çok fazla televizyon seyredirim.	1	2	3	4	5
6. Benim için okulda arkadaş edinmek zordur.	1	2	3	4	5
7. Okulu severim.	1	2	3	4	5

8. Sınıfta çok sayıda arkadaşım var.	1	2	3	4	5
9. Okulda kendimi tek başıma hissedirim.	1	2	3	4	5
10. Birine ihtiyacım olduğunda, sınıfta bir arkadaş bulabilirim.	1	2	3	4	5
11. Çok fazla spor yaparım.	1	2	3	4	5
12. Okulda benden hoşlanan çocuklar bulmak zordur.	1	2	3	4	5
13. Bilimden hoşlanırım.	1	2	3	4	5
14. Okulda oynayacağım hiç kimse yok.	1	2	3	4	5
15. Müzikten hoşlanırım.	1	2	3	4	5
16. Sınıftaki arkadaşlarımla iyi geçinirim.	1	2	3	4	5
17. Okulda bazı şeylerden hoşlandığımı hissediyorum.	1	2	3	4	5
18. Yardıma ihtiyacım olduğunda gidebileceğim bir arkadaşım yok.	1	2	3	4	5
19. Resim çizmek ve boya yapmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
20. Okulda diğer çocuklarla geçinemem.	1	2	3	4	5
21. Okulda kendimi yalnız hissediyorum.	1	2	3	4	5
22. Sınıftaki diğer çocuklar tarafından oldukça sevilirim.	1	2	3	4	5
23. Satranç, dama gibi masa üzerinde oynanan oyunları çok severim.	1	2	3	4	5
24. Sınıfta hiç arkadaşım yok.	1	2	3	4	5

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	SAHRA DERVIŞOĞLU
Tez Adı	EBEVEYN TUTUMLARININ İLKÖĞRETİM DÜZEYİNDEKİ ÇOCUKLARIN SOSYALLEŞME BECERİLERİNE ETKİSİ
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER
Anabilim Dalı	SOSYOLOJİ
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS
Tez Danışman(lar)ı	DOÇ. DR. İBRAHİM KESKİN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 12.02.2020

İmza :